

Görüş

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

AYLIK DERGİ MART 1988

“**S**ağlık olsun” Sağlık vazgeçil-

mez bir gereksinme. Bu alandaki temel yanlış ise her şeyin “hastalıktan sonra” başlaması. Önce hastalanacaksın, sonra iyileşmeye uğraşacaksın. Paran varsa...

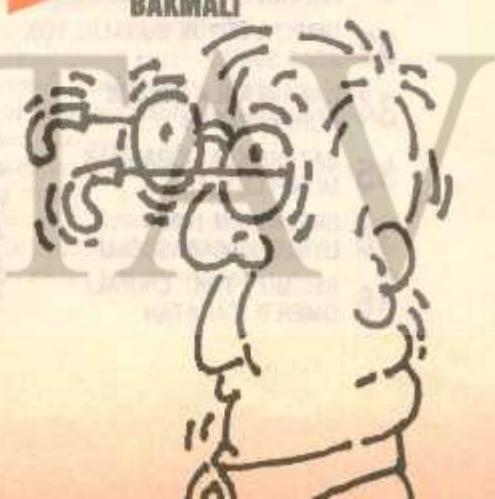
Kapitalizmin sağlık anlayışı bu. Sağlık olsun mu? Yoksa hasta olmamak için yeni bir sağlık düzeni mi kurulsun?

SALİM RIZA:
NÄZİM'A YURTTAŞLIK
HAKKI VERİLMELİ

**SOSYALİST
DEMOKRASİ**

**SOL, KENDİNE
ELEŞTİREL GÖZLE
BAKMALI**

İşçiler, diğer emekçiler, çalışan kitleler, burjuva demokrasisi sınırları içinde kendi çıkarları doğrultusunda ne kadar çok hak elde ederlerse etsinler, bütün bu haklar, burjuvazının artı değere el koyma hakkı ile birlikte varolmak zorundadırlar. Bundan çıkan sonuç şudur: Burjuva demokrasisi dahilinde proletер nitelikli, emekçi karakterli haklar elde edile edile bu hakların nice birikimi ile burjuva demokrasisi, sosyalist demokrasiye dönüşüverilecektir.

- 3 İŞKENCE
REHA İSVAN
- 4 DEVLET DENETLEME KURULU
KALDIRILMALI
MEHMET AKA
- 5 "KADIN SORUNU"
NURCAN AKÇA
- 6 SOL, KENDİNE ELEŞTİREL
GÖZLE BAKMALI
SÜREYYA ÖRGÜN
- 7 PASALARIN ONURU
Doç.Dr. M.TAHİR HATİPOĞLU
- 8 SALİM RIZA İLE NİZAM ÜZERİNE
ÇAĞATAY ANADOL
- 10 SOSYALİST DEMOKRASI
AHMET KAÇMAZ
- 12 HALİL ÇAYLI İLE SÖYLEŞİ
ERDAL ŞAHİN
- 13 İNSANCA YAŞAMANIN YOLU
ÖRGÜTLÜ OLMAKLA BAŞLAR
NABI BELEKOĞLU
- 14 DOĞAL YAŞAMA HAKKI VE
ATOM MAFYASI
SEROL TEBER
- 15 ISIRILAMAYAN HER EL İLLA
ÖPÜLMELİ MIDİR?
HALİM TOGAN
- 16 NATO BAŞKOMUTAN ESKİ
YARDIMCISI NINO PASTİ İLE SÖYLEŞİ
GÜL ÇAKIR
- 17 ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ
TÜLAY ARIN
- 20 "HASTALIK İDEOLOJİSİ"
HASTALIGI
ERDAL ATABEK
► SAĞLIKLI MIYİZİ
SEMAY TANERİ
- 22 İLAÇ YA DA İLAÇ
MEHMET DOMAÇ
- 23 PAHALI SAĞLIK
GENÇAY GÜRSOY,
BURHAN ŞENATALAR
- 25 SAĞLIĞA AYIRDIGIMIZ
ÜÇ KURUS
OGUZ OYAN
- 26 TIP EĞİTİMİ
COŞKUN ÖZDEMİR
- 27 SAVAŞ VE HEKİM SORUMLULUĞU
ÖZEN AŞUT
- 28 EĞİTİM KONUSUNDА
VASİYETİMDİR-3
AZİZ NESİN
- 31 ÖZAL SIFIRI TÜKETİRKEN
ARSLAN BAŞER KAFAOĞLU
- 32 UFUKTA BÜYÜK BUNALIM YOK
ASAF SAKAT
- 34 RAKAMLARLA İŞSİZLİK
NURİ KARACAN
- 35 BATAKLILKA UĞRAŞMAK
MÜNİR CEYLAN
- 36 ENFLASYON 1928
UYGUR KOÇABAŞOĞLU
- 38 SESİMİZ "TOK" ÇIKMALI
ÖMER B. CANATAN

TARIHTEN BİR YAPRAK

B öyle bir başlık altında yazmayı tasarladığımız şey ne Kanije Kuşatması, ne de İnebahti Bozgunu. Beyazıt Katliamı'ni hatırlatmak istiyoruz sadece.

On yıl geride gidelim. İstanbul Üniversitesi merkez binası faşist işgal altındadır. İktidarda Ecevit hükümeti bulunmaktadır. Emniyet örgütünün faşistlerden ve işbirlikçilerinden temizlenmesi yönünde sosyal demokrat hükümet hiçbir şey yapmamaktadır. Bilgisi olduğu konularda bile!

"İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 8.3.1978 günü ülkücü gruba mensup öğrencilerin karşıt görüşlü öğrencilere Anfi I'de saldırıcakları, sol gruba mensup öğrencilerin fakülteye gelmeye devam etmeleri halinde 8-10 gün içinde bu grup üzerine dinamit atılacağı Em. Müdürlüğü'nden 7.3.1978 gün ve Plan ve Hrk. Şb. Ks. I 892 sayılı yazıyla bildirilmiştir."

Yazının altında Murat Naiboğlu imzası var. Toplum zabıtası müdür vekiliydi. Yazının tarihi 8 Mart 1978.

Faşist işgal altındaki merkez binadan solcu öğrenciler gruplar halinde geçmektedir. Bu gruplara üniversite bahçesi içinde polis nezaret etmektedir.

Ama 16 Mart 1978 tarihinde bu polis koruması esrarengiz bir biçimde ortadan kalkar... Ve öğrencilerin üzerine bir el bombası atılır, en az üç silah kalabaklı taramaktadır. Yedi ölü...

Cemil Sönmez 1956 doğumlu, İktisat Fakültesi; Bakır Eliaz 1956 doğumlu, Hukuk Fakültesi; Ahmet Turan Ören 1955 doğumlu, Hukuk Fakültesi; Murat Kurt 1953 doğumlu, Hukuk Fakültesi; Abdullah Şimşek 1956 doğumlu, İktisat Fakültesi; Hatice Özen 1958 doğumlu, Hukuk Fakültesi; A. Hamit Akıl 1953 doğumlu, Hukuk Fakültesi.

Ve kırkiki yaralı.

İşçi sınıfının ileri sendikal örgütü DISK "Faşizme İhtar" direnişi yapmaya karar veriyor, 20 Mart günü DISK üyesi işçiler iki saat iş bırakma eylemi yapacaklardır. Başta TÖB-DER olmak üzere tüm demokrasi güçleri direniş destek oluyor. Üretim büyük ölçüde aksıyor. Direniş ilk karşı çıkan Başbakan Ecevit oluyor:

"Bugünkü yasa ve anayasası dışı aktif direnişe öncülük edenler hangi ideolojik davranışın içinde bulunurlarsa bulunsunlar, hangi kuruluşun yöneticisi olurlarsa olsunlar, davranışlarının demokratik hukuk devleti kuralları içindeki sonuçlarına katlanacaktır. Biz iktidar olusunuza özgürlükçü demokrasiyi yaşatmak, iç barışa kavuşturmak isteyen halkımıza borçluyuz. Başka hiçbir kimseye ve hiçbir kuruluşla borcumuz yoktur. İktidarda kimseye ödeyecek dileyimiz yoktur. Daha önce başka ulkelerde başkalarının yaptığı tuzaklara düşmeye veya demokrasimizi ve ülkemizi o tuzaklara düşürmeye de niyetimiz yoktur."

Katliamın sorumlusu olarak yargılanan Sıddık Polat, Mehmet Güllü, Kazım Ayaydin, Orhan Çakır ve Ahmet Hamdi Paksoy beraat ediyor.

Faşizmin üniversitede genelğini pasifize etmeye amaçlıyor 16 Mart katliamı ile. Sonuç böyle mi oldu?

Katliam gececi tüm üniversite ve yüksek okullardan öğrenciler gelerek merkez binadaki faşist işgalini kırıyor. Üniversitenin bir ay kapatılmasının ardından ilerici öğrenciler üniversite faşist işgalin tekrarlanmasına izin vermiyor.

Bugün 16 Mart katliamının üzerinden on yıl geçti bulunuyor. Olen gençlerin dönem arkadaşları katliamın yıldönümünde bir panelde faşizmin kitle kırımı politikasını gözler önüne sercekler.

Faşizmin gerçekliği ise sürüyor. □

Sadun Aran hocamız, kendisine "bir defaya mahsus" pasaport verilince yurdisına gitti. Bu ay köşesinde sorulara yanıt veremiyor.

Kapak fotoğrafı: Ara Güler
İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Görüs
AYLIK DERGİ ■ MART 1988

► Sahibi: Şükrü Çelikyapı ► Yazı İşleri Müdürü: Burhanettin Kök ► Yazışma: GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul ► Fiyatı: Yurt içi 1000.- TL Yurt dışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurt içi 9000.- TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi ► Ofset Hazırlık: SOS. ► Baskı: Teknografik ► Genel Dağıtım: GAMEDA

İŞKENCE

İşkenceci imal edilen, alınan, satılan, harcanıp atılan bir araç... Sahibinin bile "benimdir" demekten korktuğu, utandığı bir meta...

Günümüzde, işkencenin gerçek varlığı, gerek sistemiliği, gerek vahşeti konusunda kimse

de kuşku bırakmayacak kadar çok şey yazıldı, söylendi. Ne söylese ne yazılsa uz genc de...

Varlığından kuşku duyulmayan bu olgu, ne yazık ki ülkemizde henüz gerçek anlamda duşlanıyor. Gerçekten içtenlikle ve yaygınılıyla dışlanıyor: işkence bu ölçüde var olamadı.

Anaların, babaların beşikten başlayarak çocuklarını, terbiye ediyoruz diye, korkutup aşağıladıkları; öğretmenlerin ve eğitimcilerin dayağı bir eğitim aracı, sövgüyü geçerli ve yararlı bir öğretim yöntemi saydıkları; yargılardan samıklara hakaret ettiği; ustaların astlara sille tokat girdiği; en popüler TV dizilerinde, patronların memurlarını itip kaktığı; devlet başkanının belli bir konuma gelmiş olanlar dahil, insanımızı karşısında hazırla geçirmemi büyülüksüz saydığı; özetle, büyüğün küçüğü ezmeyi hoşgöryle karşılanıldığı bir toplumda buna şaşmamak gereklidir.

Ülkemizde yönetim ve eğitim korkuya koşullandırımıya dayandığı sürece de bu kanıksamışlığın ayıbını taşıyacağız.

Uyarılıkla bütünlüğe, kâğıt inzalama olabilseydi keşke!

Kaldı ki, uyarılıkta başı çektiği varsayılan Batı'nın emperyalist kesimi, tüm bir ulusu meydan dayağından geçirmeye kararını resmen açıklayan İsrail'e toz kondurmakta çekiniyor. Geliştirilmiş işkence aygıtları ve araçları, Batı'nın onde gelen bilim adamlarının katkısı ve yardımıyla ünlu sanayi tekellerinde üretilip bizim gibi ülkelere bol kârla satılmıştır mu??!

İşkencenin yuluz araç gereci değil, yöntemleri de uyarılıklarından yanlarına yaklaşımayan emperyalistler tarafından bilimsel(!) araştırmalarla keşfedilip geliştiriliyor.

Uyarılıkla gelişmişlik kavramları arasındaki ayırım gerçekten önemli.

Uyarlaşmak, gelişmekten daha zor.

Görecilik kavramını unutmuş, çevremizdeki yeniliklere bakıp çalıştık, gelişiyoruz diye avunadırahm. **Biz** uyarlığın neresindeyiz?

Mahkemelerimiz, "kaba dayak işkence

sayılmaz" diye karar alabiliyor! İşkence görüklерinden yakınan samıklara savcı, "Ya ne yapsalardı? Sırtınızı mı sıvazlayacaklardı yanınız?" diyebiliyor.

Ağca Roma'da yakalandı, devlet başkanlığı makamını işgal eden kişi, "Ne dersiniz, Ağca'ya işkence yapmıyorlar mıdır?" diye şaka yolu, işkenceyi varsayıdığını açıklayabiliyor!

Bakan, "İşkeneden ölenlerin sayısını abartıyorlar, o kadar değil bu kadardır," diye açıklama yapabiliyor!

Ana babayı konuşturmak için devlet memurları bir buçuk yaşındaki bebele cereyan verebiliyor.

Bu kadarı yetmez mi diyeceksiniz. Yeter yetmesine de, yönetim biçimini olarak demokrasinin yürürlükte olduğu savunulan bir ülkede, kendi ayağıyla ülkelerine dönen parti liderlerine, sırı yasaklanmış bir fikri benimsedikleri için gece gündüz cereyan verilebiliyor, çıplak soyulup üzerlerine soğuk su fışkırtılıyorsa; demokrasiden dem vurulan ülkemizde, yasalarla yasaklanan olan bir düşüncesi yaymak istedikleri bahanesiyle, dünyanın gözü önünde bu kimseler askiya asılıyorsa, ne dense azdır.

İşkence yaşamımıza öylesine girmiş ki, fiziksel olmayan işkenceleri artık işkenceden saymaz olmuş bir coğumuz. Eziyetin her çeşidi işkence değil midir oysa? Bazı eziyet vardır ki ölümlere bedeldir. Kimi eziyetin izleri insanın yaşamının sonuna dek sürer.

Korkutarak, eziyetle kendi kendine saygısını yitirenler, kendi kişiliğine yabancılaşanlar ömrü boyu sakatlanmamışlardır?

Maddi işkeneden çok ırkılıyorum ama, manevi işkencenin izleri çok daha kalıcı.

Günlerce hatta bazan haftalarca süren fiziki işkence altında dayatılanlara direnebilenler, bilimsel eziyet yöntemleriyle yıldırılıyordu bazen.

Oysa, insan hakları ihlalleri o denli yaygın ki, ne suç sayılıyor ne işkence!

Arıca ülkemizde işkeneden söz ettin mi, sen suçlu çıkıyorsun. İşkeneden söz edecekler güvenlik güçlerine hakaret etmiş sayılıyorlar, kötü emilli vatan hainleri sayılıyorlar.

İşkencelere gelince, işkence yaptıkları mahkeme kararına saptanın görevliler, eğer üstlerinden aldıkları emri yerine getirdiklerini kanıtlayabilirlerse, cezamız 1/6'sını çekiyor. Ya emri veren o emri nasıl veriyor? Süphe mi var? Yurtseverliğinden?

Durum böyle olunca, suçluyu suçsuzdan ayırmak tümüyle olaksızlaşıyor. Diyelim ki

"Ücbas köyü muhtarı Ahmet Ücbas da, köyünün sorunlarını anlatırken, 'Yakacak odun ihtiyacımız var. Orman alanlarından yararlanmak istiyoruz. Ama bu alanlardan yararlanırmıyoruz, işkence var burada' dedi. Cumhurbaşkanı Evren de, bu işkence benzetmesine kızarak, 'İşkence deme, işkence ne biliyor musun? Hani bir odaya kapattılar da elektrik veriyorlar ya, biliyor musun?' deyince Ahmet Ücbas, 'Onu da biliyorum' diye yanıt verdi." ■
(Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ocak 1988)

zaten amaç o değil. Amacı suçlu ilân etmek olanların da işini bir yerde ve bir anlamda bozuyor işkence. Devlet simgesini örselemesi, yipratması bir yana etkilenmesi amaçlanan kitleler de suça ve suçluya karşı duyarlığını yitiriyor.

Bizim tüm afra tafrasına, kasıntısına, dışa vurdugu asip kesme edebiyatına karşın (ki bunlar büyük ölçüde aşağılık komplekslerini alt etme çabaları olarak niteleniyor psikoloji biliminde) Özünde sevecen, yumuşak yürekli olan halkımız, mapus damında yatanlara 'kader kurbam' deyip çıkıyor, devletin suçlu sayıklarının suçluluğunu kabullenemiyor; biliyor çünkü en azından, büyük olasılıkla, 'işkence kurbam' olabileceğini!

O kadar ki millet, idam istemiyle beş yıl hapis yatanları, çıkar çıkmaz ilk seçimde kendine vekil tayin ediyor.

İşkence konusu her anlamda yılan masası ve çok yönü bir yılan masası...

İşkence, işkence yapılan için ne kadar insanlık dışı ise, işkenceler için de o denli alçalıcı, yozlaştırıcı, insanlıktan soyutlayıcı.

İşkence yapabilen kişi, bunu hangi amaçla, hangi koşullar altında yaparsa yapın, insandan sayılamaz artık! Bir sapık o! Hayvan bile değil, duyarlıktan, sevgiden arındırılmış bir araç!

İşkenceli imal edilen, alınan, satılan, harcanıp atılan bir araç - cop, kirbaç, falaka gibi bir meta... Sahibinin bile "benimdir" demekten korktuğu, utandığı bir meta...

İşkenceli, insanlık düzeyine, insanlık bilincine ulaşamamış bir yaranık. İnsanlığım alkollé boğup, küfürden medet uman bir zavallı o! Güçsüzlüğünü, korkaklığını, gazapla yemeye çalışan bir biçare kişi... Karnımı doyuranın belləttiklerini yapan, beklediğini veren bir sakat, aciz kişi...

İnsanları işkence ve işkencelerden korumak nasıl bir görevse, işkenceleri de bu rezil uğraştan bu aşagılık işten kurtarmak da insanlık görevi bir yerde.

İşkence güncel ve çok ivedi bir sorunumuz. İşkence, savsaklayamayacağımız, kayıtsız kalırsak katılmamız olacağımız cinayetten de öte bir insanlık suçu.

İşkenceli, onurumuzdan güç alarak yeneceğiz elbet.

Elimizden hiçbir şey gelmiyorsa, işkencelerden korkmamak yürekliğini göstererek onları etkisiz kılamaz-mıyz? ■

DEVLET DENETLEME KURULU KALDIRILMALI

Yolsuzluk iddialarını incelemesi istenen Devlet Denetleme Kurulu'na işlev kazandırmaya çalışmak niye? Üstelik de olmayacak duaya âmin diyerek.

Devlet Denetleme Kurulu Vuralhan olayını incelemeliydi.

Devlet Denetleme Kurulu hiçbir olayı incelemeliydi.

Devlet Denetleme Kurulu kaldırılmalıdır. Son günlerde, Devlet Denetleme Kurulu'nun, Milli Savunma Bakanı Ercan Vuralhan hakkında ortaya atılan yolsuzluk iddialarını incelemesi için yoğun bir talep var. Bu doğrultuda basında cumhurbaşkanına harekete geçmesi çağrı sürenken, ana muhalefet partisi genel başkanı da bu yoldaki istemini açıkladı. Bütün bu gelişmeler, Devlet Denetleme Kurulu'nun yeniden sorulanması gereğini doğuruyor.

Nedir bu kurul? 1982 Anayasası'yla neden kurulmuştur?

Devlet Denetleme Kurulu, cumhurbaşkanına bağlı olarak kurulan, yalnızca cumhurbaşkanının istemi üzerine denetim yapan, raporlarını yalnızca cumhurbaşkanına veren bir

kuruluş. Rapor, cumhurbaşkanı onaylarsa ge-reği yapılmak üzere başbakanlığa ve ilgili kuruluşlara gönderiliyor ve sonuçlardan yalnızca cumhurbaşkanına bilgi veriliyor. Kurul çalışmaları gerekli görüllürse yayınlanıyor. Görüldüğü gibi, Devlet Denetleme Kurulu'nun adı ashda yanlış konulmuş: Cumhurbaşkanlığı Denetleme Kurulu olmalıdır bu kurulun adı.

Devlet Denetleme Kurulu hangi kuruluşları denetliyor?

Bu kurul tüm kamu kurum ve kuruluşlarında, sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında (barolar, mühendis odaları, vb.), her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri cumhurbaşkanının isteği üzerine ve onun adına yapmak için kuruldu. Ama kurul, silahlı kuvvetlerle yargı organlarını denetleyemiyor.

Görüldüğü gibi, cumhurbaşkanı, ülkede var olan tüm kurumları (silahlı kuvvetler ve yargı hariç) denetimi altında tutmak istiyor. Gerektiğinde ipleri çekmek için. Tam 12 Eylül mantığının ürünü bir kurul.

Böylesi bir kurulun varlığı, 1982 Anayasası'nın kurduğunu belirttiği "parlamentor hükümet sistemi"nin mantığı içinde çok tartışmalıdır. Parlamentor sistemin "faaliyetlerinden ötürü sorumsuz" devlet başkanı nasıl olur da bakanların, idarenin faaliyetlerini denetleme yetkisine sahip kimdir? Merkezi idarenin yanı hükümetin denetimi altında bulunan yerinden yönetim kuruluşlarının bazıları (meslek kuruluşları, KİT'ler, vb.) niçin ayrıca cumhurbaşkanı tarafından denetlenir? Hele hele özel hukuk tüzel kişilerinin (sendikalar, dernekler, vakıflar) denetlenmesinin cumhurbaşkanıyla ne ilgisi olabilir?

Devlet Denetleme Kurulu'nun varlığı ile sanki cumhurbaşkanı devlette özdeşleşmiştir, devletin sahibi cumhurbaşkanıdır. Bu durum, parlamentor sisteme bağdaştırılamaz. Ayrıca, parlamentor sisteme, cumhurbaşkanı ile hükümet arasında bir çatışma olasılığına yer vermez. Ama, DDK'nın raporu üzerine hükümet gerekini yapmazsa ne olacaktır? Cumhurbaşkanı ile hükümet arasında doğacak çatışma nasıl giderilecektir? 1982 Anayasası'nın Devlet Denetleme Kurulu'nu öngören 108. maddesi, Anaya'sının mantığına uygun düşmemektedir. 108. madde, 1982 Anayasası'na aykırıdır.

Öte yandan, Türkiye'nin bugünkü koşullarında, cumhurbaşkanının bir hükümet üyesi

ile ilgili olarak DDK'yı harekete geçirmesi beklenemez, bu siyasal olarak olanağı değildir. Özal hükümetinin, 12 Eylül rejiminin sivil görünümde sürmesinden başka bir şey olmadığı bilinmektedir. 2. Özal Hükümeti'nin kuruluşu sırasında, hiçbir yetkisi olmadığı halde, cumhurbaşkanının bakanlar kurulu listesinin oluşumuna müdahalesi hatırlanmalıdır. Parlamentor hükümet sistemlerinde yürütme organının sorumluluğunu oluşturan bakanlar kurulunun oluşmasında, bu sorumluluğu üstlenecek bakanların başbakanca belirlenmesi ve cumhurbaşkanının buna müdahale etmemesi gereklidir. Ama, cumhurbaşkanının son bakanlar kurulu listesinin oluşmasına müdahale ettiği tüm basında günlerce söz konusu edildi. Şimdi, bu listenin oluşum sürecinde Başbakanla birlikte karar veren Cumhurbaşkanı'ndan bir bakanla ilgili soruşturma açılması nasıl beklenebilir? Kuşkusuz, cumhurbaşkanıyla tam uyum içinde olmayan bir bakanlar kurulu söz konusu olsayıdı durum farklı olurdu. Ya da sesini biraz fazla çırkan, muhalefet etmeye kalkışan bir meslek kuruluşu söz konusu olsayıdı...

Peki durum böyleyken, anayasa hukukundan kaldırılmasının savunulması gereken bir kurula işlev kazandırmaya çalışmak niye? Üstelik de olmayacak duaya âmin diyerek.

Devlet Denetleme Kurulu kaldırılmalıdır. Bunu istemek, yolsuzlıkların araştırılması istememek anlamına gelmez. Yolsuzlıklar araştırılmalı, sorumlular ortaya çıkarılmalı ve cezalandırılmalıdır. Ama bunu yapmaya elverişli, kurulan sisteme içinde bunu yapmaya yetkili organlarca. Eğer sisteme denetimin etkinliği yeterince sağlanamıyorsa gerekli önlemler alınarak. Yargı organının yetkilerini genişleterek. Yurttaşların harekete geçirebileceği, TBMM'ye bağlı denetim mekanizmaları oluşturarak.

Yapılması gereken, bir kişiye bağlı, bir kişinin özel kararlarıyla harekete geçebilen, bir kişinin özel kararlarıyla sonuç doğurabilen ve kamuoyundan gizlenen denetim mekanizmalarının işlev kazanmasına katkıda bulunmak değildir. Hele muhalefet görevini böylesi denetim mekanizmasına dayanarak yürütülebilme düşünmek, muhalefet olarak varlık nedenni inkâr etmekten başka bir şey hiç değildir.

“Kadın sorunu” sadece kadına mı ait?

Sömürünün her türlüne karşı olmak kadın sorunlarının çözümünün yanında olmanın gerek ve yeter şartıdır.

Dünya nüfusunun yüzde 51'i türün devamının doğurgan üyesi, toplumsal eşitsizliğin edilgen izleyici kadın...

Yaşadığı bireysel ilişkinin özeline zincirlerini kırabilmesi olmak, ekonomik güvenceye sahip olmak sorunlarını ortadan kaldırıyor. Çünkü onun sorunu kadın olmaktan değil, kadınlardan biri olmaktan kaynaklamıyor.

Ama sorunun sadece ona ait olduğunu kim söyleyebilir?

Köle sahibi olann özgür olabileme şansı var mı ki, yüzde 51'den biri olmamak, yani kadın olmamak, kadınların sorunlarından uzak kılın bizleri.

İşte tam da bu noktada sorunun bir dünya görüşü sorunu olduğu çıkıyor ortaya (durup dururken değil yanı).

Böylece kadın ya da erkek olmak, özelliğini yitiriyor. Düşünün bit kez, yaşamın ikili kuruluşu içinde yanınızdaındaki insan ile olan ilişkinizde eşit değilsiniz. Bu eşitsizlikte size sağlanan üstünlük, sizin birey olarak varlığınızdan mı kaynaklanıyor? Yoksa sisteme mi?

Oyle bir gün, iki gün değil, belki de bütün bir ömrü birlikte geçiriceğiniz insanla paylaşmadığınız bu eşitsizliğin sizin koleginizin de temeli olduğunu kavradığınızda, bu eşitsizlige karşı çıkmamak, kendi koleginizi onaylamaktan başka bir sonuç doğurabilir mi?

Sorunun aydının dana kaba hatları ile ortaya çıktı konularında, mesela, Güney Afrika'da yaşayan bir beyazın, siyahların haklarının tanınması için verdiği savaşta, yarımımız coğulukla şaşmıyor. Ve böyle bir tercihin beyazın insanca duyarlılığından değil, dünya görüşünün ırkçılıktan yana olup olmamasından kaynaklandığını söyleyebiliyoruz. Soru sistemedir, sistemin bireylerinde değildir diyebiliyoruz.

Artı derege karşı çıkışımız da, onu çirkin buluşumuzdan ya da burjuvaların “kötu” olusundan kaynaklanmamıştır. Veya iyi burjuvaların artı değer sömürüsünü görmezden gelmem demiyoruz. Bütün bu sorunlara birey olarak yabancı olsak da dünya görüşümüzle ortak oluyor, çözümün yanında yer alıyoruz. Çünkü biliyoruz ki ortak olmadığımız, nedeni teşkil etmediğimiz bir toplumsal eşitsizlik düşünülemez. Ancak desteklemediğimiz, karşılıkta olduğumuz eşitsizliklere ortak degildir.

Destek olmamanın tek göstergesi ise karşı çıkıştır. Karşı çıkış ise ancak örgütlü olduğu zaman hedefe ulaşır. Kadınların demokratik haklarının kazanılması için bu nokta hem çok

basit hem de çok karmaşık bir hal alıyor.

Bütün bu nedenlerle de, kadınların haklarının savunulması, sadece kadınlar özgü değildir. Sömürünün her türlüne karşı olmak kadın sorunlarının çözümünde onları olmanın gerek ve yeter şartıdır.

Ama sömürünün ortadan kaldırması için savasmanın, en çok da sömürülene düşüğünü kim inkâr edebilir?

Kadınlar kapitalizme çok şey borçlu

Kadınlar artık kendilerine sunulmuş olandan daha fazla haklara sahip oldukları kavrayabiliyorlar.

Kadınların toplumsal konumlarındaki işyan etkili eşitsizliğin en atesli savunucularının yine kadınlar oluşu hiç dikkatınızı çekti mi?

Ya dünyanın geçmiş bütün dinlerinin, kadın an “Şeytan’ın arkası bacağı” diye tanımlayıp lânetlemiş olmasına rağmen, kâiselerin, camilerin ve bâicumle tapınaklarının müdafâvilerinin coğunluğunun kadınlardan olusuna ne demel?

Muhafazakâr partiler, kuşkusuz sınıfı yapıları gereği, seçme ve seçime hakkına sahip olmak için mücadele eden kadınların en amansız düşmanlardır, ama seçme hakkı elde eden kadınların büyük coğuluğu muhafazakârlara oy verdi.

Cinslerinin ve giderek bireysel varlıklarının aşağılanan güçlendiren en genel geleneklerin kadınların başında yerermesi de ebette kadınların beynlerinin gramajının erkeklere denk az oluşu ile ilgili değildir; ne de saçlarının uzun akıllarının kısa oluşu ile...

Bu dramatik durum insan bilincinin oluşumunda maddi çevrenin, ölüm ile ilgiliidir. İnsan bilincinin, somut olanın duyularla algılarla bilgi birikiminin süzgeçinden geçmeleri soyutlanması olduğu gözönüne alındığında, doğumları ile ölmeler arasında geçen süreyi ev/komşu, hadi bilermediniz mahalle içinde geçiren kadınları bu davranışları nedeni ile suçlamak mümkün değildir.

Bu neredeyse tek somuta mahkûm olmuşluk, kâpılı devre toplumsal ilişkiler ağı, üretim ilişkilerinin dışında kâlş, onların kendi bilinclerinde bile mahkûm edilişlerinin temelidir.

Tek boyutlu, birakın bilincin gelişmesini, düşünmenin yeniden üretimini, bilincin ve düşünmenin oluşumunu bile imkânsız kılar. Yaşanamamış toplumsal ilişkilerin, yanı somutun, algılanması mümkün olmadıklarından, dönüşmesi de imkânsızlaşır. Böylece kadınların dâraları ulku, vaadedilmiş geleceği görmelerinin engebi olur.

Oysa üretim ilişkilerinin yaşanan gerçeği, düşünmenin cesitlenişinin ilk basamağıdır.

Kuşkusuz kapitalizmin kadınları üretim ilişkilerine sokuşu ucuz iş gücünün dayanılmaz cazibesi ile ilgilidir. Ama üretim ilişkisinin bir parçası olmak, günük deyimi ile “çalışma hayatına atılmak”, kadınlar kapitalizmin hiç de istemediği şeyi aramış eder. Düşüncenin gelişimini ve oluşumunu.

Ebette, kadınlar kapitalizmin düşük ve eşitsizlik üret politikasının en ticare kurbanlarıdır, ama görede de olsa, ‘ekonomik bağımsızlık’ arımı kazanışlarının onlara sağladığı ‘söz’ hakkını geri almak artırm mümkün değildir. Carkın dışısı olmak, çarkı çözümleyemeyen en dotsaysız yolunu görevbilelerinin ilk adımdır. Böyle olduğu için kadınlar artık kendilerine sunulmuş olandan daha fazla haklara sahip oldukları kavrayabiliyorlar ve 8 Mart’ı yaratıyorlar, haklarını kâlçılıklıyorlar.

İşte bu nedenle de, ama sadece bu nedenle, kadınlar kapitalizme çok şey borçludurlar, ama ödemek zorunda oldukları hiçbir şey yoktur... ■

▲ 8 Mart kadınların günü. 1845 yılında Pensylvanya'daki dokuma fabrikalarında 5 bin kadın işçi, 15 saat yerine 10 saat çalışmak için tam bir ay süreyle grev örgütledi. Bu grevin anısına sosyalist kadınlar 1910'da 8 Mart'ın 'Uluslararası Kadınlar Günü' ile edilmesini kararlaştırdılar. Evet, 8 Mart bir balerinin de yarısının ağırtığında ezmis nimemin de günü.

Fotoğraflar: Yerkes Karadağ (üst), Fikret Otyum (alt).

SOL, KENDİNE ELEŞTİREL GÖZLE BAKMALI

Muhalefet boşluğu, somutta politik solun - siyasal demokrasinin ilerisindeki siyasal güçlerin - siyasal arenada bulunmamalarından, marginal kalmasından ileri gelmektedir.

Seçimlerden önce olduğu gibi halen de ülkemiz siyasal yaşamının en önemli sorunu muhalefetsizlik. Hem siyasi iktidara ve onun arkasındaki güçlere hem de rejime karşı güçlü, etkili ve sonuç alıcı bir muhalefetin bulunması.

Ne sosyal demokrat partinin Meclis'teki iskemle sayısının artması ne de bu milletvekilleri arasında diri ve ieri unsurların bulunması ve onların mecliste cesur ve radikal çıkışlar yapmaları ülkeye muhalefet boşluğunu giderebilmeye yetmiştür.

Siyasal arenadaki muhalefet ancak ve ancak toplumsal muhalefeti yansıtılıp takdirde muhalefettir. Dahası, politik muhalefet demek sadece toplumsal muhalefeti yansıtmaktan da ibaret değildir; muhalefet bu nu da aşırı toplumsal muhalefete yol gösterdiği, ona öncülük edebildiği, onu yükseltebilediği takdirde gerçek bir muhalefet olur.

Daha toplumsal muhalefeti bile sosyal plana aktaramayan bir sosyal demokrasi, sosyal muhalefete öncülük etmesini onu geliştip, güçlendirmesini beklemek ise tabii ki abestir.

Yillardır çok iyi bilinen, sayılız örnekleriyle görülen bu olgu da açıkça kanlıyor ki ülkemiz siyasal yaşamındaki muhalefet boşluğu somutta politik solun - siyasal demokrasinin ilerisindeki siyasal güçlerin - siyasal arenada bulunmamalarından, etkisiz ve marginal kalımların ileri gelmektedir. Politik sol içinde

bulunduğu durumu aşmadıkça, zaaflarını giiderip güçlü, etkili, bireşik ve yiğimsal bir politik güç haline dönüşmedikçe, pek çok kişi siyasal demokrasinin ANAP'la SHP arasındaki söz düellolarından doğacagini ummaktadır.

Bu bakımdan sol, her şeyden önce kendine bakmalıdır. Burjuvazinin politikalarını, baskularını ya da onun muhalefetinin basitliğini kendine mazeret olarak göstermek sizin başarısızlığının nedenlerini kendinde aramalıdır.

Belki denilecek ki sol, 12 Eylül'den bu yana kendi kendine eleştirel bir gözle bakmasını öğrendi, bunu da veterince yaptı, hâlen de yapıyor.

Boyle bir iddiaya katılmak gerçekten de çok zor. Çünkü soldaki kimi kesimlerden ya da kişilerden gelen sol içine dönük irdelemeler ve eleştirmeler, geçmişte başka ülkelerde benzer koşullarda yaşamış olan "yenilik donne mi psikolojisi" ni yarıştı. Ya "eyyah, biz ne kadar günahkârmışız" gibilerinden bir günah çıkarma edasıyla inkârcılığa gidildi ya da bilimsel öğretimin temellerine yönelik tahriflere girişildi. Sonuçta ise bu irdelemeler geçmiş ve mevcut durumu gözden geçirmeler solun toparlanması, birelilikinin sağlanması, kendi güvene güvenen bir anlayışla merkezileştirilip mobilize edilmesi doğrultusunda işlev kazanmadı; tersine inancsızlığın, umutsuzluğun, septisizmin, halka güvensizliğin yayılmasına, kuramsal ve manevi değerlerin aşındırılmasına, önemszleştirilmesine hizmet etti. Böyle bir sonuç, somutta solun kendi güçlerinin ve öz dinamiklerinin dışından medet uman, liberal burjuvazı arayan, DYP'den demokratik misyonlar bekleyen..., daha daha burjuvazıyla konsensus imkânlarını araştıran, burjuvaziyi böyle bir konsensusa yanaşmamayı diye kimyan görüş ve politikaların üretilmesi oldu.

Bütün bunlar yapılrken solun asıl tedavi edilmesi gereklili hastalığı olan tekkecilik, grupçuluk, küçük hesapçılık bütün kronikliği içinde sürdürdü. Büyük büyük iddialar, büyük büyük öngörüler hep o aynı küçük dükkanlığını, grupsal bencilliğin inandırıcılıktan ve doğruluktan uzak araçları ve gereklileri kıldı. "Birlik yapıyoruz" denildi, birlikte daha çok zarar verecek tercihler ve görüşlere yönlendi. "Demokratik mücadeleyi yükseltme" savıyla sosyalizmin öğretilerinden ve değerlerinden ödün verilmesi mübah göründü, hem solun tamamına hem de demokrasi mücadeleşine zarar verildi.

Gelişen noktada bir kez daha görüldü ki ve yakında gelecekte daha iyi görülecek ki, böyle küçük birimler halinde ve darmadağın kalmadığı süddetçe solun içindeki şu ya da bu politik örgütlenmenin subjektif değerlendirmeleri, yakıştırmaları, soyut öncülük iddiaları kendi çatılarından kurtulamayacaklardır; fakat kimi çevrelerin bu tutumları sadece kendilerine değil, solun tamamına da zararlı olmaktadır.

Sosyalistlerin birliğinden ve solun en geniş birlikteligidenden başka çıkar yol yoktur. Eğer öncü siyasal güç yaratılacaksa bu tüm sosyalistlerin merkezi ve birleşik örgütel yapısı olacaktır.

Şu halde, solun kendi kendisini eleştirmesi, irdelemesi, geçmişini bugününe değerlendirmesi, her şeyden önce gelecege dönük olarak ama daha da önemli, birliğin hangi temeller üzerinde ortaçlığı, hangi araçlarla bu merkezileşmeye varışacağı sorununu yanıtlayan bir perspektif üzerinde yapılıp zorundadır. Geçmişten ders alma, ister dogmatizm, ve konformizm biçiminde, ister sınıf mücadeleinden vazgeçme ya da onu "askiya alan" görüşler getirme biçiminde olsun, sosyalizmin banalleştirilmesi, özünün boşaltılması, onun mücadeleci ruhundan (dünyayı değiştirmeye misyonundan) ve etik-moral değerlerinden ayrılmaması, bu şekilde güncel politika yapma gereklisiyle geçici bir süre için dahi olsa kapitalizmin idealizasyonuna düşülmesi, siyasal demokrasının mutlaklaşdırılması, sistemin özel mülkiyet temeline yönelik bir mücadelede geri durulması, sosyalist mücadelenin bilinmediği bir tarihe ertelenmesi değildir. Esasen, tüm doğrulukluk ve ideojik yetersizliklerine rağmen ülkemizdeki sosyalist mücadele birliğinin bu gibi yöneliklere cevap vermeyecek kadar güçlü olduğu görülmektedir. Aşılımacta olan olumsuzluk ise küçük dükkanlığını kendişidir.

Bu bakımdan, sosyalistlerin birliğinin ve solun en geniş birlikteliginin Kaf Dağı'nın arkasında darduğu sanılmamadır. Sorun bir yandan bilimin kuramsal temellerine ve tüm manevi değerlerine sahip çarken genel söylemlerden kurtulmuş ve toplumumuz somutunda ayağı yere basan, toplumda yapısal, sosyal değişimleri ve onların öngördüğü gereklilikleri doğru şaplayan, yanı öğretinin canlı ve yaratıcı bir biçimde hayatı geçirilmesini amaçlayan bir düşünSEL çerçeveyi çok yonlu, toplu çabalarla ortaya çıkarmak, öte yandan bu baz üzerinde yükselcek birliğin ve birlikteligin pratigini gerçekleştirmektir. ■

Doç.Dr.

M. Tahir Hatiboğlu

Paşaların onuru

Bir MİT raporu sonucunda yer yerinden oyndanır. Onuruna düşkün insanlar çıktı ve ortaya. Çünkü bu kez söz konusu MİT raporunda adı geçenler vali, eski genelkurmay başkanı ve emniyet müdürü idi. Bu kişiler hep kendilerini "dokunulmaz" gördükleri için ki, "haysiyet ve şerefimiz var" demeye başladilar. Kendileri dışındaki haysiyet ve şerfleri yokmuş gibi.

MİT raporuya onurunu çığnendigini söyleyen vali, paşa ve müdür, yine ellerine tutuşturulan MİT raporlarıyla 12 Eylül'den bu yana binlerce insanı işinden atan ya da attıran, işkence yapan, işe almayan, yargılayan etkili ve yetkili kişilerdir. Kızasası binlerce insanı ve çocukların sırrum sürülmüşdür. İnsanları demez mi ki, kendiniz için düzenlenen raporlar düzmece oluyor da,

yine kendinizce uygulanan raporlar düzmece değil mi? Yoksa başkasına ait olan raporlar gerçek mi oluyor? Bu etkili ve yetkili kişiler ve arkasından gelenler oturup düşünümler. Rapor hakkında soruşturma açan etkili, diğer raporlar için de soruşturma açacak mı? İvedilikle bu soruların yanıtları verilmelidir. Sıkıyonetimin eski paşa Recep Ergun geçenlerde, "1402'likleri, MİT raporlarını esas aldı ve öyle attım" demiştir. Bu eski paşa, yeni milletvekili 1402'liklerle ilgili MİT raporlarının açıklanmasını isteyebilir mi? Bu raporlar da açıklanmalıdır ki işinden atılan binlerce insan onlar gibi "utanç" duymasınlar, haklarında yazılınlara "övünç" duysunlar. Karısına onların raporlarında bir güzel kadın ne de kara işler vardır.

MİT raporundan en çok alınan sıkıyonetimin ve genelkurmayın eski paşa Necdet Üruç, binlerce

insanı işinden eden yönetimin hep başında ya buyrukçı ya da uygulayıcı olmuştur. Peki bu pasamız, işinden atılan, işe gitremeyen, işkence, görev, sahinceli damgasını yiyen nice insanın "haysiyet ve şerflerini" niçin düşünmemiştir? Onların onurlarını çığnayan o değil midir? Bugün bu insanlar haysiyet ve şeref savasını vermektedirler. Vali de, paşa da, emniyet müdürü de ellerine verilen MİT raporlarının düzmece olduklarını niçin utanıra getirmemişlerdir?

Elimizde "çok gizli" damgalı bir yazı vardır. Bu yazı 19 Ocak 1983 günü genelkurmay başkanlığında başbakanlığa yazılmıştır. Bu tarihte Necdet Üruç pasamız MGK genel sekreteridir. Başbakanlık bu yazıyı genelgaye dönüştürerek, 4 Şubat 1983 gün ve 02929 sayılı tüm üniversitelere uygulanması için göndermiştir. Genelge zynen şöyledir: "Bir kişisel yönetim üyesi geçmişte suç delili bırakmasızca çeşitli olaylara karışmışlardır. Bu şahıslarla ilgili bir suç unsuru bulunmadığından takibat yapılmadığı; ancak, bu personele kurum içinde üst yenicilik veya ünvanlar verildiği anlaşılmıştır.

Bu nedenle, üniversitelere asistan alınırken, doçent veya profesör olmadan her kademe de aynı ayrı olmak üzere başbakanlık kanalıyla güvenlik tıkhıktı yapılması uygun görülmüştür. Bülent Ulusu, Başbakan, imza".

Bu yazı yazıldığında Sayın Üruç pasamız en etkili ve yetkili kişiler arasındadır. Bu genelge bugün de yürürlüktedir. Çok sayıda öğretim üyesi genelge yüzünden doçent ve profesör olamıyor, asistan gitremiyor ve yönetsei görev alamıyor. Çünkü genelgeyle "başbakanlık tıkhıktı" yapılması isteniyor. Nedir bu tıkhıktı? Kuşku yok ki, MİT'in verdiği rapordur. Baylar için düzmece olan rapor gibi bu raporlar da düzmece olamaz mı?

Genelgeyle bir de "hukuk cinayeti" işlenmiştir. Bizim bildigimiz delilsiz suç olmaz. Oysa genelgeyle delilsiz suç kavramı geliştirilmiş ve ömrü boyu sürecek cezalar verilmiştir. Böyle hukuk dünyannın ne resinde görülmüştür? 12 Eylül hukukunda bunlar oluyor. Bu genelgeden sonra üniversitelerden 1402'yle atılmalar başlamıştır. Gariptir ki bu 1402'li, başka bir 12 Eylül hukukuya, milletvekili, bakan, başbakan ve cumhurbaşkanı olabiliyorlar; ama, cumhurbaşkanlığı köşküne bahriye olamıyorlar, hem de ömrü boyu.

Düzmece rapor demek ve valimizin, paşamızın ve müdürlüğümüzün "haysiyet ve şerfleri" kurtarmasıdır. Öyleyse, yine düzmece raporlarla 12 Eylül kıyımına uğrayanların onurları da kurtarılmalıdır. Zira insanların onurları birbiridir.

Vuralhan'ın meslesi ne?

12 Eylül'den bu yana toplumumuzda pek çok değişiklikler ve yenilikler oldu. Buna bire bir de, pek çok kişinin çok-meslek, çok-iş li yurtaşlar haline gelmesi. İstanbul'da dar gelirli öğretmen, öğrencileriyle ve velileriyle karşılaşmayı duraklarda otobüs biletleri satar, memleketinden getirdiği bulgur tartar, poşetlere koyer, arkadaşlarından amak isteyenlere pazarlar, fabrika işçisi gecekondu sunsun kükük bahçesinde tavuk yetiştiret, yumurta satar, vb. vb. Bu görünüm, Özal ekonomisinin yurtaşlarımızı içine soktuğu geçim sıkıntısının kaçınılmaz sonuçlarından biri.

Tabii, çok meslekilkil yâmidâr dar gelirlerin çarşacıları başırdıkları ek gelir çabalardan ibaret değil. Yüksek memurlar arasında da böyle çok - meslekîlik artik olağan hale gelir oldu. Mesela eski Hava Kuvvetleri Komutanı'nın eşinin, kızının Bağış'a, İşkur'a ortak olduğu biliniyor. Ya da eski büyük bürokrat, yeni politikacı İktidâr partisi ileri gelenlerinin, milletvekillerinin vb. biyografilerine bakıyoruz. Adam bir era Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışırmış, Turgut Özal'ın yakın mesai arkadaşlarındanmış. O sırada her nasılsa bir şirkete ortak olmuş ya da başka ortaklarla birlikte bir şirket kurmuş, kurmuştur. Ya da devlet memuriyetinden ayrılmış bir şirket sahibi olmuş. Aile kökenine bakımyor, burjuva mı? Değil. Eşrat mı? Değil. Toprak ağısı mı? Değil. Düpêdüz halktan, dar gelirli bir allede gelyor. Üstelik de öyle kapitalizmin etsaneleşmiş hür teşebbüs hikayeleri gibi, sımit satarak ya da gazete müvezziyi yaparak iş hayatına başlayıp sonradan zengin olmuş biri değil. Oysa bizim bildiğimiz, kapitalist olmak adı üstünde kapital sahibi olmakla başlar. Bu zatlar sermayeyi nasıl buldukları, ne zaman biriktirdiler?

İşte kamuoyunu haftalardır meşgul eden yeni bir bakan olayı. Ortada bir mübâya yolsuzluğu iddiası var. Bakan inandırıcı bir yanıt veremiyor, kimseyi ikna edemiyor. Bu iddia bir yana, adı geçen zat Orta Doğu'da büyükçelymiş, ama aynı zamanda bir şirketin ortağı - hisse senedi sahibi değil, ortağı bir başka firmâsının mümessili olduğu ileri sürülmüyor.

Süreyya Örgen

Salim Rıza ile Nâzım üzerine

ELBET YURTTAŞLIK HAKKI VERİLECEK NÂZİM'İN...

Nâzım'ın ne vatan hainliği var, ne şu var ne bu var. Boş yere bir tezvirat.

Nâzım'ın en büyük Türk şairi olduğu artik tescil edildi.

alim Rıza amca,
kaç yaşandasınız?

81 yaşına bas-
tum, 39 yıl öğret-
menlik yaptım.

► Köy enstitülerinde öğretmenliğiniz oldu-
mu?

Köy enstitülerinde öğretmenlik yapmadım ama Hakkı Bey (Tonguç) beni dört köy en-
stitüsüne konuşmacı olarak gönderdi. Kızılıçlu-
lu, Ankara'daki Hasanoğlan, Arifiye ve Ke-
pîrtepe köy enstitülerine gittim, ikiser üçer ay
kaldım. İki tanesinde Hakkı Bey de bulun-
du. Bir tanesine Bakan Bahri Eyüboğlu ile be-
raber gittik. Oralardaki konuşmalarında
ağırlığı Tevfik Fikret üzerine verdim. Onu ge-
lecek yillarda bakan bir devrimci şair olarak
andım. Köy enstitülerine candan bağlı Hakk-
ı Bey benim köy enstitülerinden de kalmam çok istedim ama
idareciliğin yönümün olmadığı
belirterek müdürlük teklifi-
ni kabul etmedim. 'Hocam ben İstanbul'da kalayım izin
verirseniz ama sizin emriniz-
deyim' dedim. Köy enstitülerinde çalışanların çoğunu tam-
tam. Süleyman Edip Balkır, Kepîrtepe'deki Nejat, Eskişehir'deki Rauf İnan, Hasanoğ-
lan'daki Hürrem Arman, İzmir'deki Emin Soysal (sonra-
dan köy enstitülerine cephe al-
di, politikaya katıldı).

► Edebiyat ve sanat adamlarının bir coğu-
nu tamigimizi biliyorum. Bu, edebiyat öğretmeni
olmanıza mı kaynaklamıyor?

Bir kere İstanbul'da olmam önemli. Ta-
aş öğretmen okulumda öğrenciyken edebiyata
karşı, şire karşı bir sevgi duydum. O vakit
hececeler var, Furuk Nafizler var. Daha son-
ra yeni ortaya çıkan Necip Fazıl var ve daha
önceki gelen büyük şair Yahya Kemal'le
Ahmet Haşim var. Ama ben 1930'larda Is-
mail Hakkı Baltacıoğlu'nun evinde yapılan
toplantılara katıldım. Baltacıoğlu'nun evi Al-

tunizade'de idi. O evde cumartesi günleri sa-
at 2'den 7'lere, 8'lere kadar çok toplantılar
oldu. Baltacıoğlu heyecanlı bir adamdı. O za-
manlarda sola dönük bir insandı, sonra çok
değişti. Evinde toplantılar yapılır, çay içilir,
yazarlar, şairler, hocalar, profesörler gelirdi.
Kendisi de pedagoji, eski deyimle terbiye profesörüydü. Baltacıoğlu'nun evine gelenler dik-
kat çekici kişilerdi. Şefik Tunç, Hilmi Ziya
gelirdi, Kerim Sadı gelirdi, Üniversite'de asis-
tan bir Selvin Hanım vardı soyadı Evrim ga-
liba, o gelirdi. Yıllar 1930, 1931. İşte benim
gibi gençler de o toplantılarla kanlıydı. Top-
lantılardan birinde Nâzım Hikmet'i gördüm.
Duymuşum, Nâzım Hikmet, Baltacıoğlu'nun hanımının kardeşinin eşiymi. Yani Piraye Hanım, Baltacıoğlu'nun baldızı olur. Piraye Hanım
da oradaydı.

► Kaç kişi vardı toplantıda?

18-20 kişi vardı. O gün Baltacıoğlu'nun
evinde bir de orta oyunu oynanacak. Benim
de bir rolüm var. Amatör tiyatro sevgimiz
var.

Bir arkadaşımdı, Sadık Övet. O, ben
ve diğer genç öğretmenler Nâzım Hikmet'in
etrafında bir halka olduk. Söz tiyatrodan açıldı.
Dekorsuz tiyatro, Orta oyundan dekor yok.
Nâzım da Rusya'da adını hatırlayama-

dığım birisinin yanında çalışmış. Dekorsuz ti-
yatroyu savunuyor çok. Uzun uzun dekorsuz
tiyatro üzerine konuştı. Hayran olduk. O
günlerde 835 Satır yeni çıkmıştı. İki okuma-
da hemen ezberledim. Ezberlememe büyük
bir hocam çok yardım etti. Bu hocam çok
bağlı olduğum Nurullah Ataç'tı. Ataç, Nâ-
zım Hikmet'in bütün şiirlerini ezberle biliirdi.
Nasıl Divan şiirini, Yahya Kemal'i, Haşim'i
bir okuyasta ezberler, hatırlında tutarsa, Nâ-
zım'ın şiirlerini de öyle. O toplantılara Ataç
da katıldır ama o gün yoktu. Nâzım'a Bal-
tacıoğlu'nun evinde *Salkım Şögüt*'u okutuk.
Ben de pesinden, ne olursa olsun dedim, Ha-
zer'i okudum. Nâzım beğendi benim oku-
yuşumu. Böylece odada bir şiir festivali ya-
pıldı.

Ertesi senelerde, 32, 33 yahut 34'te "Put-
ları Yıkıyoruz" kampanyası açıldı; biz bu
kampanyaya gönülden katıldık. Bizim diye-
ceklerimizi diyoruz Nâzım.

İlk hocalam Sivas'ta; ben derslerde Nâ-
zım'ın şiirlerini büyük bir cesaretle okurdum.
Sivas'ta, Ruşen Zeki isminde özlü bir Türk-
çe hocasına rastladım. Önemli bir adamdı,
uzun yıllar içinde yattı filan. Nâzım'ın Sivas'-
taki Kâmil Kitabevi'ne gelen kitaplarımı alır
Ruşen Zeki'nin evinde okurduk. Birbirini peş-
i

Oturduk Nâzım'la
Dinolar'ın evinde, şarap
içtiğim, İstanbul'dan
konuştuk.

Mektuplaşmış İstanbul
ile. "Hafızanda benden
şîir var mı?" dedi. Davet'i
okudum ben de.

▲ Salim Rıza, Nâzım Hikmet'in şiirlerini ezberle biliyor.

Pasaportsuz olarak İstanbul'dan Romanya'ya kaçan ve oradan da Moskova'ya giderken havalarında memleketi, aleyhinde beyanatta bulandığı ve müteakiben radyo yayınlarında Türkiye'nin hükümeti sekiz ve hükümeti idare edenler aleyhinde genel propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadın giden olaylarıyla Sovyet hükümetinin verdiği bilançet ile etmektedir. Martı'nın 1951 Nâzım Hikmet R.A.N.'nin kendisine bu hizmeti terk etmesi hukusunda yapılacak tebliğin bir fayda vermemeyeceği nüclühan edildiğinden Türk vatandaşlığının çıkarılması İçişleri Bakanlığı'na 23.7.1951 tarihli ve 40943 sayılı yazısı üzerine, 1312 sayılı kanunun 10. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'na 25.7.1951 tarihinde karurlaştırılmıştır.

DEVLET

CUMHURBAŞKANI C. BAYAR

Başbakan A. MEHMET KESKİN	Devlet Bakanı İşbankan: M. AGACOGLU	Devlet Bakanı F.L. KARAOGANOĞLU	Adalet Bakanı R. NASUHİOĞLU
M. Savunma Bakanı H. KOYMAK	İşleri Bakanı H. OSYONOK	Değerli Bakanı F. KÜFRULOĞLU	Maliye Bakanı H. YOLAKCAN
M. Eğitim Bakanı F. ULUSU	İş Bankası Bakanı F. HEYVİNOĞLU	Eko. ve Tımarat Bakanı MUNİL İLK	Sos. ve Y. Bakanı Dr. H. DÖTUNCÜOĞLU
G. ve T. Bakanı R. E. ERÇAK	Tarım Bakanı H. ÖKMEK	İşgâlme Bakanlığı B. KÜNTÜRK	İşletmeler Bakanlığı H. GÖDÜK

Bir belge, Nâzım'ı yurtaşıktan böyle çıkardılar.

stra çikan dört-beş kitabı, *İşte Varan Üç* çıktı, *Gece Gelen Telgraf* çıktı, *Jakond ile Siyan* çıktı, *Bedrettin Destanı* daha sonra çıktı.

► O zaman milli eğitim müfettişleri gelip bu kitaplara neden okuyorsunuz demezler miydi?

Efendim testi gördük. Hatta başıma bir şey daha geldi. Yedek subay okulunda üç bin kişi üzerinde ben ver yansın Nâzım'ı okumaz muyum! Ve ondan sonra da ben çavuş çıkmaz mıymış!

► Susturmalar mı, baştan sona okuyabildiniz mi?

Baştan sona okudum.

► Hangi şirdi okudunuz?

Salkım Sögüt'ü okudum, bilhassa Salkım Sögüt'ü okudum. 1932 yılında.

► Siz Yahya Kemal ve Haşim'i sevdığınızı, size göre, Nâzım'ın şiirleriyle ilk karşılaşmadınızda size biraz itici geldi mi, yadegardinız mı?

Hic yadrigamadım. Sanki hazırlıksız gibi Nâzım'ın şiirini içtim. Ben demek ki şirrimizde devrim yapan böyle bir adamı beklemeye hazırlıksız. Hazırlıksız ki bütün benignimle Nâzım'a sanıldım ver yansın ve Nâzım'ın bütün şiirlerini ezberledim.

► Karşlaştığınızda onu yaşıınız gibi hissettin mi yoksa büyük bir insan gibi mi geldi?

Büyük, büyük.. Yaş olarak, nesil olarak benden 10 yaş büyük olarak gördüm. Çünkü devrimci adamdı.

► Onu bir daha gördünüz mü?

Sonra bizim hocanık sürdürdü. Haaa, 40'la 50 arası Bursa cezaevinden pelur kâğıtlara yazılış, daktilo edilmiş, elden ele gelen şiirlerini etrafaya yayardı. Efendim yıl 1951. Kampanyalar açıldı, Nâzım özgürlüğine kavuştu, şu oldu, bu oldu. Hararetle Nâzım'ı izledik. Elde ele dolanın, İstanbul'a gelen şiirlerini eberledik ve etrafaya yaymaya çalıştık. Artık ben Nâzım Hikmet'i olmuştum. Bir taraftan bana Fikretçi derler. Belki büyük şair değil ama yarına bakan insan olarak, Nâzım'ın öncüsü olarak Fikret'i kabul ederim. Efendim yıl 1951, terör havası, tevkifatlar devam ediyor, köy enstitülerine hücumlar başlıyor. Reşat Şemsettin, Tahsin Başguoğlu'nun bakanlıklar arasında köy enstitülerini turpalandı... Tamadığım köy enstitülerinin müdürlerinin hepsi işlerinden alındılar. Ben o zaman Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocaydım. Oradaki ho-

redersin, dedi.

► Seyrettiniz mi?

Seyrettim, sesimi dinledim. Sonra, Nâzım'ı olduk, gel keyfim gel. 57-58 ben Paris'teyim.

► Bir kere daha gördünüz galiba.

Eveet, onu da anlatayım, olsun bitsin. Paris'teyim, Ressam Hakkı Anlı vardı benim ahababım. Sık sık görüşüyorum. Tabii Pertev Boratav'la da görüşüyorum. Hakkı bana bir gün, Hoca, Nâzım burda biliyor musun dedi. O strada kitapçılarda L'Exile var. Seçmeler. Onu aldım. Ee peki, nerede Nâzım? Görmek ister misin? İsterim ama seninle beraber görelim istersen. Sen git gör, dedi bana. Yahu nerede görevim, kahveye mi çıkyor, ne reye gidiyor? Abidin Dino'nun evinde olduğunu söyledi. Ben Güzin Dino'yu tanırım. Bir cesaret Güzin Dino'nun evine gittim. Çaldık kapıyı. Güzin Hanım çıktı. Ooo, hoca merhaba, dedi. Dedim Nâzım burdaymış. Evet, burda, birazdan Abidin'le gelecekler, dedi. İçeriye girdim. 5-10 dakika sonra Nâzım geldi. Bu olayın tarihi 1957-1958 arası. Bizi Güzin Hanım tanıtırıacak. Müşterek bir dostum olan edebiyat hocası dedi. Nâzım bana, hocalarından kimleri tanıyorsun, diye sordu. Ben üç kişi saydım. Sabahattin Ali askerlik arkadaşım, Sabahattin Eyüboğlu sınıf arkadaşım. Üstad, dedim hatırlamazsınız, bu üçüncü karşılaşmamız herhalde. Biz 1931'de Baltacıoğlu'nun evinde karşılastık. Hatırlayamadı. İki, dedim, 1951'de Vedat Ar, beni bir stüdyoya getirdi. Haa sen o musun, dedi. Bunu hatırladı. Oturduk orada, şarap içti. Öteden, beriden, İstanbul'dan konuştuk. Ben o Fransızca L'Exile kitabından bahsettim. Mektuplaşmış İstanbul ile. Hafızanda benden şiir var mı, dedi. Eee var dedim, olmaz olur mu? Davet'i okudum burada.

► Hasreti yoğun muydu o sırada?

Tabii, İstanbul'a duydugu hasret. Bu onu son görüşmüdü. Ama o gün bu gündür ben Nâzım'ı şiirin üç büyük isminin daha üstünde görürüm. Ki bunlar Fikret, Yahya Kemal, Ahmet Haşim. Elbette Nâzım Hikmet bunların hepsinin üstüne geçmiş Türk şirinin lideri. Ben öyle derim ki, 1940 kuşaği içinde Nâzım'dan etkilenmedim diyen şair yoktur.

► Şimdi Salim Amca, Nâzım biliyorsunuz yurtaşıktan çıkarılmıştı. Bu kararm kaldırmış, geri alınması konusunda Nâzım'ın kız kardeşi...

Bütün yarılara yürekten katılıyorum. Nâzım'ın ne vatan hainliği var ne şu var ne bu var. Boş yere terzirat. Nâzım'ın en büyük Türk şairi olduğu artık jescil edildi. Paris'te, başka birçok yerde Nâzım için birçok şeyler yapıldı, yapılmıyor. Elbette Nâzım'ın bu hakkında alınmalı, alınacak. Emîl Zola hikâyesi malum. Niye vatandaşlığa geri alındı? Nâzım da bana göre vatandaşlığa mutlaka geri alınacaktır. Evet bütün bu yarılardan, bütün bu toplantılar yerden göğe kadar haklı. Bu hak verilecek muhakkak. Geçenki toplantıya gidemedim. İsterdim, O Çatı'daki yemekli toplantıya gidemedim. Yaşlıyım. Belki ben de bir şeyle söyleydim.

► Bu kampanya devam edecek, siz de tekrar gitme fırsatı bulacağınız sanırırmı.

SOSYALİST DEMOKRASI

Sosyalist demokrasinin önünde çözülmlesi gereken çok ciddi problemler olduğunu kimse inkâr etmiyor. Sosyalist uygulamadaki eksikliklere takılanlar kapitalizmden sosyalizme geçiş çağının son derece karmaşık problemler yarattığını gözden kaçırıyorlar.

Günümüz dünya-sında, siyaset söz konusu olduğunda -ne zaman olmuyor ki!- en çok kullanılan kelimelerden biri demokrasi. Örneğin ülkemizde demokrasi kelimesi ağzımızdan düşmüyor. Kimine göre mevcut rejim demokrasının ta kendisi, bazıları demokrasiyeyi dönüş yolunda olduğumuzu söylüyor; bir kısmımız ise Türkiye'de demokrasının "d"sinin dahi bulunmadığı -ki ben de bu sonunculardan biriyim- kanısında.

Latin Amerika'nın, bir kısım Asya ve Afrika ülkelerinin de en önemli meseleleri demokrasi. Latin Amerika ülkelerinin ağırlıklı bölümünde demokrasi ile askeri fasist diktatörlükler arasında mekik dokumak adeta geleneklesti. Güney Kore ve Bangladeş başta olmak üzere bir kısım Asya ülkelerinde kitleler demokrasi uğruna sokaklara dökülmüştür. G.Afrika'da insanlık tarihinin en rezil diktatörlüklerinden birini devirmek için zorlu bir mücadele yürütülmüştür.

Sosyalist ülkelerde de demokrasi en güncel konulardan biri. Özellikle Sovyetler Birliği'nden demokrasinin daha yaygınlaştırılıp derinleştirilmesi, sosyalizmin yetkinleştirilmesine yığınların yapıcı enerjisinin daha fazla seferber edilmesi için alabildiğine canlı bir kampanya yürütülmüştür.

"Demokrasi" söz konusu olduğunda "tuzu en kuru" gözüken ise "Batı". "Demokrasının beiği hür dünya" ve onun "doğal lideri" ABD, "olabilecek rejimlerin en mükemmeline" sahip olmanın azametiyle dünyaya nizamat vermenin, bütün ülkelerde "Batı demokrasisi" ni egemen kılmanın peşinde. Ancak arada bir tersliklerde olmuyor değil. Örneğin Beyaz Saray, Şili halkına 20 kusur yıldır kan kusturan Pinochet'ye karşı demokrasi mücadelesi verenlere en ufak sevgi göstermiyor da. Nikaragua'da seçim sonucu büyük oy desteği ile işbahında bulunan Sandinistleri devirmek için kendi topladığı ipten kazıktan kurtulmuş Samoza arkadaşlarına -demokrasi adına- kesenin ağzını açmakta hiç beş görmüyor.

Demokrasi hemen herkesin meselesi, ama görülmüyor, "demokrasi" den maksat bir değil. Kimileri için demokrasi olan, kimileri için demokrasinin yokluğu anlamına geliyor, bazıları için demokrasının çokluğu, başkaları için demokrasının azlığına tekabül ediyor. Böyle de doğal. Çünkü, hep bilindiği gibi bağında *farklı sınıfları* barındıran somut sosyal yapılar söz konusu ise -ki verdigim örnekler bu türden- her demokrasının kendine özgü bir sınıf karakteri olur.

Madem ki biliniyor, "demokrasının sınıf karakteri"ni hatırlatmanın ne gereği var?

Gereği var, çünkü bu nokta solcularımız arasında dahi yeterince ciddiye alınmıyor. Kimilerimiz var, proletarya diktatörlüğünü en uç biçimde yorumlamaya pek yatkınlar. Böylelerine göre sınıfın en gelişkin ve yetenekli unsurlarından olmuş "çelik çekirdekli parti"nin otoritesi esastır, emekçilerin çıkarlarının nerede olduğunu en iyi "parti" bileceğine göre "parti" yol gösterir, halka "parti"yi izlemek döşer. Böyle düşünmenin doğal sonucu, sosyalizmin demokrasi yanına pek alırdı etmemek, onun, kollektiviteye en yatkın sınıfın, işçi sınıfının yaşama biçimini olduğu gerçekini gözden kaçırıkmak ve dolayısıyla yığınları ilgilendiren demokratik hak ve özgürlükleri küfürümsemek oluyor. Böylece sosyalizm sınıf karakterinden bir ölçüde soyutlanıp sadece "devrimciler"in işi haline gelir.

Kimilerimiz ise farklı sosyo-ekonomik formasyonlardaki demokrasileri, sadece var olan demokratik hak ve özgürlükler bakarak nitelendiriyorlar. Böyle olunca demokrasi, sınıf karakterini yitiriyor, demokratik hak ve özgürlüklerin azlığına veya çokluğuna bağlı olarak ölçülen ve duzendelen düzene *nice* olarak farkeden bir olgu haline gelir.

Oysa tartışma Marksizm dahilinde kaldığı sürece, farklı üretim tarzlarına tekabül eden demokrasilerin yekdiğerlerinden nitel anlamda farklı olduklarını kabul etmekten başka çare yoktur. Tarihi mataryalizmin abc'si bunu gerektirir. Bir tartışmada karşısındakileri kara kaptı kitapla susturmaya çalışmanın sempatik bir metod olmadığını biliyorum. Ama üzerinde durduğum demokrasi konusunda, sol çevrelerde açıkça yamışları düşündüğü ve kimse de "hakiki" Marksistliği başkalarına bırakmadığı için bu hatırlatmayı yapmak zorunluluğunu duyduğum. Yoksa anıcamı konuya burada noktalarmak değil, aksine detaylandıracak irdelemek.

"Batı"nın pek kutsadığı "özgürlikçi demokrasi", biliyoruz özünde burjuva demokrasidir. Ne ki bu demokrasi burjuva demokrasisinin "safla" değil oldukça katıksız bir bi-

çimi. En saf burjuva demokrasisi, "Laissez faire, laissez passer" düzenlenidir, yani sermayenin üretiminin ve yeniden üretiminin özgürlüğü düzenlenidir. Bir başka deyişle burjuva demokrasının esas işlevi, artı değer üretiminin süreklilığını güvenlik alımı almaktır. İşte burjuva demokrasisi, bu esas işlevini korumak şartıyla, tarihsel bir süreç boyunca başlangıçtaki "safla" biçiminden günümüzdeki katıksız biçimine evrimleşmiştir.

"Katıksız"tan kastım şu: Bugün en gelişkin şeklinde "Batı"da rastladığımız burjuva demokrasisindeki hak ve özgürlüklerin ezici çoğulluğu burjuva demokrasisinin doğal uzantuları degillerdir, aksine burjuvaziye rağmen, çalışan kitlelerin, sıradan yurttaşların uzun ve meşakkatli mücadeleleri sonucu kazanılmış topluma mal edilmişlerdir.

Çağdaş "Batı demokrasisi" bir tür burjuva demokrasisidir ama, örneğin bir grev hakkı, burjuva demokrasisinin sınırları içinde gerçekleştirilebiliyor olsa bile düpédüz prolet bir huktur. Sendikalama hakkı da böyledir. Yukarıda anılan diğer pek çok hak ve özgürlük yine genel şartlarıyla emekçi karakterlidir, çalışan insanların damgasını taşıır. Ve böyle olduğu içindir ki, bu hak ve özgürlüklerin toplumusal işlevi burjuva demokrasisyle sınırlı kalmaz; aksine bunlar burjuva demokrasının açılmasında ve daha da önemlisi, sosyalist demokrasının kuruluş yetkinleştirilmesinde kaynak edici öneme sahip olurlar.

Ancak burjuva demokrasisi, saflığını ne kadar yitirirse yitirsin, ne ölçüde katıksız hale gelirse gelsin, üretim araçlarının özel mülkiyeti devam ettiği sürece, bir yanyla emekçi sınıf ve tabakalar üzerinde burjuva diktatörlüğü olmak özelliğini korur. Emekçiler ne kadar demokratik hak ve özgürlüklerle donatılmış olurlarsa olsunlar, örneğin sözleşmeli azınlık, kapitalist üretimin sonucu biriken toplumsal zenginliklere sahip olmanın imtiyazıyla çalışan nüfusu kontrol altında tutmanın yollarını bulur. Sömürülülerin bu açımdan kurtulmalarının yegane yolu üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılması ve böylece burjuvazinin imtiyazlı konumuna son verilmesidir. İşte işçiler, emekçiler ne zaman böyle bir amaca yöneler normal şartlarda tarafsızlığını gibi gözüken devleti en acımasız hoşratıyla karşıslarında bulurlar. Ve işler biraz ciddileştiğinde, o pek demokrat, pek uygar "Batı burjuvazisi"nın, işçi sınıfına, çalışan halka faşizmlerden faşizm beğendirmek için nasıl canavarlaştığının ibret verici örnekleri vardır yakın tarihte.

İşçiler, diğer emekçiler, çalışan kitleler, burjuva demokrasisi sınırları içinde kendi çıkarları doğrultusundan ne kadar çok hak elde

Burjuva demokrasisinde inisiyatif burjuvazidedir. Demokratik hak ve özgürlükler işçiler için bir tür savunma aracıdır ve ister istemez pasif bir sosyal işlevi sahiptir.

ederlerse etsinler, bütün bu haklar burjuvazinin artı değere el koyma hakkı ile birlikte var olmak zorundadırlar. Bundan çıkan sonucu: Burjuva demokrasisi dahilinde proletér nitelikli, emekçi karakterli haklar elde edile edile bu hakların nice birikimi ile burjuva demokrasisi, sosyalist demokrasiye dönüştürülemez. Sosyalist demokrasi ile burjuva demokrasisini birbirinden ayırt eden, çalışan halkı kollayan hak ve özgürlükler ileriin nitelikler degildir.

O halde demokratik hak ve özgürlüklerin birikim seviyesi ne olursa olsun burjuva demokrasisinden, sosyalist demokrasiye geçemek için köklü bir müdahale gerekiyor. Öylesine köklü bir müdahale ki burjuva demokrasisine damgasını vuran olguya, burjuvazının artı değere el koymasına son verilsin, bir başka deyişle insanın insan tarafından sömürüsü bitsin. Artı değer sömürüsü burjuvazının varlık nedeni olduğuna ve bu da üretim araçlarının özel mülkiyeti temelincé oturan burjuva demokrasisi ile güvenlik alımı alındığına göre, burjuva demokrasisinin asılmasını mümkün kılabilenek biricik köklü müdahale, iktidarın, sömüründen kurtulmak isteyenler tarafından ele geçirilmesidir. Üretim araçlarının özel mülkiyet alanı dışına çıkarılması bundan başka yolu yoktur.

Iktidarın işçi sınıfına, emekçi halka geçmemesi, her ülkenin özgür şartları altında nasıl olur, hangi yolu izler, iktidarın alınmasından sonra sosyalist topluma doğru ilerleyiş, sosyalist kuruluş nasıl, hangi aşamalardan geçerek gerçekleşterilir; bunlar sosyalizmin en çok tarihsel, en hayatı meseleleridir. Bütün bu konularak görüş ayrılıkları, yaklaşım ve değerlendirme farklılıklarını ne olursa olsun surası kesindir: Sosyalist demokrasinin ön şartı siyasi iktidarın işçi sınıfına -ve onun emekçi müttefiklerine- geçmesidir.

Bir kere bu ön şart gerçekleştirildikten sonra sira sosyalist demokrasinin temellerinin atılması gelir. Bunun da yolu, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin yerine sosyalist mülkiyet ilişkilerinin ikame edilmesidir.

Tabii pratikte mesele bu kadar yalın bir şekilde çözümlenemez. Ülkenin özgür şartları neyin nasıl ve ne zaman yapılacağını belirlemesinde tayin edici rol oynar. Orneğin bütün üretim araçlarının özel mülkiyetine daha ilk günden son vermek gerekli olmamıştır; hatta böylesi, sosyalist kuruluşun bilimsel esaslar dahilinde yürütülmeye zarar verebilir. Ama kural olarak emekçi iktidarn ilk icraatlarından biri büyük üretim araçlarını özel mülkiyetten çıkarmaktır. Böylece daha ilk günden sosyalist mülkiyet ilişkilerinin kurulmasında ve insanların insan tarafından sömürülmesinde süreci belirleyici dev bir adım atılmış olur.

Sosyalist demokrasiye giden yolda esas tayin edici faktör, toplumun yönlendirilmesinde kimin, hangi sınıf ve tabakaların inisiyatifi elinde tuttuğudur. Emekçi iktidar, örgütleriyle, seferber olmuş emekçi yığınların aktif desteği ile, ülkenin yönetimini kendi inisiyatife geçirdiği, kendi iktidarı iş göremez hale getirebilecek mekanizmaları etkisizleştirdiği ölçüde, önceden burjuvazının kontrolünden olan toplumsal kurumları, refah kaynaklarını ve birikmiş zenginlikleri bir süreç boyunca kendi denetimi alına alır. Sosyalist demokrasiyi burjuva demokrasisinden esas ayırt eden de bu oludur.

Burjuva demokrasisinde, demokratik hak ve özgürlükler işçiler için, çalışan yığınlar için genel olarak, bir tür savunma aracıdır. İnisiyatif burjuvazidedir ve sosyal muhalefi oluşturan emekçiler, bir yandan yaşama zorluklarını bir ölçüde hafifletmek için, öte yandan da sosyalizm uğruna verdikleri mücadelenin yolumu döşeyebilmek amacıyla demokratik hak ve özgürlükler uğruna devamlı çaba harcarlar. Sömürücü güçler, emeğin güçleri arasındaki celişki antagonist türden olduğu için iktidadaki burjuvazinin emekçilere yönelik politikası ve icraati karşısında, çalışan yığınları kollayan demokratik hak ve özgürlükler ister istemez pasif bir sosyal işleve sahip olurlar.

Iktidarın el değiştirmesiyle birlikte bu du-

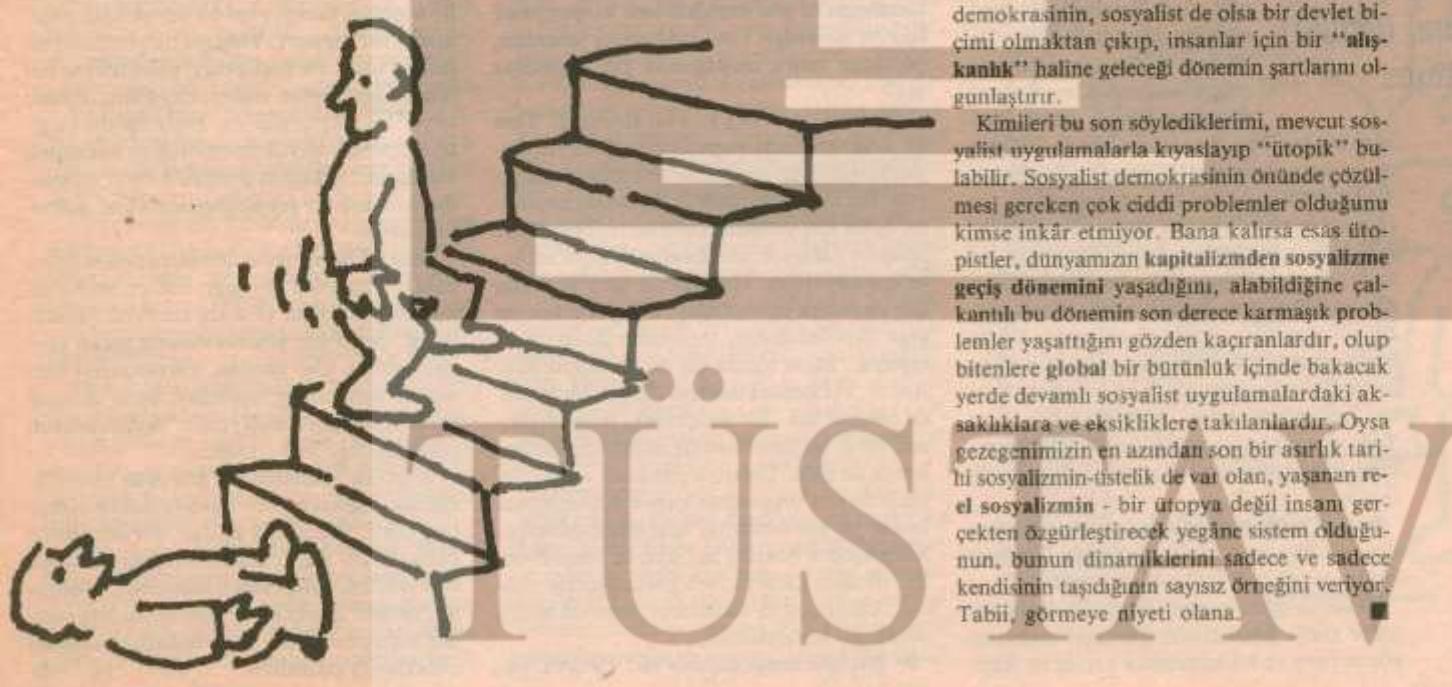
rum köklü bir değişikliğe uğrar. İnisiyatif emekçi halkın eline geçtiği için eskiden savunma aracı konumundaki demokratik hak ve özgürlükler bu sefer toplumun yönlendirilmesinde aktif rol oynamaya başlarlar. Aynı haklar önceden çalışanların var olan kazanımlarını korumaya ve emek üzerindeki sömürüyü ve baskıyı azaltacak daha başka haklar elde etmeye hizmet ederlerken, şimdi sosyalist demokrasının bütünü içinde, sosyal işlev açısından nitel bir başkalaşma uğrayarak işçilerin, diğer emekçilerin, çalışan insanların kendi dünyalarını kendi elleriley kurmalarında aktif işlev görmeye başlarlar. Osteli bu kadarla da kalmaz; sosyalist demokrasi, en gelişkin burjuva demokrasisinde dahi elde edilemeyecek başka haklarla daha da zenginleşir.

Burjuva demokrasisinde kural, çalışan kiteleri ilgilendiren hakların egemen sömürücü sınıflara rağmen, onlarla zorlu bir mücadele verilerek kazandırılmıştır; kazanıldıktan sonra da aynı hak ve özgürlüklerin burjuvazının tasallutundan korunmasıdır. Oysa emekçilerin iktidara gelip inisiyatifi ele geçirmeleriyle birlikte durum değişir. Şimdi artık esas olan, zit bir güçe karşı mücadele verilerek hakların kazanılması ve korunması değil, hakların çalışan yığınlar içinde alabildiğine yaygınlaştırılması, tek bir kişinin dahi sosyalist demokrasiyi katılmın dışında kalmasına için itina gösterilmelidir.

Burjuva demokrasisi en gelişkin şeklinde dahi polisiyle, hapishanesiyle, yargı mekanizmasıyla, ordusuyla, bürokrasiyle, bir devlet bicimidir. Buna karşılık sosyalist demokraside hak ve özgürlüklerin yığınlara mal olması süreci derinleştirikçe, insanlar demokratik hak ve özgürlükleri kendi vücutlarının birer uzantısıymışcasına benimsedikleri ölçüde - ve tabii dünyada emperyalizmin etkinliğine son verilmesi sürecine paralel olarak - toplumun, burjuva demokrasisinde yukarıda söylediğimiz türden kurumlara ihtiyacı azaltmaya başlar. Ve giderek bu süreç, demokrasının, sosyalist de olsa bir devlet biçimini olmaktan cıkıp, insanlar için bir "altışkanlık" haline geleceği dönemin şartlarını oluşturacaktır.

Kimileri bu son söylediğimizi, mevcut sosyalist uygulamalarla kıyaslayıp "ütopik" bulabilir. Sosyalist demokrasının önünde çözülmeli gerek çok ciddi problemler olduğunu kimse inkâr etmiyor. Bana kalırsa esas ütopistler, dünyamızın kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin yaşadığını, alabildiğine çalkantılı bu dönemin son derece karmaşık problemler yaşadığını gözden kaçırırlardır, olup bitenlere global bir bütünlük içinde bakacak yerde devamlı sosyalist uygulamalarındaki aksaklılara ve eksikliklere takılanlardır. Oysa gezegenimizin en azından son bir asırlık tarihi sosyalizm-inistilik de var olan, yaşanan real sosyalizmin - bir ütopya değil insan gerçekten özgürlestirecek yegane sistem olduğunu, bunun dinamiklerini sadece ve sadece kendisinin taşıdığını sayısız örneğini veriyor. Tabii, görmeye niyeti olana-

**Sosyalist demokraside
eskiden savunma aracı
konumundaki demokratik
hak ve özgürlükler çalışan
insanların kendi
dünyalarını kurmalarında
aktif işlev görmeye
başlarlar.**

Halil Çaylı "Ashab-ı kehf"-ten biri...

"BEN YAŞTA İNSANLAR NASIL TRAŞ OLUYOR, UNUTMUŞUM"

Yaşamayı bicer de nasıl bicerisen bicer, anlayışının yaygınlaştığını gözledim.

Halil Çaylı adını dikkatli okurlarımız hatırlayacaklardır. Yeni yıl geçen sayımızda yer vermiştık. Ne o bize yıldızı kartını atarken ne de biz iyi dileklerini basarken bu kadar çabuk karşılaşabileceğimizi umuyorduk. Ama Halil Çaylı çıktı. Biz de kendisine on gün mühlet tamlıp teybin karşısına oturtuverdik.

► **İçerde kaç yıl kaldınız?**

Altı yılı biraz aşan bir süre cezaevinde kaldım.

► **Dişarıya çıkışınca sizi en çok etkileyen olay ya da görüntü ne oldu?**

Cezaevinden çıkışında nelerle karşılaşacağımı içerdeken çok düşünmeye rağmen bilemediyordum. İçerdeken, dışarıda olup bitenleri, toplumdaki değişiklikleri, hatta çevresel değişiklikleri, mimari değişimleri, vb. basından ve televizyondan izlemeye çalışıyordum. Çünkü cezaevinde hasret çok boyutluştur.

İlginçtir, dışarıya çıktıktan hemen sonra Yerebatan Sarnıcı'na gizme fırsatı buldum. Daha önce yalnızca dışardan görmüştüm sarnıcı. Gezerken çok şaşırdım: Klasik müzik, koskoca bir karanlık, karanlığın içinde ışık oynusu ve derin bir mimari. Cezaevimi de andıran bir yanı var, kendimi bir an yan cezaevi, yarı saray içinde duydum. Daha sonra da Sokuk Çeşme Sokağı'na gittim. O sokağın bu kadar güzel olduğunu daha önce fark edememiştim. Bana çok değişik geldi. Klasik müzik sokakta dalga dalga yayılıyordu. Bütün bunlar bana biraz hayal gibi geldi. Sanki cezaevinde volta attiyordum ve kafamda bunları canlandıryordum. Anlatması biraz zor. Yedi yılın etkisi, gerçeki cezaevindeki duyguları karıştırmam sonucunu doğuruyordu sanki.

► **Çok kısa bir süreli dışardınız. 10 günden beri. Bu süre içinde insanların ilişkilerinizde siz en çok zorlayan şey ne oldu?**

Dişarıya çıkışınca bindiğim otobüste, yürüyüş trafik rezaletinden, benzeri seylerden söz etmeye ve bu konularda benim de fikri-

mi sormaya başladı. Çok yabancıydı buna. İlk şaşkınlığım böyle. Yabancılaşma olayı diye biliceğimiz bir şey. Daha sonra da on günden beri farklı biçimlerde devam etti. İnsanlar arasında girdiğimde, çoğu kez sorularını, maaşlarının yetmediğini, harçlıklarının yetmediğini konuşuyorlar. Bu tür konulara katılmadım, genellikle dinleyici olarak kalıyorum. Hatta benim de fikrimi sorarsa diye biraz da çekinerek oturuyorum. Size ilginç bir olay anlatmak isterim. Traş olmak için berber gittim. Berber dükkanı da bayagi değişmiş. Bana yabancı gelen bir yoğun şey var. Çünkü biz içerde ya birbirimizi traş ettik ya da bizi yatırıp zorla traş ettiler. Nasıl traş olunacağınu unutmuşuz. Berber nasıl traş olmak istediğimi sordu. Normal, sağlam solunu biraz alın, düzgün bir şey olsun dedim. Traş sürenken de berber sürekli "nasıl olsun" deyip duruyordu. Nihayet dayanamadım: "Kardeşim, ben cezaevinden yeni çıktım. Yedi yıldır cezaevindeydim. Ben yaşta insanlar nasıl traş oluyor, onu da unutmuşum. Sen beni normal bir traş et", demek zorunda kaldım, çünkü "nasıl olsun" sorusuna verebileceğim başka bir yanıt yoktu. Cezaevinden çıktığımı söyleyince nasıl bir tepkiyle karşılaşacağımı da bilmiyordum.

Anında sigalarlar ikram edildi, çaylar söylendi. "Çok mu zor geçti?" gibi sorular sorduldu. Ben de biraz rahatlardım.

► **Altı yıl önce ve altı yıl sonra tanıdığınız insanlarda ne gibi değişikliklerle karşılaşınız? İçeriye girmeden önce tanıdığımız insanları, çıktıktan sonra umduğunuz gibi bulundunuz mu?**

Dişarıya çıktı çok kısa bir süre geçti. Tam bir değerlendirme yapmak zor. Ama yakalayabildiğim bazı ipuçlarını anlatmaya çalışıyorum. Biz içerde, toplumun dışardaki yaşamını, nefes alış verişlerini olanaklar ölçüsünde izlemeyc那么容易. Kendimizi buna zorlunlu hissediyoruz. Gazetelerin satır aralarını okumaya çalışıyorduk. Dikkati çeken bir olgu depolitizasyon, toplumun duyarsızlaşmasıydı. Bunu içerde biz de hissediyoruz. Ancak, biz içerde dışarıya durgun bir biçimde haklıyorduk. Bir de içerdeki insan dışarıdan aldığı bilgileri abartma eğilimindedir. Bu, bende de olsa. Dişarıya çıktıktan sonra, depolitizasyon olgunsunun içerde düşündüğüm kadar yaygın olmadığı izlenimini edindim. Karşılastığım insanlar tartışıyorlar, eleştiriyorlar, siyasete karşı duyarlı görünüyorlar. Ancak, karşılastığım insanların sayısının sınırlı olduğunu söylememeliyim.

► **Hiç ahs veriye çıktıınız mı? Çarşya, pa-**

zara?

Bu ilginç bir konu. Cezaevinde yedi yıl boyunca komunal bir yaşamımız oldu. Yoksulluğumuz gibi var olan şeylerimizi de paylaştık. Sınırlı alışverişlerimiz tek merkezden yapıldı. Bu köklü bir alışkanlık haline geldi. Çırınca, doğrusu para tasımaya ve harcamaya alışmadım. Bakkala ilk kez sigara almak için gittığimde 5.000 lira verip bir paket "sigara" istedim. Çünkü cezaevinde markasını söylemeden sigara alıyordu. Adam sorunca Maltepe dedim ama bu defa da param fışını almayı unuttum. Bu arada, teknoloji de epeyce ilerledi elbette. Bizim tanımadığımız aletler kullanılmaya başlamış. Bir evde, televizyonda izlemeyi düşlediğim bir filmle karşılaşınca TV'nin de epeyce düzeltmiş olduğunu söyledi. Meğer videodan film izliyormuşuz. Bunun nasıl bir şey olduğunu sormama herkes şaştı. Videoyu da görmedin mi dediler bana. Bir başka olay, genel telefon kulübessinden telefon etmeye çalışmam. Jetonu atıyorum, düşüp gidiyor, atıyorum düşüp gitmeyen. Meğer büyük jeton deligine kuşağıntı atarmışım. Arkamda insanlar kuyruk oluşturdu, kimseye bir şey söylememiyorum, çok sıkılmıştım.

Beni etkileyen şeylelerden birisi de sokaklardaki otobüs bilet ve vapur, telefon jetonu satıcıları oldu. Yedi yıl önce çocukların yapardı bu işi. Şimdi her yaşta insanın geçim kaynağı olmuş. Öte yandan, karşılastığım bazı olaylar somucunda, yaşamayı bicer de nasihacılarsa bicer, anlayışının yaygınlaştığını gördüm ve biraz irkildim.

Genel bir yozlaşma var gibi geldi bana. Bireycilik, köseyi denece tutkusunu hemen dikkatimi çekti. Ekonomik açıdan, dar gelirlilerin daha da zor durumda olduklarını gördüm. Öte yandan, halkın resmi dairelerde, memurlar, memur sandıkları kişiler karşısında eskiden olduğundan çok daha tedirgin, çekingen olduklarını gördüm.

İNSANCA YAŞAMANIN YOLU ÖRGÜTLÜ OLMAKTA BAŞLAR

Bugün uluslararası öğretmen örgütleri işbirliği ve güç birliği yapma çabasındalar.

Peki Türkiye'de öğretmen örgütlenmesi ne alemdedir?

Bugün, öğretmenlerin kapitalist ve sosyalist ülkelerde kendi meslek kuruluşlarına sahip oldukları biliyoruz. Bu ülkelerin kiminde hem yere hem bölgesel, kiminde ulusal düzeyde örgütlenler. Örgütlenmeler dernek, federasyon ya da sendika biçimindedir.

Fransa, Almanya, Hollanda'da ilk, orta, yüksekokretim kademelerine mensup öğretmenler kendi aralarında ayrı ayrı örgütlerin çatısı altında toplanmışlardır.

Örgütlü dünya öğretmenleri, kendi bölgelerinde olsun, kendi ülkelerinde olsun, meslekî kuruluşlarına kendi sorunlarını çözme, ekonomik, demokratik, kültürel hak ve çıkarları koruma, yeni kazanımlar elde etme, eğitimîn gelişimine katkıda bulunma, eğitim politikalarına biçim verme yetki ve sorumluluğunu vermişlerdir. Eğitim ve öğretmen sorunlarının çözümü ülke sorunlarının çözümüne bağlı olduğundan, ülke sorunlarına, giderek dünya sorunlarına ilişkin görüşlerini de açıklamak, demokratik ülkelerin öğretmen örgütlerinin kaçınılmaz görevlerindendir. Hemen belirtelim ki bu örgütlerin görüş belirtmeleri, açıklamaları iktidar mücadelesi verme anlamında değildir. O görev siyaset partilerindir.

Ulusal düzeyde bile örgütü olmak sorunları çözmeye yeterli olmadığından uluslararası alanda sendikal örgütlenmeye gitmiştir dünya öğretmenleri.

Bugün kısa adı FISE olan öğretmen sendikaları; uluslararası Federasyonu'na bağlı 50'yi aşkın ülke, 70'i aşkın örgüt vardır. Böyle olmasına rağmen FISE tek başına uğraş vermekle yetinememiş, dünya işçi sendikalarıyla butünleşmiştir.

Dünya öğretmenlerinin bir bölümü de IFFTU (Uluslararası Hür Öğretmenler Federasyonu) çatısı altındadır. O da tek başına uğraş vermenin yetmediğini gördüğünden ICF-TU adlı Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na bağlanmıştır.

FISE sınıf sendikacılığı görüşüne, IFFTU ise sınıf uzlaşmacılığı görüşüne göre căhşır.

Ayrıca, 95 ülkenin üye örgütlerinden oluşanWCOTP (Öğretim Mesleği Örgütleri Dünya Konfederasyonu) vardır. Bir di-

ger uluslararası öğretmen sendikası da WUCT (Uluslararası Katolik Öğretmenler Sendikası) dir.

Göruldüğü gibi, Türkiye dışında diğer ülkelerin öğretmenleri, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki meslekî örgütlenmelerinin bile yetmediğine inandıkları için uluslararası düzeyde örgütlenme gerektiğini duymuşlardır. Bugün eğitim, öğretim, kültür ve öğretmen sorunlarını çözmek, daha güzel bir dönemin kurulmasına katkıda bulunmak için bu uluslararası öğretmen örgütleri işbirliği ve güç birliği yapmanın çabasındalar. Genel hatlarıyla dünya öğretmenlerinin görünümü böyle.

Gelelim Türkiye'ye. Bizde öğretmen örgütlenmesi ne alemdedir?

Sekiz yıldır ülkemiz öğretmenleri örgütüyor. 12 Eylül'le birlikte demokrasi rafa kaldırıldığı, meslek kuruluşları kapatıldığı için, evet 8 yıldır ülkemiz öğretmenleri örgütüz. İş bununla da bırakılmamış, öğretmenlerin yeniden örgütlenmelerini önlemek için bir yığın yasaklar konulmuştur.

Ne yazık ki Türkiye, öğretmenlerine örgütlenme hakkı çok görülen dünyanın sayılı ülkelerinden biridir. "Yavru Vatan" diye söz edilen Kıbrıs Türk Kesimi'nde öğretmenler grevli, toplu sözleşmeli sendikal hakları sahiplerler ve bu durum göğüsümüzü kabartıyor doğrusu. Tüm dünya öğretmenleri örgütlenme haklarını kullanırken, 8 yıldır Türkiye öğretmenlerine -özellikle filen çalışan öğretmenlere- konulan örgütlenme yasakları neden?

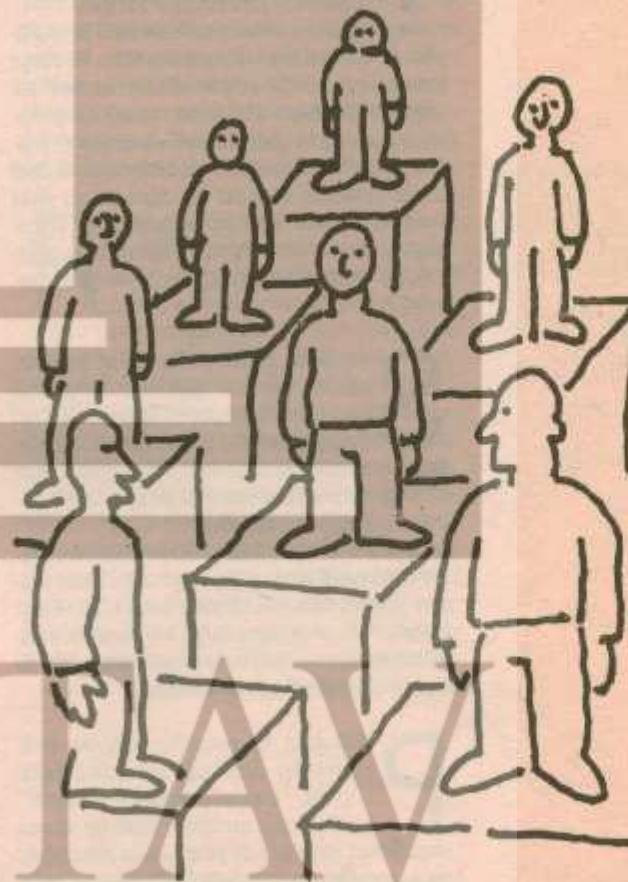
Demokrasilerde var olan, vazgeçilmez haklardan biri de örgütlenme hakkıdır. Türkiye'nin altına imza koymuğu uluslararası kimi sözleşmeler de bu doğrultudadır. Gerçek böyleyken, sabah akşam "Türkiye'de demokrasi tüm kurallarıyla ve kurumlarıyla işlemektedir" diyenlere sormak gerek: Dernekler Yasası'ndaki "filen çalışan öğretmenler dernek kuramazlar, üye olamazlar" hükmü ne oluyor peki? Bunun neresi demokrasiyle hağdışıyor ki? Üyesi olmaya çalıştığımız AT ülkelerinin hangisinde var bu tür yasaklar? Denilebilecek şey, "bizdeki demokrasi topaldır, kolu kanadı kırık bir kuştan farksızdır" olmalı. Hem "demokrasi var" demekle var mı oluyor sanki. Elalem neyin ne olduğunu bilmiyor mu? Kim kim kandırıyor?

Demokrasi ekmek demektir. Haklar ve özgürlüklerdir. Ekmek derdi olsalar toplumun hangi kesimleriye hakları ve özgürlükleri ellerinden alınanlar kimlerse, yasal ve meşru zeminlerde kalarak demokrasi mücadelesi vermelidir. Tarih göstermektedir ki demokrasi gökten zembille de inmiyor, kendiliğinden de

gelmiyor.

Bu anlamda öğretmenlere de sorumluluklar düşmektedir. Yasal örgütü günde örgütlenme günlerin ayırmunu yaşayarak anlaşılmıştır öğretmenler. Örgütlenme günlerde ekonomik, kültürel ve toplumsal yönlerden nasıl baskular altına alındıklarını, nasıl çıkmazlar içine düşüreceklerini görmüşlerdir. Çare demokrasi dir. Demokrasının gereği olan örgütlenme hakkını kullanan meslekî kuruluşlarını kurmaktır. Geçmişte TÖDMF, TOS, TÖB-DER gibi etkin demokratik meslek örgütlerini kuran Türkiye demokratik öğretmen hareketinin zengin deneyimleri, birikimleri yeni öğretmen örgütünü de kurmaya yeter. Abece Dergisi'nden öğrendigimize göre, TOS, ILK-SEN ve TÖB-DER'in eski genel başkanları yeni bir demokratik meslek öğretmen örgütlenmesi için adım atmak üzereler. Halkımıza ve öğretmen kamuoyuna düşen görev bu olumlu girişime ligi duymak ve destek olmaktır.

Unutmayalım ki insanca yaşamın yolunu örgütli olmaktan geçer.

Doğal yaşama hakkı ve atom Mafyası

Batı ülkelerinde nükleer enerjinin, üretiminden tüketimine ve depolanmasına kadar uzanan zincirin tüm halkaları, Mafya'nın en kiyıcı-saldırgan kesiminin elindedir.

► Pandora'nın kutusu.
Nükleer enerjinin kapığı, mitolojideki kutu misali, her gün biraz daha açılıyor.

Yüzyılın başında ünlenen "savaş salt generalerin ellerine bırakılmayacak kadar çok ciddi bir iştır" özdeyiş, günümüz koşullarında yeni boyutlar kazandı. Geçen Ocak ayı insanlık tarihinin belki de en büyük, en kriminal skandalına sahne oldu. Ve dünya kamuoyunun önüne serilenen haberler, değil savaş, günlük yaşam bile, mühendislik komplekslerinin ve onların gündümündeki generallarının, politikacıların ellerine denetimlerine bırakmanın ne denli büyük yaşamsal tehlükeler içerdigini bir kez daha kanıtladı. Bugün, artık söz konusu olan, afyonlu, esrar, vb. karaborsası değil, plutonyum kaçaklığı ya da güncel deyimiyle "uran-gate" olayıdır...

Son birkaç haftada ortaya çıkan bulgular, nükleer enerjinin, günümüz dünyasında gerçekten de, mitolojinin ünlü Pandora'nın Kutusu nitelikine dönüştüğünü ve kapığının her geçen gün biraz daha açılıp içinden tüm insanlığı tahrif edecek felaketler dizisinin ortaya çıkmasına başladığını gösterdi...

Bugün, Batı ülkelerinde, nükleer enerjinin, üretiminden tüketimine ve depolanmasına kadar uzanan zincirin tüm halkalarının, gerçek bir "atom Mafyası"nın ya da daha doğru bir demeyle, Mafya'nın en kiyıcı-saldırgan kesiminin elinde olduğu olanaçla çırplığıyla görülmektedir...

Politikacılar bu gerçekleri kolayına inkar edemediler. Ahsımsız trajikomik ölümlerle içinde, "olayın yakından izlediklerini" belirterken savcılar, "kesin bir sonuca ulaşabilmek için eflerinde yeterli bilgi olmadığını, ancak konunun üzerinde önemle durduklarını" söyle-

lediler. Buna karşın, bu işleri sürdürden uluslararası teknik kompleksleri, herkesin bildiği bu sirkülasyonun uzun yıldandan - en azından 1981'den beri sürdürüğünü şaşırtıcı bir açık yürekliyle açıkladılar...

Kuskusuz böylesi oyuncuları senaryoları ilk kez görmüyoruz. Ancak, niteliği gereği, bu seferkinin son kez olmadığını kimse söyleyemez. Ortaya çıkan olaylar dizisi bugüne dek bilinen, ancak kimileri tarafından nedense hâlâ güvenilen toplumsal kurumların, değerlerin ve inançların yeniden gözden geçirilmesi gereğini hakkı olarak gündeme getirmiştir.

Artık hangi amaçla kullanılsın, en gelişmiş donanım biçiminde de olsa, nükleer enerjinin hiçbir türne insanların güveni kalmamıştır. Nükleer endüstri, nükleer teknik ciddiyetini yitirmiştir. Ayrıca, nükleer endüstri, politikacı, parlamenter ilişkileri önemli - hatta kanırmazca onarılması, tımar edilmesi olaksız - yaralar almıştır. Bugün Batı ülkelerinde, nükleer enerji üretimi ve tüketimi denetleyebilecek hiçbir güç-kurum yoktur. Nükleer enerji bu ülkelerde, olası tüm denetimlerden uzakta, kendi orman yasaları içinde, dünya silah pazarlarının arzalep koşullarına uygun bir pazarlanmanın temel maddesini oluşturmuştur.

Ancak, bunun hakkı sonucu olarak, geniş halk yığınları, Batı ülkelerindeki yöneticiler, yöneticilerine, hükümetlerine hemen hemen tüm güvenlerini yitirmiştir. Böyle duşuncelere sahip olmak için insanların elinde somut nedenler vardır. Örneğin, nükleer enerji

endüstri menajerlerinin, bunları denetleyen teknik uzmanların ve de tüm bu "pazari" hükümetler adına kontrol etmesi gereken politikacıların söyleşikleri ve yazılı olarak dekiare ettikleri hemen hemen tüm bilgilerin yanlış ve sahte oldukları saptanmıştır.. Bunun aksini kanıtlayacak herhangi bir ipucu görünürlerde yoktur. Ayrıca, kimi politikacılar bile, "panige kapılmaya mahal olmadığını" belirterek bu gerçekleri doğrulamak, "olayın köklerinin derinlerde olduğunu" vurgulamak zorunda kalmışlardır...

Daha önce de, salt "savunma amacıyla yönelik küçük hacimli taktik" atom bombalarının, - bu nedenle de bunlar "sırta taşı: atom bombası" adıyla anılmışlardı - varlığı ve gene Mafya'nın elinde olduğu yolundaki basın haberleri, "sorumlular" tarafından yalanlanmış ve olayların adı kazanıklarda kalmıştı...

Peki, ancak, bu koşullarda, sokaktaki insan, sıradan bir mavigezenin ne yapısın? Ne yapması gereki?

Dünyayı birkaç kez yok edebilecek nükleer güç, bomba üretim olanaklarından, depolanmasını değişim mütter-sarayı tekellerinin, daha doğrusu, teknik topluluklarının-prahlarının (conglomerate) elindedir. Bunlar, etkinliklerinin alanlarının nüfus ve nüfus boyutlarında geliştirmiştir ya da değişen bu koşullar artık herkesçe bilinir olmuştur.

Bu durumda dünya-baş Güçlerinin de çok daha etkin olarak devreye girmeleri zorundadır. Artık, dünya-baş Güçlerinin, salt "silahsızlanma görüşmelerinde tartışmaların bin olması", dönemi aşılmış, böylesi toplulukların yönetimine ve nükleer enerjinin denetimine dolaylı katkıma hakkı ortaya çıkmıştır.

Bu, insanların diğer tüm gereksinimlerinin ötesinde, biyolojik varlıklarını korumaya yönelik bir doğal hak konumundadır...

Tüm dünya-baş Güçlerinin, barıştan yana olanları, ya da salt biyolojik varlıklarını korumak isteyen herkesin, bu "atom Mafyası"na" karşı, gezegenin yönetimini ve denetimini östensiyon, bu doğal-biyolojik-toplumsal haklarını kullanmaya yönelik girişimlerde bulunmalarının günümüzün en temel sorununu oluşturmaktadır.

İnsanların, - bakteriler düzeyinde bile olsa - salt bedensel güçlerini korumak amacıyla yönelik böylesi bir mücadeleye başlamaları için daha ne türü bir felaketin gelmesi beklenmektedir? Gözler öndeki kara perdeden ya da at gözlüklerinden kurtulma olanağı hiç yok mudur? ■

Isırılamayan her el illâ öpülmeli midir?

Rejime muhalefet adına ortaya çıkan aktif politik kesimleri böylesine hafiza kitliğine duçar olmuş bir toplumun burnundan sürüklenerek götürülmeyeceği bataktır.

Bu ANAP'lılar şimdiden kadar bu ülkede hiçbir politik çevrenin yapamadığını yaptılar. Puslu havada zuhur edip milletin tepesine oturucular halde demokratik 'meşruyet'lerine toz kondurtmamayı başardılar. Yavuz hırsızlığın böylesi görülmemiştir.

83'te de, 87 Kasım'ında da kelimeden hiçbir anlamında saçılmış iktidar olmadıkları halde 'seçimle gelmiş'liklerini ikide bir milletin başına kakıyorlar.

"Aziz Türk milleti CHP zihniyetini hiçbir şekilde seçim yoluyla iktidar yapmamıştır. Ama aynı CHP'ci oyuncular oynayarak Türkiye'yi aza rejimlere götürmiş ve bu aza dönemlerde iktidar hırsını sürdürmenin yollarını bulmuştur... Biz bu milletin seçtiği adamları, sadece onları güçlüyoruz. Demokrasının temelinde bu vardır. Eğer seçimle seçilmişlere itibar edilmezse ondan sonra baskaları bu boşluğu doldurmaya çalışırı.

Bunları, ister inanın ister inanmayın. T. Özal söylüyor. (Milliyet, 20 Ocak 1988.)

Yazılı hırsız deyip geçmeyin. Bu milletin 'seçtiği' (!) adamlar, sadece ve sadece onlar 'güçü'. Onlara 'itibar' edilmezse 'başkaları' gelir. Alternatifsizlik iddiasının en yalan bir ifadesi.

Bu 'seçimle seçilmiş adam'larca bir başkası, ANAP'ın vazgeçilmez kodamanlarından İslamcılığı ve mukaddesatçılığı ile ünlü M. Keçeciler, oğulcan yarılılığıyla ifadeye daha da ileri gidiyor. Geçtiğimiz yıllarda ortağın birbirine katan devlet protokolü tartışmaları sırasında dedikleri aynen şu: "Her Ülkenin kuruluşunda belli esaslar vardır. ABD'yi tüccarlar kurmuştur". (Yalan söyleiyor. Yalan olduğunu bilmeyebilecek kadar da cahil. Tarih üzerine söz etmemek Konya belediyesini ya da ANAP'ı yönetmek kadar kolay sanıyor!) "ABD'de tüccarların aynı bir yeri vardı. Türkiye'yi de askerlerin kurduğuunu hiçbir zaman unutmaya almış ve gereken önem verelim." (Hürriyet, 10 Aralık 1987.)

Türkiye'yi kimler kurdu tartışmasına hiç girmesek de olur, ama hazretin dedikleri, Amerikan yetişirmesi tüccar / bürokratların fiktiği politik ortamımız hakkında doğrusu göz açıcı bir lesittir. Vurgu da zaten, unutmadık ve "gerekken önem vermek" üzerinde. Yani Türkiye'nin taş kuruluşuna kadar gitmeye de gerek yok. ANAP'ın nasıl kuruluşunu, ANAP zihniyetinin nasıl bir "seçim" yoluyla ve ne "şekilde" iktidar yapıldığını unutmamak, buna gereken önem vermek yeter!

Nitekim yetiyor da. ANAP zihniyetinin demagogisine zaten kimse gerçekçe kanıyor. Ama, dema-

gojinin ardından "gerçekçi" lesiptte ANAP zihniyetiyle birleşmede hemen herkes adeta birbirinle yanıyor.

Bu bakımdan asıl sorun. ANAP zihniyetinin ya da o zihniyetin geçerliğini kanıtlamakta ANAP'lılar ve ANAP'lılarca kullanılan kabala demagojilerini teshiri ve çürütlmesi geriye çok, bugün için ANAP zihniyetinde somutlanan bir iktidar olgsuna gösterme kabulde ortaya çıkarıyor. ANAP'lılar in yaptıkları bu kabulün arındaki zaafı ve acısı, yanı tek alternatifin ANAP iktidarı olduğu iddiasına kolej boyun eğisi futursuzca istismardır, başka bir şey değil.

Ne ki bununla da bitmiyor. ANAP zihniyetinin iktidarından, basbaba gibi medet umulmaktadır. Demokrasının yüz karası bir yönetimden topluca ve o yönetimin ayıri ayyuka çekmiş adamlarından tek tek, demokrasının gereklerini yerine getirmeleri istenmektedir. Bunu yapanlar da en çok, iericilik, demokratik, "sol"culuk adına rejime "muhalefet" i meslek edinmiş olanlardır. Saçılı "muhali"lerin hiç ceğilse öyle büyük iddiaları yok çünkü. Bu tavır ANAP'ın ve ANAP'lıların arındaki iktidar olgsuna kolej boyun eğisin, güce tâsiyan bir başka vecihesidir. Bu tavırın arsında ANAP iktidarına doğru dûrûst bir alternatifin bir türlü oluşturulamaması olgusu yahiyorsa eger, onun da nedeni, yine öyle bir alternatif oluşturulmasına ihtiyaç dahi duyulacak kadar teslimiyette karar kılınmış olmasıdır.

12 Eylül'den sonra da benzeri durumlar olmuştu. Bugün 12 Eylül'e ve onu gerçekleştirenlerde demediklerini bırakmayanlar - "beş general" sözü epeydir aldı yürüdü - konseyin "kaçınılmaz" (!) olarak üstlendiği "olagenüstü yetkiler" in söyle değil de söyle, şu amaçla değil de bu amaçla kullanılması için beş generale akıl vermektedir. Öneri sunmakta yine birbirleriyle yansırıyoırdı. Haftalar, ayalar, yıllar geçip de hevesleri ne kadar kursaklarında kalsa o kadar yeni yeni umutlara kapılmadan edemiyordular. (Hâlâ o tür umutlar zaman zaman depreşiyor.) Bugün de, en son "seçim" emriväinden, içeride hızır ve istikrân dışarıda yabancı bankaların nezdinde kredi itibârinin sürdürülmesi için tezgâhlanan sivil darbeden sonra, ANAP'lı kodamanları demokrasi, hukuk, hakkâniyet adına izâne ve insafa çağrımadarlar. Arada bir mevhum tehdîtlere karşılık yol göstericiliğin hep revalta. ANAP içinde "liberal" kesim arayışları girdi gidiyor. Partide, yönetimde, devletin resmi kuruluşlarında, genelci başında, Aydınlar Ocağı ve benzeri karış devrim yuvalanında çörekiyenmiş eski Türkçe'yi yeni

ANAP sempatisiz faşistlerin itibarlarından yanına varılmıyor. Adnan Kahveci türkî dirhem bir çakırdeğ farelli köy kavalçılanna, Bedrettin Dalan gibi "Gün bugündür. Yarın Allah Kerim!" kafasında yıkıcı çileye gazete sütunlarında ya da özel sohbetlerde yağdırılan övgülerin, yakışınan sıfatların sonu hiç geleceğe benzemiyor.

Öyle ki bu ülke insanların, daha doğrusu sağlı "sol"lu tüm politik çevrelerin ve basınıyla, üniversitesiyle, hukuk kurumlarıyla, sanatçılardan düşünceleriyle, vb., "muhali" aydın kesimin büyük bölümünün politik mesriyetten ve yurttaş sorumluluğundan ne anladıkları, kişisel öz-sayınlığı ne değer biçiklerine aksı eritmek mümkün değil.

Mehmet Keçeciler ve onun gibilerin ilde bir herkese hatırlattıkları kimi gerçek er zaten hiç unutulmazken, daha başka şeylerin, siyasi ve hukuki emriväkilerin, göz göre göre soygunun çalıp çırpmayanız biz yaptık olduların ve biz yaparsak olurların, onca işkencenin ve terörün, işveren şirnaklığı ve zengin tafrasının, devlet adına hotzotun, zorun ve sapanın, korkunç bir hızla sıradanlaşan siyasi ve ahlâki seviyesizlik örneklerinin, kendine yurttasım ve insanı diyen herkesin silinmez ölümesini kabartacak ne varsa hepsinin çok kolay ve çabucak unutulduğu gün gibi ortada.

Rejime muhalefet adına ortaya çıkan aktif politik kesimleri ve özellikle de aydın boylesine "seçmeli" (şartlı refiks mi demeli acaba?) hafiza kitligine duçar olmuş bir toplumun burnundan sürüklenerek götürülmeyeceği bataktır. Bütün işaretler o yolda şimdiden bir hayli ilerlemiş olduğunu göstermiyor mu?

Balığın baştan kokması denilen şey işte budur. Bir ülkede birileri en olmayacak seylen olur kılmayı kendilerine iş ve misyon edinmiş olabilirler. Misyonlarını gerçekteştirmenin araçlarını da kuşanmış olabilirler. Ama olmayacağı şeyi olur kıllar, zât, olmayacak şeyin oluruşunu boylesine itirazsız kabullenelerdir. Bu kabullenme, bu teslimiyet, bu sonu gelmez, telâşlı ehveni şer arayışı ve vurdumuyuz, bu ilkidere işlemi yüzsus sinisiz onca yakınıan toplumsal cărûmenin en çarpıcı şamasıdır. Isırılamayan her el illâ öpülmeli midir?

HALIM TOGAN

NATO Müttefik Kuvvetler başkomutanı eski yardımcısı Nino Pasti:

"NATO'NUN SAVUNMA ÖRGÜTÜ OLDUĞUNU SÖYLEMEK KAMUOYUNUN ZEKÂSINA HAKARETTİR"

ABD barış zamanında da NATO üslerini Amerikan askeri stratejisinin uygulanmasında kullanıyor; üslerin varlığı nedeniyle NATO ülkeleri bağımsızlıklarını kaybediyorlar.

Bati Avrupa'da, özellikle İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan'da NATO'ya ve bu ülkelerdeki ABD üslerine karşı yoğun bir muhalefet gözleniyor. İtalya'da bu kitlesel muhalefet hareketinin önde gelen isimlerinden olan emekli general eski senator Nino Pasti, "İçeriden" biri olarak NATO ve NATO'ya muhalefet nedenleri üzerine sorularımızı yanıtladı.

► Sayın Pasti, NATO içerisinde ABD dişındaki müttefik ülkelerden bir generalin ulaşabileceği en üst noktaya gelen bir kariyeriniz oldu. Bugün ise aktif bir silahsızlanma savunucusu olarak tanınıyoruz. Önce bize askeri karilerinizden söz eder misiniz?

Yaşamtım öyle gelişkilerle dolu görüntüyor ki, okurlara bazı açıklamalarda bulunmakta yarar var. Mesela, her zaman için anti-militarist olduğum halde, askeri bir kariyer seçmem ve dört yıldızlı general olmam ender bir rütbeye ulaşmama inançım güç gelebilir. Ne ki, gençliğimde uçmayı çok istiyordum ve o sıralarda -1927- pilot olabilmenin tek yolu Askeri Hava Akademisi'ne katılmaktı (1909 doğumlu olduğumu belirtiyim). Askeri kariyerimi başhecten üç nedenden dolayı pürüzsüz geçti: Şans, uçuş ustası, sınavlar ve denemelerde başarı. Üstlerimi sık sık eleştirdim ve belirli bir konuda Hava Kuvvetleri Komutanı'nın aldığı önemli bir karar üzerine görüş ayrılığım açıkça belirttim. Haklıydım, ama ben üç yıldızlı bir generaldım, karşısındaki dört yıldızlıydı. Aske-

▲ Nino Pasti, NATO Generali iken.

ri hayatı hakkı olmak için, hakkı olmak yetmiyor. Savunma Bakanlığı beni Washington'a NATO Askeri Komitesi'ne İtalya Askeri Temsilcisi olarak "stürgün" etmeye katırdı. Bu çok tallı bir olaydı, zira Washington'a 1963 baharında gittim. Biliyorsunuz 1962 sonbaharında Küba krizinden sonra Başkan Kennedy ve Genel Sekreter Krusçev her iki tarafın da bir savaş halinde ABD ve SSCB'yi yok etmeye yeterli sayıda stratejik silaha sahip olduğunu kavramışlardı. Savaş mümkün olmadığı için, barışçı biçimde rokabette ve detantı karar kılmıştı. O sırada ABD Savunma Bakanı olan McNamara "Karşılıklı Mutlak Yıkım" (MAD) diye anılan yeni bir nükleer strateji geliştirmiştir. Buna göre taraflar ancak karşısının ilk saldırısını karşılamaya ve karşı tarafın kentlerinde büyük tahribat yaratacak bir misilleme yapmaya yeterli sayıda stratejik nükleer silah bulunduracaktı. Buna göre, şhirlerin hedef alınması nükleer savaş imkânsız kılıyordu. Washington'da görevim gereği dışişleri ve savunma bakanlıklarının yetkilileriyle temas halindeydim. Amerikan politikasındaki yeni siyasi ve askeri eğilimi takdir ettiğimi belirttim.

ken, aynı zamanda Avrupa'da "orta menzilli ve taktik nükleer silahlar" denilen silahların yerleştirilmesiyle ilgili endişemi de belirttim: Bunlar Avrupa'yı savunmada değil, tahrif etmede kullanılacaktır. İtalyan makamları benim gerek Washington'da, gerekse daha sonra Avrupa'daki çalışmalarımı görmezden gelmeyi sürdürürken, Amerikalı yetkililerin desteğiyle Müttefik Kuvvetler Başkomutanı'nın nükleer işlerle ilgili yardımcısı sıfatıyla Avrupa'ya döndüm. 1966-68 yıllarında yürütüğüm bu görev sırasında hayli güç anlaşıdım. Ben Avrupa'da nükleer silahların bulunmasına karşı çıarken, General Eisenhower'in okulundan yetişmiş olan başkomutan sürekli olarak daha çok nükleer silah talep ediyor-

Aktif görevden Nisan 1969'da ayrıldım. Emekli oluşumdan bir ay sonra İtalya savunma bakanına bir açık mektup yazarak, tepe-deki askeri ve siyasi kişilerin özellikle "göz kapaklı" disiplin anlayışını eleştirdim, bunun yerine "ekip disiplini", "ortak disiplin" önerdim. Mektubum çok sayıda gazetedede yayınlandı ve İtalyan kamuoyunda şok etkisi yarattı, İtalyan Komünist Partisi önerilerime ilgi gösterdi ve komünistlerin oylarıyla 1976'da senator seçildim, 1979 seçimlerinde yeniden seçildim. Komünist Parti'yle görüş birligim 1980-81 yıllarında sona erdi, çünkü parti NATO'yu giderek daha fazla destekler olmustu ve ABD ile Sovyetler Birliği'nin aynı düzeyde sorumlu görüyordu. Bir başka deyişle, resmi Amerikan ve NATO belgelerine dayanarak hazırladığım ve silahlanma yarışının, nükleer savaş hazırlığının sorumlusunun tümyle ABD olduğunu gösteren çok sayıda çalışma parti yönetimine iletişim halde, KP en kötü Amerikan propagandasını köprü köprüne kabul etti. 1980'de Barış ve Silahsızlanma İçin Mucadele Birliği'ni (Associazione Lotta per la Pace e il Disarmo) kurdum ve bugün de yayımlanan bir dergi (Lotta per la Pace e il Disarmo) çıkarmaya başladım. 1981 yılında diğer ülkelerden bazı arkadaşlarla "Barış ve Silahsızlanma Yanlış NATO Generalleri" grubunu oluşturduk. Kasım 1986'da sayıları giderek artan yoldaşlarla Barış ve Sosyalizm

**Ben, Avrupa'da
Müttefik Kuvvetler
Başkomutan yardımcısı
sıfatıyla nükleer silahlara
karşı çıarken
Başkomutan daha çok
nükleer silah talep
ediyordu.**

general olarak ender bir rütbeye ulaşmama inançım güç gelebilir. Ne ki, gençliğimde uçmayı çok istiyordum ve o sıralarda -1927- pilot olabilmenin tek yolu Askeri Hava Akademisi'ne katılmaktı (1909 doğumlu olduğumu belirtiyim). Askeri kariyerimi başhecten üç nedenden dolayı pürüzsüz geçti: Şans, uçuş ustası, sınavlar ve denemelerde başarı. Üstlerimi sık sık eleştirdim ve belirli bir konuda Hava Kuvvetleri Komutanı'nın aldığı önemli bir karar üzerine görüş ayrılığım açıkça belirttim. Haklıydım, ama ben üç yıldızlı bir generaldım, karşısındaki dört yıldızlıydı. Aske-

İçin (*Lotta per la Pace e il Socialismo*) adını taşıyan ve gerçek anlamda bir sosyalist örgütlenmeyi hedefleyen birlik kurduk.

► Nükleer silahlanma üzerine sözünü ettiğiniz çalışmalarla vatandaşınız sonuc ne oldu?

Daha önce de söylediğim gibi 1963-68 yılları arasında NATO'da önemli bir görevde bulunum. Bu bir detant ve barış içinde birlikte var olma dönemiymi. Detantın daha gelişerek, iki askeri ittifakın yerini alması ve böylece tüm ülkelerde kendi halkın istedigi sosyo-ekonomik örgütlenme biçimini dış müdahale olmaksızın seçme özgürlüğüne kavuşturmayı umut ediyordum. 10 Haziran 1963'te Washington'da Amerikan Üniversitesi'ndeki konuşmasında Kennedy hunu vadetti. Ama ABD 1974-75'te, savaşın mümkün ve kazanılabilir kılınmak üzere bir nükleer strateji değişikliği yaptı. Zamanın Savunma Bakanı Schlesinger'in getirdiği yeni nükleer stratejide hedef düşmanın silahlı kuvvetleri ve ABD, Sovyet stratejik silahlarıni daha kullanmadan yok etmeye muktedir

resmi belgelerine dayamıyor. Bu yasak ABD'de ki demokrasiyi, düşunce ve seyahat özgürlüğünü iyi bir şekilde sergiliyor.

► Sayın Pasti, "îçeriden" biri olarak NATO'yu nasıl değerlendirdiğiniz sonucu? NATO size bir savunma örgütü mü?

Atlantik İttifakı'nın gerçek amacını anlamak için son savaştan sonra ortaya çıkan durumu hatırlamamız gerekiyor. Sovyetler Birliği çok ağır kayıplarla karşı karşıyaydı, 20 milyondan fazla ölüsü vardı ve topraklarının çok önemli bir kısmı harap olmuştu. Bunun aksine, ABD dünyada en önde gelen ülkeydi. Topraklarında tek bir el ateş edilmemişti, tüm savaş boyunca insan kaybı 352 bindi, yani Sovyetler'in her 60 kaybına karşı bir katıydı. ABD sanayii, tarımı ve ticareti tam hızda çalışıyordu. Ve nihayet, ABD atom bombası tekelini kırınca koruyordu. Böyle bir durumda Atlantik İttifakı'nın bir savunma ittifakı olarak değerlendirilmesi kamuoyunun zekâsına bir hakaret oluşturur. İttifakın kurucusu Başkan Truman, bunu "bir saldırısı - savunma ittifakı" olarak nitelendirmiştir. Daha savaşın bitmesinden önce ABD askeri gücünü Sovyetler Birliği'ni yıkmak ve böylece dünyadaki tek büyük güç olarak kalmak tüzere düzenlemeye başlamıştı. O sırada - 1945-atom bombasını tasimanın tek yolu bombardıman uçaklarıydı. Sovyetler Birliği'ni imha etmek için ABD'nin Sovyet topraklarını çevreleyen bir hava üsleri halkasına ihtiyacı vardı. Atlantik İttifakı, ABD Dışişleri Bakanı Foster Dulles'in 15 Ocak 1953'teki deyişle "dünyaya hakim olan bu korkunç tehlikeyi ortadan kaldırıracak" atom saldırısını başlatma imkânı sağlayan en önemli ittifaktı. Yabancı propaganda, nükleer tehdit ve soğuk savaş ABD'nin Avrupalıları NATO'nun gerekliliğine inandırmada kullandığı silahlar oldu. Bu durum Sovyetler Birliği'nin kitalararası nükleer füze yapabilmesi ile 1963 yılında değişti, yukarıda dediğimiz üzere Amerikan tehdidine bu karşı koysa, detanta ve barış içinde birlikte yaşamaya yol açtı. 1974-75'teki nükleer strateji değişikliğinden sonra, 1980'den bu yana Başkan Reagan, Amerika'nın nükleer savaş hazırlığını başka iki yönde hızlandırmış bulunuyor. Bir yandan yeni, daha gelişkin ve daha tehlikeli silahların yapımına hız verilmiş, "yıldız savaşları" Amerika'nın kazanılabilir bir nükleer savaş hazırlığının son örneğidir. Diğer yandan Reagan dünya kamuoyunu yanlış muazzam bir propaganda mekanizması oluşturmuş ve en sert soğuk savaş usulunu tekrar canlandırmıştır. Özerlersem NATO, ABD'nin emrinde saldırgan bir ittifak olağalmıştır ve bugün de öyledir.

► NATO'da işleyiş nasıl? Örneğin generallerin yükselmesi nasıl oluyor?

NATO'da askeri personelin üst kademelede yükseltme ile ilgili resmi kurallar yok. Ama NATO görevlerine ve kuruluşlarına atanmadan önce subayların geçmişteki ve şimdiki durumları üzerine çok sıkı inceleme yapılır. Böyle bir inceleme söz konusu kişinin akrabaları ve arkadaşlarını da kapsar. Eğer incelemenin sonucu istenilen biçimde değilse, o subay NATO görevine atanmaz. Böylece kariyeri de yavaşlatılmış olur, çünkü kendi ordusunda da önemli bir görevde gelmez. Bu, NATO'ya karşı olan subayların

kendi ordularında da yükselmelerini önlemede çok etkili bir yol.

► Size son olarak NATO'ya ve ülkenizdeki Amerikan userine neden karşı olduğunu sormak istiyorum.

ABD ve NATO useri özde aynı şeyin değişik adlarıdır ve bunlar pratikte yalnızca ABD'nin kontrolü altındadır. Teorik olarak bu userin Müttefik Kuvvetler başkomutanının denetiminde olduğu ve başkomutanın da tüm NATO ülkelerinin genelkurmay - savunma yetkililerinden oluşan NATO askeri komitesine bağlı bulunduğu ve savaş ya da barış halinde bir üssün kullanılması için o üssün bulunduğu ülkenin askeri yetkilileriyle görüş birliginin sağlanması gerektiği doğrudur. Gelgelelim Müttefik Kuvvetler başkomutanı aynı zamanda Avrupa'da bulunan Amerikan kuvvetlerinin de Amerikalı olarak komutandır ve bu konumyla yalnızca ABD başkanına bağlıdır. ABD başkanı Avrupa'da yerleştirilmiş Amerikan nükleer silahlarının kullanımını emredebilir ve bu durumda NATO ülkelerindeki yetkililerin ABD başkanının emrinin geçiktirmesi ya da değiştirmeye imkânı yoktur. Bu, savaş halinde çok tehlikeli bir durum. Ne ki ABD barış zamanında da ABD ve NATO userini Amerikan dış politikası ve askeri stratejisini uygulanmasında kullanıyor ve bu durum userin bulunduğu ülkelerde sorumluluk yükliyor. Bir diğer deyişle, NATO ve ABD userinin varlığı nedeniyle söz konusu ülke bağımsızlığını kaybediyor ve Amerikan himayesine giriyor. Bu tüm NATO ülkeleri için geçerlidir. İtalya'da NATO'ya karşı çıkan siyasi parti yok, İtalyan KP dahil. Zira NATO'nun desteklenmesi söz konusu partinin İtalyan hükümetinde yer almasının onşartlarından birisi, İtalyan KP ile şiddetli görüş ayrılığının nedeni de bu.

▲ Nino Pasti, 1987.

"ilk vuruş" silahları üretimine başladı; ABD Sovyetler'in stratejik nükleer silahlarını bir ilk saldırıyla tahrif etmeye nicelek ve nitelik olarak yeterli stratejik nükleer silahlar sahip olduğunda nükleer savaş mümkün ve kazanılabilir olacaktır! Bu yeni strateji dünyada istikrarsızlığı ve tehlikeyi arturan, nitelik ve nicelek olarak yoğun bir silahlanma yarışının başlangıcı oldu. 1974-79 dönemine ait Amerikan ve NATO belgelerini inceledikten sonra, Amerikan propagandasının yanılmalarına karşı kamuoyuna doğru bilgi vermenin gereğine iyi inandım, İtalya'da ve İtalya dışında bilgilendirme kampanyası yoğunlaşdırdım.

► Bu çatışmanızın bir sonucu ABD'ye giriş yasağı oldu diyebiliriz. ABD için bu kadar "tehlikeli" olacak ne yaptınız?

Daha önce, Amerikan nükleer stratejisini ve iki askeri blok arasındaki kuvvet dengesi üzerinde bazı broşürler yazdım. Bunlardan bir tanesi 1983'te yayıldı ve ABD'de topladığı oldukça büyük ilgi üzerine, bazı Amerikan barış hareketleri tarafından ABD'ye davet edildim. Yazdıklarım çok büyük ölçüde resmi Amerikan ve NATO belgelerine dayanıyor ve silahlanma yarışında olsun, nükleer savaş tehlikesinde olsun ABD'nin geçmişteki ve şimdiki sorumluluğunu inkâr edilmez biçimde gösteriyordu. Giriş vizesi için başvurduğumda, dışişleri Bakanlığı vize vermemi reddedti. Bunun nedeni çok açık: Vardığım sonucu çürütmek mümkün değil, çünkü kendi

BERLİN'DE TÜRKİYE CEZAEVLERİ SERGİSİ'NE ÇAĞRI

Bizler Alman ve Türkiyeliler olarak cezaevlerindeki siyasi tutuklu ve aileleri ile her türlü dayanışma faaliyetleri sürdürmekteyiz.

Mart ayı sonunda Türkiye cezaevlerini konu alan bir sergi yapmayı düşünüyoruz.

Cezaevlerindeki ve dışardaki dostlardan karikatür, resim, elşizleri mektup vb. bekliyoruz.

Siyasi Tutukularla Dayanışma Komitesi adına
Anna Schmidt
Postlagerkarte 063281 C
1000 Berlin 36.
ALMANYA

Üniversite gençliğinin sorunları artıyor

ZOR YASAM

YÖK sisteminin getirdiği ders ve sınav yükü öğrencilere çeşitli, zengin bir kültürel ve sosyal yaşam için zaman, heves ve enerji bırakmıyor.

Yüksek öğretim kurumları giderek yetersiz kalan kaynaklarla ve heves karıcı ortamlarıyla giderek daha çok sayıda öğrenciyi biçimlendirmeye çalışıyor. 1975'te 200.000 civarında olan öğrenci sayısı bugün yarım milyonu geçmiş durumda. Öte yandan, bu büyütmen öğrenci kitlesinin sorunları da son on kusur yıldır azalmıyor, artıyor.

Öğrencilerin içinde bulunduğu koşulları saptamanın bir yöntemi öğrenciler arasında anket yapılması. Fakat söz konusu anketler düzenli yapılmadığı gibi, düzenli de yayımlanmamaktır. Buna rağmen, eldeki veriler bazı sonuçlar çıkarmak için yeterli. Biz, öğrencilerin içinde bulunduğu koşullarla ilgili olarak İstanbul Üniversitesi'nde yapılmış anketlerin sonuçlarını **1974/75 veya 1976/77 yılları ile 1982/83 ve/veya 1985 yılları için karpalıstrmaya çalışacağımız**⁽¹⁾. Ayrıca 1987'de yapılan anketlerin hizi bulgularına da atıflar yapacağız.^(2,3) Sadece İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında yapılan anketler tüm üniversiteler için genellemelere gitmeyi zorlaştırabilir ama, yapılan birçok anketin özellikle büyük kent üniversiteleri için birbirine benzer sonuçlar ortaya koymuğu da bir gerçek. Şimdi bu çerçevede bazı sorunları özetlemeye çalışalım.

Çarpıcı eşitsizlikler

Kırsal alanlarda ve az gelişmiş bölgelerden gelen öğrenciler bakımından üniversite sistemi çok eşitsiz. Tüm büyük kent üniversitelerindeki duruma paralel olarak, İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin daha büyük bir grubu büyük kentlerden ve gelişmiş bölgelerden geliyor. Kırsal alanlardan ve geri kalmış bölgelerden gelenler öğrencilerin küçük bir bölümünü oluşturuyor. Bu alandaki eşitsizlikler zaman içinde artmış durumda. 1975'te öğrencilerin % 42'si ailesi ile birlikte İstanbul'da otururken, 1985'te bu oran % 55'e çi-

kıyor. Bunun iki anlama olabilir: Ya ailesi İstanbul'da oturanlar artan oranda üniversiteye girebiliyor ve ailesi İstanbul'da oturma yanaların daha küçük bir oranı İstanbul Üniversitesi'ne kaydolabilme olanaklarına sahip olabiliyor ya da aileler cocuklarını okutmak için kente taşımak zorunda kahyorlar. Çünkü bu konuda önemli bir sorun. Yurta kalabilen öğrencilerin oranı 1975'te % 35'ten 1982'de % 27.5'e gerileyen durumda. Ayrıca akraba yanında, kiralık oda veya evde ve başka yerlerde oturanların oranı % 23'ten % 17.1'e düşmüştür. 1985'te öğrencilerin üçte biri kaldığı evde ve yurta rahat değil. Ailesi İstanbul'da oturmayanlar arasında bu oran % 53.2'ye çıkarıyor. Daha sonra da deginçekimiz gibi, ailesi İstanbul dışında oturanların, anketlerde araştırılan hemen her alanda sorunları çok daha büyük boyuttadır. Böylece, İstanbul-İstanbul dışı ayrimı büyük eşitsizliklerle beraber gidiyor. Bu hem üniversiteye girebilmek hem de girdikten sonra karşılaşılan sorunları daha yoğun yaşama bırakmaktadır.

Daha çarpıcı eşitsizlikler **öğrencilerin baharlı meslek dağılımında ortaya çıkarıyor**. 1975'ten 1987'ye, babası işçi, çiftçi ve zanaatkâr olan öğrencilerin tüm öğrencilere oranı azalıyor. Buna karşılık babası esnaf, tüccar, serbest meslek sahibi olanların oranı yaklaşık % 50 artıyor. Memur çocukların üniversitede okuma şanslarının ise, memurların nüfusa oranı dikkate alındığında yüksek görünüyor. Sonuç olarak çarpıcı durum: Öğrencilerin yarısının babası sabit gelirli emekli, işçi ve memur; buna küçük çiftçi, esnaf ve zanaatkâr çocukların da katarsak, öğrencilerin üçte ikisine yakınına ailesi dar gelirli. Eğer bu öğrenciler üniversitede okuyorsa son derece büyük özveriyle okuyorlar.

Üniversitede okuyan öğrenciler arasında cinsiyet açısından eşitsizlikler çok çarpıcı. Bir yandan, kızların üniversitede okuma şansı erkeklerinkine göre çok düşük. Öte yandan, üniversitede okuyabilen kız öğrencilerin sosyo - ekonomik durumları erkeklerinkinden daha rahat. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik durumları daha zor olan kızların aynı durumda olan erkeklerle göre üniversite eğitim görmesi sansı çok daha az.

Iktisadi zorluklar

Öğrenciler genel olarak çok ciddi sorunlar içinde yaşıyorlar. Bazı sorunları yaşayanların oranı özellikle erkekler ve ailesi yanında yaşamayanlar için daha yüksek. Fakat hep-

sinin ortak yaşadığı sorun çok. Şimdi bu sorunlardan bazılarına bakalım.

Öğrenci kitlesinin üçte ikisi dolayında bir kısmı düşük gelirli ailelerden geliyor. Bu şartı değil, çünkü bu ailelerin çocukların toplumda göre iyi bir yer edinebilmesinin neredeyse tek yolu eğitimden geçiyor. Öte yandan, öğrencilerin çok büyük bir kısmı bu düşük gelirleri paylaşarak okuyorlar ve ailelerine bağımlılar. Bu konudaki veriler uzun bir dönem için karşılaştırma yapmaya olanak vermiyor, fakat 1980'lerdeki durumu, özellikle üniversite harçlarının yükseltildiği dönemdeki sorunları gösteriyor.

1982'de öğrencilerin sadece % 6.5'i kredi ve bursla, % 3.6'sı da çalışarak öğrenimini sürdürürken, % 34'ü hem aile desteği hem bursla, % 9.5'i hem aile desteği ile hem de çalışarak geçiriyordu. Yarısı yakını da sadece ailelerin sağladığı gelire sahipti. Yani öğrencilerin % 90'ı aile destegine muhtaçtı. Söz konusu gelirlerin büyük kayiplara uğradığı 1983'te gelindiğinde ise, zaten müthiş yetersiz olan burslarla ve kredilerle yaşayanların oranı sadece % 7.2'ye çıktı. % 7.2'si de çalışıyor. Aile destegine bağımlı olanların oranı % 85.

Bu durunun öğrencilerde ciddi rahatsızlıklar yol açtığı ortaya çıkarıyor. 1985'te % 70.5'i en ciddi sorunlarını ailelerine yük olmaya devam etmek olarak belirtiyorlar. Zaten sınırlı olan aile gelirini paylaşmak sıkıntılı veriyor ama öğrencilerin % 56'sı da aylık gelirlerinin masraflarını karşılamadığını ifade ediyor. (Benzer sonuc Ankara'daki öğrenciler için de saptanmış durumda. 1987'de öğrencilerin yarısının gelirlerini giderlerini karşılamadığı ortaya çıkarıyor.)⁽⁴⁾ Bu durum ailesi İstanbul dışında yaşayanlar için ve erkekler için çok daha ciddi. 1975'te üniversiteye giren erkek öğrencilerin % 50'si önemli derecede iktisadi sorunu olduğunu belirtirken, 1985'te bu oran % 62.2'ye çıktı; kız öğrenciler için ise % 20.6'dan % 44.7'ye yükseldi. Ailesi İstanbul dışında oturanlar için sorun % 63.3 gibi geniş bir grubu etkiliyor.

Gecim sıkıntısının boyutları öğrenci gelirlerinin miktarlarından açıkça görülmüyor. 1985'te öğrencilerin % 41.7 gibi bir oranının eline ayda 10.000 ile 20.000 TL arasında gelir geçti. Halbuki, resmi rakamlara göre 1985'te Türkiye'de kişi başına aylık gayri safi milli hasla cari fiyatlarla 43.670 TL. Yani, öğrencilerin neredeyse yarısı Türkiye'deki ortalama aylık gelirin dörtte biri ile yarısında değişen gelirle yetiniyor. Ortalama dolayında ya da üstünde geliri olanların ora-

m dörtte bir dolayında. Geriye kalan dörtte birden fazlası ise 10.000 TL.'nın da altında gelirle yaşamaya çalışmış.

Bu denli yetersiz gelirin öğrencilerin kötü beslenmesine, kültür ve sanat faaliyetlerine katılmasına, yaşayacak rahat bir mekâna ve çalışma koşullarına sahip olmamasına neden olması gayet doğal.

Araştırmalar beslenme sorununun ne denli vahim olduğunu açıkça ortaya koymuyor. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyelerince⁽¹⁾ 1987 yılında yapılan bir ankete göre, öğrencilerin % 30'a yakını içinde bir öğün, % 28'i ise içinde iki öğün yemek yiyebiliyor ve öğrencilerin % 46'sı Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) genç yaştakiler için öngördüğü beslenmeye ilişkin sebze, meyve ve et gibi gıdaları alamıyor. Sağlıklı, düzenli, üç öğün yemek yiyebilenlerin oranı ise sadece % 45. Yani 1985'te sağlıklı beslenmeye çalışan öğrencilerin oranı % 41.4 iken, bu oran 1987'de % 55'e varıyor.

Benimsenmeyen ve güvenilmeyen üniversite ortamı

Üniversite kontenjanlarının hızla arttırmamasına karşı öğrencilerin istedikleri dalda öğrenim görme şansı yükseliyor. Öğrenim gördüğü daldan "başka bir dalda öğrenim yapmayı tercih ederdim" diyen öğrencilerin oranı 1982'de % 23.4, 1985'te % 22.3. Yani öğrencilerin dörtte birine yakını izlemekte olduğu alanı sevmiyor, bir o kadar da öğrenim gördüğü dala yakın bir dal tercih edeceğini belirtiyor, dolayısıyla, yarıya yakını öğrenim dalını benimsenmiyor.

Yüksek öğrenim yapma nedenleri ile ilgili olarak son yıllarda öğrenci tercihlerinde kaymalar olmuş durumda. 1976'da öğrencilerin % 58.9'u iş ve meslek edinme amacıyla öğrenim yapmak isterken, 1982'de bu oran % 62.5'e çıkarıyor. Buna karşılık, sadece bir diploma almak için okuyanların oranı % 16.7'den % 6.6'ya düşüyor, bilimsel çalışma ve araştırma, kültürünü artırma amacıyla öğrenim yapmak isterken, 1982'de bu oran % 32.7'den % 18.2'ye iniyor. Bu değişimler bir yandan üniversitelerin bu iki alandaki avantajlarını azaltığının bir ifadesi iken, bir yandan da öğrenci motiflerinin bir ölçüde değişigini gösteresi.

İş ve meslek edinme amacı öğrenimin bu denli önemli bir nedeni iken, üniversitelerin

bu amaca hizmet etme konusunda ne denli yetersiz kalığının bir göstergesi, öğrencileri gelecekte iş bulamama korkusunun sarmış olması. 1985'de öğrencilerin tümünün % 47.3'ü gelecekte iş bulamamaktan korkuyor, yanı Üniversite eğitiminin iş bulma konusunda yeterli olacagına güvenmiyor. Buna ek olarak, öğrencilerde üniversitede kendi başlarına bırakılmış oldukları finansı var. % 60'ı, karşılaştıkları öğrenim sorunlarında üniversitede kendilerine yardım edecek kimse bulamadığını belirtiyor. Bilindiği gibi, bu özellikle YÖK kararlarının çok hızlı ve gayet düzensiz ve celişkili biçimde değiştiği koşullarda çok yoğun yaşandı, fakat sadece bundan ibaret değil. Kuşkusuz bu bırakılmış duygusu öğrencilerde üniversiteye güvenme duygusunu sarsan ek bir önemli etmen.

1987'de Ankara'daki dört üniversitede yapılan bir araştırma⁽²⁾ öğrencilerin % 66.1'inin YÖK sistemini benimsemeyi ortaya koymuyor. YÖK sistemini begendigini söyleyenlerin oranı sadece % 4.1. Bu son derece çarpıcı % 23.4'lük bir grup ise bu konuda fikri olmadığı belirtiyor, fakat en azından begendigini söylemiyor. Memnuniyetsizliklerin önemli nedenlerinden biri üniversitelerin özerk olamaması % 64'lük bir grup siyasi iktidardan bağımsız özerk üniversitelerde daha iyi eğitim ve öğretim yapılacağını düşünüyor. Varolan üniversite sisteminin öğrencilerle bilimsel araştırma yapabilme olanğını sağlamadığını düşünen öğrencilerin oranı çok yüksek. Sadece % 3.2'lük bir grubun bu tür araştırmalar yapabildiği, % 80'lük bir grubun ise hiç araştırma yapamadığı ortaya çıkıyor.

Üniversite yaşamının önemli bir parçası olan ve ufuk açabilen sempozyum, panel, konferans gibi faaliyetlere öğrencilerin % 62.5'i katılmıyor, boş zamanlarının çoğunu kahvelerde geçiriyor. Bu bulgu şartsızı olmamalı, çünkü YÖK sisteminin getirdiği ders ve sınav yükü öğrencilere çeşitli ve zengin bir kültürel ve sosyal yaşam için zaman, heves ve enerji bırakmıyor.

Köremlmiş kültürel ve sosyal yaşam

Öğrencilerin önemli bir kısmı üniversite yaşamının en canlı, öğretici, geliştirici, heyecan verici olması gereken boyutlarından birinden, kültür ortamından ve sosyal olanaklardan ne redeye tümüyle yoksun kalmış durumlardır. Çok büyük bir coğulluğu spor tesisleri yemekhane, kütüphane ve çalışma olanakları gi-

bî temel altyapıları yetersizliğinden şikayetçi. Ama en önemlisi zamanları yok ve maddi olanakları yok. Bunun yansımaları da şaşırtıcı.

1975'te öğrencilerin % 80.4'ü her gün gazete okurken, bu oran 1982/83'te % 76.7'ye düşmüştür. 1985'te ise öğrencilerin % 42'si ders dışında kitap, gazete, dergi gibi yayınları izleyemediğini belirtiyor. Bandan sonra degil neğimiz konularındaki bilgiler ise sadece 1985 yılı için mevcut ve şöyle bir köremlmiş kültürel ve sosyal yaşam tablosu ortaya koymuyor: % 72.2'sinin spor olanakları yok; üte ikisi derslerle uğraşmaktan başka bir faaliyete, eğlenemeye zaman ve yer bulamıyor, sinema, tiyatro, konser gibi kültürel faaliyetlere katlamıyor; % 26.2'si kendini çok yalnız hissediyor; % 25'inin karşı cinsten arkadaşı yok; % 21.3'ü çevresindekilerle rahat ilişki kuramıyor; zaten ulaşım % 61'inin çok zamanını alıyor.

Güvensizlik ve sıkıntı

Öğrenciler önemli alanlarda ciddi güvensizlikler ve endişeler içinde bocalıyor, toplumsal ve eğitsimsel baskılardan sıkılıyor. Öğrencilerin yardımına yardım edecek kimse bulamadığını belirtiyor. Bilindiği gibi, bu özellikle YÖK kararlarının çok hızlı ve gayet düzensiz ve celişkili biçimde değiştiği koşullarda çok yoğun yaşandı, fakat sadece bundan ibaret değil. Kuşkusuz bu bırakılmış duygusu öğrencilerde üniversiteye güvenme duygusunu sarsan ek bir önemli etmen.

Dipnotlar

- (1) İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında yapılan anketeğerin sonuçları için bkz. 1974/75, 1977/78 yılları için, Aysel Ekşi, *Gençlerimiz ve Soruları*, İstanbul: 1982. 1976/77 yıl için, İstanbul Üniversitesi Öğrencileri Anketi (1976-1977), Hazırlayanlar: A.Eksi, H.Bilgel, P.M.Burhan, Z.Boysan, S.Erler, İstanbul Üniversitesi Mediko-Sosyal Merkezi Yayınu, Tarihizsiz. 1982/83 birinci sınıf öğrencileri anketi için, Aysel Ekşi, *Üniversitede Gençler*, İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü Yayınları, İstanbul: 1986; 1985 yılı için, Hafuk Yavuzer, "Üniversite Gençliğinin Soruları", İstanbul Üniversitesi Bülteni, Cilt III, Sayı 3-4, 1987, s.73-91.
- (2) 1987 yılında altı üniversite bulgarlar için, bkz. *Doğru Yol Partisi Genel Merkez'ının Ekim 1987 de Ankara'daki üniversitelerde yaptığı anket sonuçlarının bir kısmını aksaran, "Üniversite Gençliği Kararsız", *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1988.*
- (3) İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı tarafından İstanbul Üniversitesi'nde yapılan anketin bazı sonuçları için bkz. "Yeni Açı Bir Gençlik Yetişiyor", *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1988.

“Hastalık ideolojisi” hastalığı

1988

yılının başlarında
“Sağlık Ideolojisi”
ne durumda?

Dülmizde “her şo-
yun başı sağlık”, “sağlık olsun”, “başın sağ ol-
sun”, “iyilik sağlık”, “sağolasın”, “sen sağ ben
selamet” yaygınlığında yer almış “sağlık” kavra-
mını kuşkusuz ekonomik altyapı temelinde yeniden
bicismeniyor.

Sağlık, kesin bir gereksinme. Sine qua non.
Olmasa olmaz.

Sağlık alanındaki temel yanlış, her şeyin “has-
talıktan sonra” başlaması.

Ya bir hastalık kuşusu olacak ya da hastalık or-
taya çıkacak.

Aşıların dışında sağlıkla ilgili yapılan her şeyin
karakteri bu.

Kapitalizmin sağlık anlayışı budur.

İnsan hasta olacak, o zaman elinden kaçırıldığı
sağlığını aramaya koşacak, doktora gidecek, tahi-
flar yapacak, ilaçlar alacak, eski durumuna dö-
necek.

Bu, özünde “Hastalık Ideolojisi”dir, “sağlık” de-
gil.

Her şeyi ‘yatırım-kâr’ amacıyla yöneltlen kapitalizmin “insan sağlığı”na başka türlü bakması ne
olasıdır ne de beklenenebilir.

1980’lerden sonra bu duruma
iki boyut ekendi.

Birinci boyut evrenselidir; tip ala-
nında teknolojik gelişmeler hızlan-
dı, ülkemize de hızlanarak girmeye
başladı.

Elindeki sıkışık çantasında ste-
toskopunu, açılı ilaçlarını, enjektör-
ünü taşıyarak hastasına giden he-
kim tipi eskimişti.

Giderek muayenehanesinde elektrosu olan hekim
de gerilerde kaldı.

Şimdi, hekim muayenehaneleri ultrasonografili,
bilgisayarlı, digital tansiyometrelli, elektronik dore-
celli Hi-Tec center’ler olma yolunda.

Elbette, yükselen maliyetler de yükselen ücret-
ler olmaktadır.

Tip bilimi hızla sınıf değiştiyor.

Sağlık hizmeti kitleselikten kişiselğe kaymaktadır.
Birinci tesbit bu.

İkinci boyut, ülkemizin her şeyi “özelleştirilen” Özal
ekonomisinin uzantısı.

Artık kamusal sağlık hizmetleri de “özelleşecek”.
Yeni sağlık yasasının amacı da bu.

Kamu sağlık hastanelerinde “özel hizmet”, bas-
vuracaklardan “özel ödeme”, çalışanlara “özel ücret”.

24 Ocak - 12 Eylül ideolojisinin halka yeni arma-
ğanı: Özel sağlık hizmeti.

Ne istiyorsanız var. Ücretini ödeyin. Ve alın.

Elbette, kamusal sağlık hizmetlerinin beğenile-
cek yanı kalmamıştır.

Devlet desteginin her geçen yıl daha da azaltı-
ması.

**Temel mücadele “hastalık
ideolojisi”nin yerine,
“sağlık ideolojisi”ni
koyma mücadeleşidir.**

Hekimlere özel çalışanın sürekli özendirilmesi.
Kuyruklar biçiminde uzayan poliklinik hastaları.
Sorunları çözülemeyen hemşireler, epler, has-
tabakıcılar.

Temeldeki yanlış, kapitalizmin hastalık yanlısı-
dır. Nereden daha çok kâr ederim?

Sosyalizasyon bu yanlıştan çokmudur. Tam-süre
çalışma ilkesi bu yanlıştan doğmuştur. Hekimlik
idealizmi bu yanlıştan hekim çıkışılığına dönüs-
müştür. Koruyucu sağlık hizmetleri bu yanlıştan gü-
dük kalmıştır. İnsan sağlığı bu yanlıştan alır-satılır
meta olmuştur. Hep temeldeki yanlıştan.

Temeldeki yanlış göremediniz mi, birbirini suç-
lamaktan başka çareniz yoktur. Hastalar doktorla-
ra kızacaktır, doktorlar hastalara, hemşireler sıkı-
tısını birilerine aktaracaklar, aktaramazlarsa kırgın,
aglayacaklardır.

Sağlık Bakanı Bülent Akarcı “doktorluk enayı-
llik” denmiş.

Bu ANAP ağızı açıklanan gerçek, herhalde “dok-
torlar yaptıkları işlerin karşılığını alamıyorlar” de-
menin bir yolu.

Ama Sağlık Bakanı'nın söylediği yanlış
Enayilik doktorluk değil.

Enayilik, işler düzlecek diye beklemektir. Ena-
yilik, úlkeyi yönetenlerin herhalde bir bildiği vardır
diye beklemektir. Enayilik, “herkes kendi işine bak-
sun, doktorlar, hemşireler vereceğimiz ücretleri al-
sun, hiçbir şeye karışmasınlar” diye kendilerine gele-
cek hazırlayanaara güvenmektr.

Temel mücadelenin “hastalık ideolojisi”nin yerine,
“sağlık ideolojisi”ni koyma mücadeleşidir.

Çünkü, temel doğru, “insanın sağlığı doğma,
sağlıklı yaşama” hakkıdır.

Bu temel doğru da, iyi ve yeterli beslenmeden,
sağlığa uygun konutlarda oturmaktan, sağlıklı bir
çevrede yaşamaktan, koruyucu sağlık hizmetlerinin
etkin olmasından, insanların kazançlarına bakan-
sızın sağlık hizmetlerinden yararlanmasından geçer.

İste bu temel doğru, kapitalizmin “her şeyi meta-
laşdırma, kâr aracı yapma” doğrusuyla gelişmekte.

Buyrun, bilgisayarlı tomografiye. Buyrun, elek-
tronik sistemli check-up'a. Kendinizi bir güzel in-
celetin. **PARASINI ÖDEYİN. DEĞER AMA.**

O zaman da, tip bilimine, sağlık hizmetine sınıf
değiştirmekten başka yol yoktur.

Sağlık hizmeti her şeyle özellşir. İkinci tesbit bu.

Bakalım, bir karşı çıkış olacak mı?

Ellerini bağlanmış meslek kuruluşları ne yapabilecek? Ağızını açsa “politika yaptı” tehdidi altına
ittilen meslek kuruluşları etkin bir mücadele ya-
pabilecek mi?

Sağlık konusunu bir türü berrakläşirmayan mu-
halefet bu önerili konuyu bir gün ele alabilecek mi?

Ücretler çıkmazında dönüp duran sendikalar bu
“hakkı” farkedecek mi?

Yoksa, son yıllarda etkinliği artan geleneksel tip
(kendi kendini iyileştirme, ottadan medet umma,
yetkisiz kişilerle hastalık sağıltımı) daha mı genis-
leyecek? Hep birlikte göreceğiz.

“SAĞL

**“Sağlık, sadece hastalık ve
bakımdan tam bir iyilik halidir.”**

Inşanoğluun vazgeçilmez parçası olan sağlık,
bozulmamalı ve bozulunca mutlaka onarılmalıdır.

Hipokrat’tan sırayı devrimine kadar dün-
yada uygulanan hekimlik bireyci ve tek yönlü idi.
Ölçeneksel denilen bu hekimliğin temel kavramı
‘hasta-hastalık-hekim’ üçlüsüdür. İnsanın en za-
yi' ve en duyarlı anında yanı bastayken imdadına
yetişen hekim, bir yandan sınırsız güç kazanırken
diğer yandan her türlü denetimden uzak, varlıklı
birey olmustu. Sanayi devrimiyle birlikte emekçi sınıfların
belirlenmiş toplumda ağırlıkların duyu-
malarıyla ‘esitlik, insan hakları, sosyal devlet’ gibi
yeni kavramlar hayatı geçirilmeye başlandı. Bu
da hekimliği bireysel uğrattı bir kamu hizmeti ol-
maya yönelikti. Tedavi hekimliğinin yanında gitmek
ağırı kazanan koruyucu hekimlik kavramı gelişti.
Genişleyen görev alanında hekim, bireysel-
likten cıktı destek sağlık personeliyle birlikte ca-
lismak zorunda kaldı, yani ekip üyesi oldu.

1961 Anayasası ve sosyalleştirme

1961 Anayasası'nın 48 ve 49. maddelerinin dev-
lete sağlık konusunda eskiye göre data da ağır so-
rumluluklar yüklediğini görüyoruz. Hemen ardından çıkarılan 224 sayılı “sağlık hizmetlerini sosyal-
leştirme” yasasının hedefi, sağlık hizmetlerini dev-
let eliyle tüm ülkeye yaygınlaştırmaktı. Ancak 1980
yılında gelindiğinde, sosyalizasyon programı 44 ilde
(nüfusun % 54’ü) ve yetersiz biçimde uygulan-
maktadır. 1978’de yürürlüğe giren tam süre yasa-
siyla kamu görevi yapan hekimlerin müayenehaneye
açma hakları kaldırılmış tazminat getirildi, ancak
1980’lere gelindiğinde yaşamın temel özelliği filen
yürürlükten kalktı.

Hastanedeki aletler hiç kull
150 milyon

Reçeteeye yazılanların % 40
2.7.87

İlaçlar töpe

Doktorların hasta psikolojisi de
ç. 1. arıcalı kullanıldığındaki düşüncesizlik
diğer beurteilir. Bazi hastaların ke-

Sürekli ilaç kullanımları
Annelere uyarı
Anne üzerinde etkili kedir

Son 15.7.87
ilac

“Kullandım den
Aspirin REÇETE

• Ege Üniversitesi Tc
Öğretim Üyesi
Sağlık Bakanı
Kanser 2 yıl so

**DOKTOR
HASTA**

AYIN KONUSU **SAĞLIK**

KLI" MIYIZ?

akatlığın olmaması değil, bedensel, ruhsal ve sosyal

"—Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

1981'de çıkarılan 2514 sayılı zorunlu hizmet yasaası, hekim ve urman hekim adaylarının 2 ve 4 yıllık görevlere kuraya yollarmasını, ancak bundan sonra hekimlik yapabileceklerini hükmü bağılıyor.

Tip fakülterleri sayıda, 1964'te 4, 1975'te 16 iken 1983'te zorlama yöntemlerle 21'e çıkarıldı, yanı yaklaşık 20 yılda 5 misli arttı. Sağlık hizmetlerini özelleştirmenin ilk belirtileri 1982 Anayasası'nda görülüyor. Bu anayasa, devleti "birliğin sağlığını korumak" yükümlülüğünden Kurtarırken sağlık alanında dünyaya en pahalı örgütlenme biçimini otur 'Genel Sağlık Sigortası' kavramını da ilk kez getidiyor. Yani parah, sans almanın sağlık...

Hizmetin finansmanı

Cumhuriyet döneminden bu yana devlet bütçesinden sağlık bakanlığımıza ayrılan payın hiç de iç açıcı olmadığını Tablo 1 gösteriyor.

TABLE I

Yıllar	Genel Bütçedeki SSYB payı	
	%	
1923	2.21	
1930	2.02	
1940	3.04	
1950	4.04	
1960	5.27	
1970	3.07	
1980	4.2	
1982	3.6	
1983	2.9	
1987	2.5	

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana 'hekim-eczacı-hemşire-sağlık memuru-ebe' bileşiminin oluşturduğu insangücünde, görceci olarak artış olsalar da kaydedilemez (Tablo 2).

Ne var ki bu ınsançığının dağılımında aşırı dengezişlik olduğu da açıktır. 1986 yılı SSYB verilerine göre toplam 36427 hekimin % 57'si üç büyük kente yani İstanbul, Ankara ve İzmir'dedir. Geri kalan % 43'tü de 64 ilde!

Gelişmiş ülkelerde 500 kişiye bir hekim düşerken Türkiye genelinde 1610 kişiye bir hekim düşüyor. Görünmektedir. Görünmektedir diyonur çünkü gerçek bu değildir. Gerçekte İstanbul'da 550, Ankara'da 509, İzmir'de 660 kişi için 1 hekim varken, Ağrı'da 5264, Bitlis'te 5278, Kocaeli'de 2719, Malatya'da 3432 ve Muş'ta 6060 kişiye bir hekim düşmektedir.

Dış hekimleri dağılımındaki dengezsizlik daha da ipler acısdır: Ankara'da 2000, İstanbul'da 2536 kişisine bir dış hekimi düşerken Mardin'de 46576, Ağrı'da 52641 (yanlış okunmadanzıfı) iki bin altı yüz kırk bir kişi tek bir dış hekiminden care umar. Aslında birçok kente bu hizmet yok demektir.

Sağlık kurum ve kuruluşları ne durumda?

Ülkemizde SSYB, tip fakülteleri, SSK, MSB başta olmak üzere toplam 40 sağlık kurum ve kuruluşu vardır. Ama ne yazık ki bunlar arasında sağlık hizmetleri birliği yoktur. Farklı yasa ve yönetmeliklere göre yönetilirler, ücret statüleri vb. değişik olduğundan bu geniş sektörde tam bir kargaşa ve karmaşa egemenidir. Sonuçta mevcut insangücü, araç-gereç ve tedavi olanaklarından verimli olarak varanlamaz.

► SSK'nın 17 hastane ve 20 büyük dispanserinde 1112 tıbbi araç hizmeti düşür. Bunların EKG, EEG, röntgen gibi değerleri milyarlarla ölçülen araçlar olduğunu belirtelim. Yine DPT arastırma-

TABLE 2

Yıllar	Hekim	Dış Hek.	Eczacı	Hemşire	Sağlık Mem.	Ebe
1923	554	—	69	4	560	136
1950	6895	910	980	737	4018	1285
1985	36427	8305	11602	30854	10525	17987

TABLE 3

Tip Fakültesi	1978-79 Öğ.Uyesi (YÖK öncesi)	1985-86 Öğ.Uyesi (YÖK sonrası)	Azalma	Azalma yüzdesi
Hacettepe	566	229	337	60
İstanbul	533	269	264	50
Ankara	530	185	345	65
Cerrahpaşa	528	239	289	54
Ege	240	187	53	22
Uludağ	183	80	103	56

larına göre hastaneferimizde 200 milyar liralık bir araç-gereç mezarlığı vardır. (1987 yılında genel devlet bütçesinden Sağlık Bakanlığı'na ayrılan pay da en çok 200 milyar liradır.)

► SSK'da 1982 verilerine göre toplam harcamaların % 65'i yönetim giderken, sağlık hizmetleri- ne ayrılan pay sadece % 24'tür.

► SSK, 1983 yılında 20186 yatak kapasitesiyle yaklaşık 10 milyon kişiye sunmuş sağlık güvencesi ve tırıken, ilköde sigortasız ve memur statüsünde de olmayan insan sayısının nüfusun üçte biri bir yarısı 18 milyon olusu, sağlık hizmetlerinde ne denli yanlış uygulamalar olduğunu kanıtlıdır.

1983 verilerine göre Türkiye'de toplam 115 bin yatak kapasiteli, irili ufaklı 690 hastane (özeller dahil) vardır. Amia hastane işletmeciliği, başta hekim ve yardımcı personel eknikliğinden, çok geridir. Otelcilik işletmeciliğinin körlüğü ve hastaya kötü davranışma da eklendiğinde, hasta 'öfkesi' de kendini yatağından oleyim' diyerken hastaneden kaçmaktadır. Nitikim 1983 yılı sayılarına göre yatak ısgal oranı % 52 olmuş, yani yataklar yarı yarıya boş kalmıştır. Dünyada hastane işletmeciliğinde % 80 yatak ısgali normal kabul edilir.

Carcı bir diğer ters durum da, az yataklı taşra kentlerinde yatak işgal oranlarının daha da düşük olusudur. Çünkü kademevi hizmet yoktur, mevcut hizmet de iyi ve yeterli verilememektedir, laboratuvar, araç-gereç eksiktir vb Sonuçta hasta, eğer parası varsa, ne yapıp yapıp kendini büyük kente atmaktadır.

Son yıllarda yetersiz ve eksik donanımlı çok sayıda tip fakültesi açılmış, yılda yaklaşık 3000 öğrenciye zorlama kontenjanı yaratılmıştır.

Uygulamalı eğitimi ancak ihtisas sırasında alabilecek ve uzman hekim olmayı geleceği için tek çıkış yol olarak görünen öğrencilerde, ihtisas yapma isteği geçmiş yıllarda göre çok artmıştır. Oysa yıllık ihtisas kapasitesi ülke genelinde yaklaşık 300'dür. Kaidi ki bugun bile toplam hekimlerimizin % 25'i pasiyen, % 75'i uzman hekimdir. Gelişmiş ülkelerde ise durum bunun tam tersidir.

(1964-83) döneminde 3'üncü sınıfı 5 misli artarak öğretim üyesi sayısı 9 misli artmış ancak Yükseköğretim Yasası'ndan (YÖK) sonra, özellikle büyük kentlerin tip fakültelerinde öğretim üyeleri görevlerinden ayrılmış, ya da ayrılmış zorlanguşur. Bu erken dönem boyutları Tablo 3'te görünebilir.

Toplumun varlık nedenlerinin başında gelen sağlık, yukarıda ancak kısaca değinbildiğimiz temel ögelerin dışında, pek çok özel alanı da kapsar. Ulkemizdeki sağlık tablosunun iyi ve ' sağlıklık' olmadığı ortadadır. Mevcut sistemi palyatif tedbirlerle düzeltme, iyi niyetli ama sonuçsuz çaba harcamaktan ve boşuma kirek çekmekten öteye geçmez. Kültürel çözüm, siyasal ve ekonomik sisteminizin topdan değişirilmesinin içinde yer olacaktır. ■

Semay Taneri

İLAÇ YA DA İLAÇ

Doğal ya da sentetik kaynaklardan bilimsel veriler işliğinde, belli bir teknolojiyle üretilen, canlıkların koruyucu, besleyici, tani koyucu ve tedavi edici amaçlarla sağlığın sürdürülmesi için bu konuda eğitimini tamamlayan sağlık elemanlarının önerilen dozarda kullanıldığı sürece istenen etkiyi sağlayan "onsuz olunmaz" niteliği ile toplumsal bir metadır ilaç.

Öte yandan ilaç, tüketiminin diğer ürünlerle kıyasla en az bilgi sahibi olduğu ve özgürce, kendi istemile seçemediği bir metadır. Seçimi, hekim eczacı gibi uzmanlara bağlıdır. Tüketici, ilaçların kullanım değerinin yaşamsal öncemi nedeniyle, bunların değişim değerini (iyatını) "onsuz olunmaz" özelliğinden dolayı mutlaka ödemek zorundadır. Örneğin, şeker hastası için İnsülin kullanmak kesin bir zorunluluktur. Zorunluluk, ilaçın fiyatını arka plana iter. Anlaşılacağı gibi, ilaç diğer ürünlerden son derece farklı, kendine özgü bir işlev yüklenmektedir. Bu bakımdan, ilaç fiyatlarında meydana gelen artış ilaçın alımını, isterini azaltmaz.

İlacın bir ürün olarak farklılığı, toplum sağlığını ilgilendiren bir meta oluşturur, sanıldığından tersine üretim için büyük çapta yatırımlar, uzun bir üretimi zamanı gerektirmez. Yaratılan küçük yatırımlar kaynakları ilaçın yukarıda sıralamaya çalıştığımız nitelikinden dolayı, büyük kararlar getirir. Ortaya konulan sermaye kısa zamanda kendisini finanse eder. Başka bir deyişle, bu alana yapılan yatırımlar büyük risk taşımaz.

İlaç sektörüne bakış

Ülkemizde 119 üretici firma bulunmaktadır. Bu nın 8'i yabancı sermayeli, diğerleri yerli firmalardır. Ayrıca 131 yabancı firmaların lisansıyla da ilaç üretilmektedir. 1984 yılında yerli firmaların üretimdeki payı % 61, yabancı sermayeli firmaların ise % 39'dur. Bu paylaşım 1984 yılından sonra yabancı firmalar lehine bozulmuş, yerli-yabancı firmaların payı hemen hemen eşit bir duruma gelmiştir.

Ülkemiz ilaç pazarına tekelci yapıda firmalar hakimdir. Örneğin, ilaç pazarının % 67'lik cırosuna 10 firma (5'i yabancı sermaye) sahiptir.

Bu tür piyasalarda firmalar genelde her birinin zaranna olacak fiyat kırmaya birbirinden rekabet etmekten kaçınırlar. Rekabet, reklam, tanıtım ve piyasaya ilaç sürme bazında yapılmaktadır.

Ülkemizde ilaç fiyatları 1984 yılında serbest bırakılmış, bu serbestlikten amacınan rekabetle fiyatlar düşmemiş, tam karşılık tekelci yapıdan dolayı söz konusu fiyatlar % 350-400 civarında artı göstermiştir. Oyle ki, bu artışlar halkın alım gücünü aşmıştır (Reçete ile eczanelere başvuran hastalar, reçete tutarını hesaplatmaktadır, ortaya çıkan yüksek fiyatlar karşısında ilaçlarını alamamaktadır, bu, hergün eczanelerde yaşanan bir durumdur.)

▼ Her evde yığınla ilaç var. Türkiye için bu kadar müstahzarın gereğinden çok fazla olduğu açık.

Öte yandan, Türkiye ilaç endüstrisinde reklam ve tanıtma boyutları çok yüksektir. Türkiye ilaç endüstrisinde reklam harcamalarının toplam endüstri satışlarına oranı % 16 dolayındadır. (Bu, yeni ilaçlarda zaman zaman % 50'lere ulaşmaktadır.)

1987 yılında ilaç sanayinin cırosunun 450 milyar TL civarında bulunduğu düşünülürse, reklam harcamalarının ne denli yüksek boyutlara verdiği açıkça görülebilir. Reklam vb. harcamaları ilaç fiyatlarına doğrudan yansımaktır, dolayısıyla tüketicinin cebinden çıkmaktadır.

Çeşit enflasyonu

1986 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na 1000'e yakın yeni ruhsat başvurusu yapılmıştır ki, bu kadar başvuruya Avrupa Ülkelerinde kesinlikle rastlanamaz. Söz konusu başvurular, 1000'e yakın ilaçtan ancak % 5'in yenilik getiren ilaçlardır. % 95'inin piyasada benzerleri bulunmaktadır. Bundan giyuen amaç, piyasaya yeni ürün sızerek rekabet etmektir. Bu ürünler, piyasada daha önce bulunmayan bir molekülü içerdikleri ve bir hastalığa yeri ya da alternatif bir tedavi olağanı getirdikleri sürece bu ürünlerin toplum refahını artırıdıkları kabul edilebilir. Eğer rekabet nedeniyle, zaten bilinen kimyasal maddelerin yeni markalar altında piyasaya sunulması yapılyorsa, bunun kabul edilebilir bir yanı yoktur. Bu tutum, tüketici refahını olumsuz yönde etkiler. Çünkü böylesi faaliyet gerçek anımlıyla ısrarla başka bir sey değildir.

Türkiye'de 1986 yıl itibarıyle 700'e yakın jenerik grup ve bu jenerik grupları tek veya kombin olarak içeren 2110 çeşit ilaç vardır. Bu 2110 çeşit ilaç tek bir farmasötik şekil (örneğin surup, tablet, draje, ampul vb.) olmamayı, buna dikkate alınarak olursa 3940 civarında ilaçtan söz edilebilir.

Türkiye için bu kadar müstahzarın gereğinden çok fazla olduğu açıktr. Fazlalık, ilaç tüketimini artırıma, sağlık elemanlarının müstahzarın üretken firmalara bağımlılığını oluşturmaktır, sonuçta sağlığa hiçbir katkı bulunmaksızın ulusal gelirin erimesine yol açmaktadır.

İlaçtaki gereksiz fazialık, ilaçlar üzerinde devlet denetimini, kalite kontrolünü de azaltmaktadır. Ülkemizde, piyasadaki ilaçların ancak % 10'unun devlet tarafından denetlenebildiği bir gerçektir.

Tablo bu bakımdan ilginçtir.

Kalite kontrole yaygın, sistemli, bilimsel bir sonuç yaratılmak için, ilk adımı devlet mekanizmasından sistemi ayırmakla mümkün olabileceğini belirtmeliyiz. 2-3 ve 5 yıllık planlarda kurulması öngörülen ve üniversitelerden odalardan, devlet emmelerinden yararlanarak oluşturulması düşünülen Devlet İlaç Kalite Kontrol Enstitüsü çalışmalarına bir an önce başlamak son derece önemlidir.

**Prof.Dr. Gencay Gürsoy ile
Doç.Dr. Burhan Şenatalar,
ANAP'ın sağlık
politikasını tartışı**

Gürsoy ► Türkiye'de sağlıkla ilgili sorunlar genellikle hekimler tarafından tartışılmaktır. Bu güne kadar sağlık konusunu özellikle finansman, planlama, örgütlenme v.b. açısından araştıran iktisatçılar bize pek fazla yetişmedi. Ya da en azından kamuoyuna yansıyan tartışmalara iktisatçılar pek fazla katılmadı. Oysa sağlık örgütlenmesinin bugün ulaştığı boyutlar dikkate alındığı zaman, tek başına hekimlerin ve sağlıkla ilgili diğer meslek elemanlarının bu konuya ortaya koymakta, tartışmaka ve değerlendirmekte yetersiz kalacakları açık.

Senin bir iktisatçı olarak bir süredir sağlık sektörü ile ilgiliğimi ve son bir yıldır geçirdiğim Amerika'da da aynı konuda çalıştığını biliyorum.

Sağlık sektöründe önemli yapı değişiklerinin gündeme geldiği şu günlerde bu çok boyutlu sorunun hiç olmazsa bir iki noktasında görüşlerini öğrenmemiz yararlı olur sanıyorum. Ama kendimizi Türkiye'de izlenen sağlık politikaları ve bugün uygulanan modelin ana çizgileriyle sınırlayalım.

ANAP iktidarinin sağlık alanında, geçmişteki uygulamalara kıyasla oldukça radikal bir sistem tercihine doğru gittiğini, sağlık alanında özel girişimin ağırlık kazanması doğrultusunda düzenlemeler yaptığı, yeni yasanın da esas olarak bu tercihin yasal zeminini hazırladığını herhalde sen de kabul ediyorsun.

Sanıyorum Özal'ın ABD'deki ünlü by-pass ameliyatı sırasında Houston Methodist hastanesinde yaptığı derin(!) gözlemeler, bu tercihi daha da kesinleştirdi. Böylece sağlık hizmetlerinde aşağı yukarı 60 yılda izlenen politikanın eksenin kökü bir şekilde değişti. Kuşkusuz bu değişimin dönüm noktası yeni sağlık yasası değil. 1980'lere kadar dernekler, yabancılar ve azınlıklar dahil olmak üzere Türkiye'deki tüm özel sağlık kuruluşları toplam 4-5 bin civarında yatak kapasitesi olan 92 hastaneden ibaretken, 1980'den itibaren özel girişimin sağlık alanındaki yatırımları hızla arttı. Bilgisayarlı tomografi ve benzeri pahalı teknolojiler, kamu kurumlarından önce, özel laboratuvarlar halinde yaygınlaşmaya başladı. Ortadoğu'nun zenginlerine yönelik lüks özel hastaneler için büyük yatırımlar yapıldı.

Şimdi iktisatçı olarak kabataslak çizdiğim bu panoramayı nasıl değerlendireyorsun? Bu gelişmeyi Türkiye'deki ekonomik yapı değişikliğinin doğal bir sonucu mu söylemeyez? ANAP'ın sağlık alanını, izlediği genel ekonomik modelde uydurma çalışması ekonomik tutarlılık açısından kaçınılmaz mıydı?

Şenatalar ► Sağlık hizmetleri sektörü ile ilgili saptamana katılıyorum. 1980'lere kadar sağlık hizmetinin devlet sektöründe örgütlenmesi ve sunulması temel politika idi. Sağlık hizmetinde özel girişim esas olarak muayene-hane hekimliği, bazı büyük kentlerde geçmişsi hayli eskiye dayanan birkaç özel yabancı hastane ve çok az sayıdaki yerli özel hastane

TABLO

YIL	KALİTE KONTROL İÇİN TOPLANAN İLAÇ	UYGUN	KUSURLU	%
1981	921	734	184	20
1983	3508	2500	908	16.3
1985	1160	870	90	8
1987	2943	2702	241	8

PAHALI SAĞLIK

Özal, by-pass ameliyatı sırasında Houston'daki derin (!) gözlemlerine dayanarak sağlıkta özel girişime ağırlık veriyor.

▲ Senatörler (solda) ve Gürsoy.

de sınırlı idi. Ancak özel girişim laboratuvar hizmetlerinde daha yaygındı, ilaç üretiminde ve dağıtımında ise egemendi. 1980'lerde, özellikle ANAP'in 1983'te iktidara gelmesinden sonra, sağlık sektöründe özel girişimciliğin ve piyasa mantığının egemen kılınması yılın içinde sistemini bir çaba gösteriliyor. Bu, sadece özel girişimin desteklenmesi ile sınırlı değil. Devlet hastanelerinin de - mümkün olduğu ölçüde - piyasa mantığına uygun olarak yönetilmesi öngörtülüyor.

Bu gelişmeye ilgili olarak iki noktaya de- girmek istiyorum. Birincisi, bu gelişimin ANAP'in genel politikası ile tutarlılığı konusu, ikincisi de sağlık sektöründe bu yaklaşımı - günde getiren süreç konusu. ANAP'in özel girişimci bir politika izlediği ve büyük sermaye eliyle bir birikim sürecini gerçekleştirmeye çalıştığı açık. Ancak buna dayanarak bir "kurumsal tutarlılık" tartışması yapmak pek anlamlı değil. Yani, ANAP'in genel politikası özel girişimci, dolayısıyla sağlık politikası da özel girişimci olursa, tutarlı olur, demek doğru değil.

Kapitalist ekonomilerde farklı sağlık sistemlerine rastlamaktayız. Dolayısıyla, sağlık hizmetlerinin özel kesimce görülmemesi, kapitalizmin zorunlu bir parçası değil. Birçok kapitalist ülkede (örneğin Britanya ve İskandinav ülkeleri) sağlık hizmetinin devlete orga- lantısını, finanse ettiğini ve sunulduğunu görüyoruz. ABD'de ise hizmet çok büyük bölgüyle özel girişime ve piyasa ilişkilerine bırakılmış durumda, sistem esas olarak özel he-

kimlik, özel hastaneler, özel sigortadan oturuyor, devletin rolü hayatı sunur. Bir de orta yolcu bir çözüme rastlamaktayız: Hizmetin üretiminde ve arzında özel girişim egemen, (özel hastaneler ve özel hekimlik), ama finansman süreci daha çok devletin elinde, yanı genel sağlık sigortası var. Sanıyorum, Türkiye'de de hedeflenen model bu.

Değinmek istedigim ikinci noktası, sağlık sektöründe özel girişimi gündeme getiren süreç. ANAP'in dile getirdiği politika tercihleri, Türkiye ekonomisinin gösterdiği bazı değişimelerle irtisabıyor. Konunun o yönü üzerinde de durmakta yarar var. Sağlık sektörünün iki önemli özelliğinden biri sağlık hizmetinin talebiyle, diğer de arzıyla ilgili. Taleple ilgili olan şu: Kişilerin ve toplumların gelişri yükseldikçe, sağlık hizmeti talepleri artıyor, üstelik gelir artışıdan daha hızlı artıyor. Bunu Türkiye ve benzeri ülkeler açısından anlamamı su: Kapitalistleşme süreci ilerledikçe genel bir gelir artışı gerçekleşiyor, coğundukla üst gelir gruplarının geliri daha da hızlı artıyor, dolayısıyla sağlık hizmeti talebi ve gelirden sağlık hizmetine oydan pay artıyor.

Arz yönündeki gelişmekte de şu: Yeni tesis ve tedavi yöntemleri ve yeni teknolojiler bulundukça, sağlık hizmetinin antamı ve kapsamı genişliyor, aynı zamanda bu hizmetin gerektirdiği sermaye hızla büyüyor.

Türkiye'de de özellikle toplumun belirli kesimlerindeki gelir artışı son on yılda ülke içinde ve hatta ülke dışında sağlık hizmeti talebinin hızla yükseltti. Bu, sağlık alanında ilaç-

dışında, hastane hizmetlerini de çok kârlı ve çekici bir duruma getirdi. Büyük kentlerde özel hizmetlerin tomografi laboratuvarının kuruluşu ve özel hastanelerin artışı bu süreçle gelen gelişmeler.

Gürsoy ► Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana izlenen sağlık politikalarının siyasal iktidarların genel ekonomik tercihleriyle pek paralel gitmediğini, iktidarların ekonomik sistem tercihleri ne olursa olsun, bu alanda daIMA geleneksel devletçi bir modeli, zaman zaman ufak değişikliklere uğratarak uyguladıklarını biliyoruz. Tıpkı eğitim alan gibi.

Bu modelin temeli ve alt yapısı, hepimizin bildiği gibi 1920'li yıllarda kuruluyor. Belli bir süre kendi koşulları içinde başarılı da oluyor. Cumhuriyetin ilk yıllarda hekim başına düşen nüfus aşağı yukarı 20.000 iken, 1950'lerde bu sayı 3000'e düşüyor. Teknolojisi geri ve yardımcı hizmetleri yetersiz de olsa, Anadolu'nun hemen her il merkezinde iyi kötü bir devlet-hastanesi kuruluyor. Daha da önemlisi, koruyucu hekimlik alanında oldukça ciddi adımlar atılıyor. Sitma, verem, trahom, frengi v.b. birçok bulaşıcı hastalık bir derecede kadar kontrol altına alınıyor.

Ozellikle 1960'lardan sonra, bir yandan toplumsal talepler artıyor, ölçüler değişiyor, öte yandan da gelişmiş Batılı ülkelerde sağlık hizmetleri, gerek teknolojik bakımından gereksiz örgütlenme bakımından büyük bir gelişme gösteriyor. Dolayısıyla her alanda olduğu gibi sağlık alanında da gelişmiş dünya ölçülerini çok gerilerinden izler duruma düşüyoruz.

Sanıyorum sağlık alanında devletin ilk ciddi çözüm arayışları da bu sıralarda başlıyor. 1961 Anayasası, devleti "herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesi ve tıbbi bakım görmesini sağlamak" yükümlü kılmıştır. Daha anayasa halkoyuna sunulmadan Ocak 1961'de sağlık hizmetlerinin "sosyalleştirildiği" ilan ediliyor. Fakat şimdi burada ayrıntılarına giremiyecem sosyalizasyon uygulanmasa, oldukça kapsamlı bir programla işe başlamasına karşın, finansman

yetersizlikleri, hizmeti özendi- recek önlemlerin alınmaması, ve bürokratik hantalik yüzünden kendisinden beklenen başarıyı göstermiyor ve uygulama bir süre sonra filen terkediliyor. Arkasından ünlü "tam süre" çalışma uygulaması deneniyor ve aşağı yukarı aynı akibebe uğruyor. Ve sonunda devlet 1980'den sonra çözümü, yumurta küfesini sır- tından atmaktı buluyor. 1982 Anayasası devleti sağlık alanındaki yükümlülüklerden kurtarıp ona daha çok planlayıcı, düzenleyici, denetleyici bir rol veriyor. Daha da ilginci, anayasa sağlık örgütlenmesi konusunda belirli bir model önerisinde bulunuyor ve 56. maddeyi "sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunda" Genel Sağlık Sigortası konabılır diyecek noktalıyor.

1983 sonrasında kurulan ilk Özal hükümetinin çalışma programında anayasının belirlediği doğrultuda düzenlemeler yapılacağı ve "özel sağlık müesseselerinin teşvik edileceği" ifade ediliyor. ANAP iktidarinin bugüne kadar uygulamaları ve çıkarılan son sağlık ya-

J
Türkiye'de özellikle toplumun belirli kesimlerindeki gelir artışı son on yılda ülke içinde ve hatta dışındaki sağlık hizmeti talebinin yükseltti.

Zakkum ve ciddiyetsizlik

Binlerce kanser hastası, yakınlarıyla birlikte büyük bir yaşam sevinci ile ayağa kalktı. Şu tedavisiyle, ağır antibiyotiklerle iyileşmeye çalışiyorlardı şimdiye kadar. Kimse birbirine söylemiyor ama ileri vakalarada umut oldukça zayıftı. Oysa artık umitlenmek için neden vardı. Devletin koskocu televizyonu ilan ettiğine göre kuşkuya yer yoktu. İyileşecekerdi. Acaba zakkum ilaçının seri üretimi ne kadar zamanda gerçekleşirdi? Bu gerçekleşene kadar zakkum çiçeklerini kaynatıp içmeli miydi?

65 yaşındaki İzzet Şakacı böyle yaptı ve öldü.

Binlerce hasta ve yakınlarının üzerine, yakaladıklarını sandıkları yaşamı tekrar yırtırma korusunu karabasanı çökecek yakında.

Başa planlandığı gibi tüm dünyaya Türkler'in tip alanındaki büyük başarısı gösterilemedi, geçim sıkıntısından bunaları yığınlara Türkükleriyle avunmaları için bir motif sağlanamadı ama sadice iş bitirici Türkler'in başaramabileceğini bir şey yapıldı: Ciddiyetsizlik Türkiye Cumhuriyeti'nin paçalarından akiyordu.

sası, programdaki ilkelerin de asıldığını, özel sağlık kurumlarının teşvik edilmesinin ötesinde başarılı bazı kamu sağlık kurumlarının da özelleştirileceğini, sağlık alanında piyasa ekonomisinin kurallarının işleyeceğini gösteriyor.

Senatolar ► Özellikle öncüleri sağlık hizmetlerinde 1920'lerde başarılı atımlar yaptığı noktasında görüşüne katlıyor. Geçmişin değerlendirmesi ile bundan sonraki politikanın tartışmasını ayrı ayrı yapmak daha uygun olur sanıyorum. Hem zaman içinde koşullar önemli ölçüde değiştiği için hem de bugünkü politikaya karşı geçmiş savunarak bir alternatif getirmek hayli güç olacağı için. Sanıyorum bu kısa söyleşide belki birkaç noktaya kısaca değinebiliriz.

1980 sonrasında Türkiye'de uygulanan anti-kriz politikalar çerçevesinde sosyal harcamalar ve bu arada sağlık harcamaları arka plana itildi. Genel bütçe içinde SSYB'nin payı % 4 dolayında iken 80 sonrasında % 3'ün altına düşürüldü. Kaynak yetersizliği sağlık Bakanlarının bile başlıca şikayet konusu oldu. Öte yandan birkaç yıl önce çıkartılan bir yasa ile en az 50 yataklı hastane kurulan firmalarra 5 yıl (az gelişmiş yörülerde 10 yıl) vergi bağılığı tanındı.

Bugün de hastanelerin çok tartışılığını ve

hastanelerin birer işletme gibi davranışlarının sağlayacak mekanizmaların getirilmek istedigini görüyoruz. Bu politikamın önemli yetersizlikleri var. En önemlisidir:

Türkiye'de ve benzer az gelişmiş ülkelerde sağlık sorunlarının kritik noktası hastane değil. Hastanelerde bir takımı yetersizliklerin var olmasına karşın, ana sorun, büyük bölüm kursal kesimde ve kentlerin çevresinde yerleşmiş düşük gelirli insanların yaşam ve çevre koşullarında. Ondan dolayıdır ki, Dünya Sağlık Örgütü de az gelişmiş ülkelerde sağlık sorunlarına konut, içme suyu, beslenme ve eğitimi kavrayan bir bütünsel politikayla (ve bu na uygun bir örgütlenmeye) çözüm getirilebileceğini benimsiyor ve savunuyor.

Gürsoy ► Geçmişte denenen ve terkedilen modellere geri dönülmesi gerektiğini savunuyorum. Elbet koşullar zaman içinde değişti ama Dünya Sağlık Örgütü'nün az gelişmiş ülkelerin sağlık sorunlarına yaklaşımının ana motiflerini, bizde yarı yamalak uygulanan ve terkedilen sosyalizasyon modelinde bulmak mümkün. 224 sayılı Sosyalizasyon Yasası tedavi edici sağlık hizmetlerinden çok koruyucu tip ve halkın sağlığına onceklik veren bir örgütlemeyi hedefliyordu.

Anlayabildiğim kadariyla ANAP'ın uygulamaya çalıştığı yeni sistem, Dünya Sağlık Örgütü'nün değerlendirmelerinde ifade edilen, dünyadaki 3 ana sağlık örgütlenme sistemi arasında, başta ABD olmak üzere Japonya, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın da içinde bulunduğu bazı zengin ülkelerdeki modelde uyuyor.

Bu modelin prototipi sayılabilen ABD'deki sağlık örgütlenmesi konusunda ne düşünüyorsun?

Senatolar ► ANAP'ın özel girişim manşının sağlıkta verebileceği olumsuz sonuçların gelişmiş ülkelerde çok sayıda örneği var. Hizmetin finansmanı genel sağlık sigortasya devlet kanalıyla da sağlanır, özel sigortayla da sağlanır, hizmetin üretimi ve arzı özel kişiler ve firmalarca gerçekleştirildir, piyasa kuralları ve mekanizmaları egemen oluyor. Örneğin sağlık hizmetlerinde özel girişimin yaygın olduğu ABD'de nüfusa oranla testler, ameliyatlar vb., "ulusal sağlık hizmeti" sistemini benimsenmiş Britanya'daki orunları çok ciddi biçimde (önümüzde % 100) aşıyor; halbuki toplumsal sağlık göstergeleri

açısından (bebek ölüm hızı, ortalama yaşam süresi vb.) Britanya, ABD'den daha geri degil. Bunun anlamı şu, piyasa mekanizması harcamaları özendiriyor, hizmeti gereksiz yere pahalılaştırıyor.

Nitekim ABD'de toplam sağlık harcamalarının gayrisafi milli hasıla orası % 11, Britanya'da ise % 6 dolayında. 1983 verilerine göre hastaneyeye yatan hasta başına günlük maliyet 424 dolar. Hastaneler bir yandan maliyetleri kısmak için, öte yandan reklamla hasta çekmek için yeni yöntemler geliştiriyor. Ülke çapında yaygınlaşmış hastane zincirlerinden bazılarının hisse senetleri New York piyasasında ulup satılıyor. Öte yandan Hayati ve Ramada gibi otelcilik zincirleri son yıllarda hastaneçilik alanına girmiştir durumda.

Boyle bir sistem varolan bölgesel ve sınıfsal eşitsizlikleri koruyor, hatta artırıyor.

Gürsoy ► 1982 Anayasası'yla yolu açılan ve yeni sağlık yasasıyla somutlaşan "Genel Sağlık Sigortası", kamuoyuna eşitlikçi bir sistem olarak sunuldu. Bu düzenleme gerçekleştirildiği zaman sağlık hizmetlerinden yaranan bakımdan, hem gelir grupları arasındaki hem de bölgeler arasındaki dengesiz dağılımın giderileceği ifade edildi. Bu konuda ne düşünüyorsun? Sistemin yapısında böyle bir özellik var mı?

Senatolar ► ANAP Türkiye'de genel sağlık sigortasından söz ediyor. Dolayısıyla ABD'deki sistemden finansman yönüyle farklı, ancak hizmetin üretiminde ve arzında özel girişimi güçlendirmek istiyor. Bu da hem sistemin maliyetlerini yükseltmek açısından hem de sınıfsal ve bölgesel eşitsizlikleri pekiştirmek açısından sakincalı. Kaldı ki, nüfusunun büyük bölüm kursal kesimde ve büyük kentlerin çevresinde gecekonduarda oturan Türkiye'de, genel sağlık sigortasının geliştirilmesi çok güç, sağlık sorunlarına etkin bir çözüm getirmesi de olanaksız.

Gürsoy ► ABD gibi ülkelerde bu model sadece iç piyasaya yönelik bir sağlık hizmeti üretiyor. Tibbi araç-gereç ve ilaç endüstrisi yanında, tıbbi bilgi ve teknoloji ihracatının sağlık sektörü içinde önemli bir yeri var sanıyorum. Bugün ABD, İngiltere, İsviçre, Fransa gibi ülkeler, Doğu'nun varlıklı sınıflarına hizmet vermek için örgütlenmiş tip merkezlerince dolup taşıyor. Bu arada başta başbakanı olmak üzere, büyük bürokratlar ve iş adamlarıyla, Türkiye de bu piyasanın itibarı müsterileri arasında yer alıyor.

Sanıyorum ANAP'ın sağlık alanında özel girişime öncelik vermesinin hedeflerinden biri de, kendi deyişleriyle bir "sağlık turizmi endüstrisi" kurarak Ortadoğu'nun petrol zenginlerini çekmek. Bu yaklaşım, hastaneçilik hizmetlerine bir gelişme ivmesi kazandırabilir ama piyasası olmayan ve Türkiye'nin asıl gereksinme duyduğu koruyucu tip ve halkın sağlığını doğrudan bir yarar sağlamaz. Öte yandan, kendisi içinde oldukça tutarlı bir denetim düzenine sahip bulunmasına karşın, ABD ve benzeri ülkelerde, tip mesleğinin zaman zaman halkın sağlığını zarar verecek şekilde, ticari amaçlara alet edilmesi önlenemezken, bizim gibi hiçbir denetim mekanizması işlemeyen bir ülkede neler olabileceğini ciddi şekilde düşünmek gerek. Ne yazık ki Türkiye'de bu olumsuz örnekler daha şimdiden endişe verici boyutlara ulaşmış durumda.

▼ Kuyruk olsakla sağlık olmuyor. Göztepe SSK da bütün hastanelerdeki gibi kalabalık. Sağlık hizmetleri hiçbir kamu kuruluşunda yeterli değil.

SAĞLIĞA AYIRDIĞIMIZ ÜÇ KURUŞ

1986-1987 bütçesinde savunmaya ve borç faizlerine ayrılan
pay yüzde 40, sağlığa ise yüzde 2,5!

Türkiye'de sağlık politikasının en çarpıcı görüntüsü nedir?" diye sorulsa, verecek yanıt bellidir: İnsan sağlığına verilen değer. Bu değerin ne olduğunu en iyi ölçüde bütçelerden sağlık hizmetlerine ayrılan pay olabilir. Bu pay 1986-1987'de yalnızca % 2,5 düzeyindedir. Aynı yıllarda savunma harcamalarına ayrılan payın % 20'yi bulduğunu, (Savunma Sanayii Destekleme Fonu hariç) ve dış ve iç borçların bütçeden ödenen salt faiz giderinin gene konsolide bütçenin beşte biri düzeyinde olduğunu hatırlatalım. Savunmaya ve borç faizlerine % 40, sağlığa % 2,5!

Tabloyu daha da karartan olgu, eğilimin düşme yönünde olması. Oysa tam tersine sağlık harcamaları gerçek toplam bütçeden ödeneklerinden gerekse milli gelirden daha hızlı artırmak zorunda.

Sağlık ve eğitim gibi temel sosyal hizmetlerde I. ANAP hükümeti'nin yol açtığı depremin olumsuzlukları orta ve uzun erimde daha iyi anlaşılacak. II. ANAP hükümetinin ise, yeni dönemde bu iki alana daha fazla kaynak ayıracığı söyleniyor; Özal'ın iki gözde bakanı da salt kendi bakanlık deneylerini başarılı kılmak için başka bir nedenle değil bu uğurda çaba gösteriyorlar. Ancak bu alaturağa çekisme, kaynak tahsislerinde öncelikleri asıl belirleyen etkenler karşısında şimdiden caressiz kalmış gibi.

1988 konsolide bütçesinin büyüklüğü, son anda yatırımlarda yeni bir kısıtlı yapılmazsa, 21 trilyon 25 milyar olarak bağlanacak. Bu rakam, 1987 bütçe harcamalarına kıyasla % 70'lik bir artışı ifade ediyor. Tüketiciler fiyatlarıyla 31.1.1987 ile 31.1.1988 arasında yaşanan fiyat enflasyonunun oranı da % 73! Demek ki, 1988 bütçesi reel olarak büyümüyor. Sağlık ve eğitim ödeneklerinin ise % 100 oranında artırılacağı belirtiliyor. Burada bir miktar reel artış olacak gibi. Ancak kalkış düzeye öylesine düşük ki, bu artış mutlak rakamlarla çok sembolik kalacak. 1988 konsolide bütçesinin yaklaşık yarısı transfer harcamalarına ayrılacak. Mutlak rakama 10,3 trilyon TL. Oysa bunun 5,6 trilyon lirası dış ve iç faiz ödemelerine tahsis edilmiş durumda. Yani konsolide bütçenin % 26,4'ü, transfer ödeneklerinin % 54'ü salt faiz ödemelerine bağlanıyor. (Bütçe dışından yapılacak 3,9 trilyon TL tutarındaki borç anapara ödemeleri hariç). Bu bütçeden yatırımlara ayrılacak ödenek ise sadece 3,5 trilyon, yani toplamın % 16,8'i.

Bütçe dışı kamu yatırımlarını da (KİT'ler,

kamu fonları ve yerel yönetimlerce yapılacak olanlar dahil) dikkate aldığımızda daha ilginç karşılaşmalar yapılabilir. Kamu yatırımları toplam 1988 için 11 trilyon 712 milyar olarak programlanıyor. Bundan aslan payını, tüm ANAP döneminde olduğu gibi, 3,5 trilyonlu ulaştırma/haberleşme yatırımları alıyor. Sağlığa ayrılan payı merak ve tahmin etmişizdir: Toplam kamu yatırımları içinde sağlık yatırımlarının payı 216 milyar TL yanı % 1,8 oluyor!

Rakamlar perde arkası daha da ilginç. ANAP Meclis grubunda konuşan Başkan Özal söyle söylüyor: "Yatırımlarda prensibimiz, eğitim ve sağlık hariç yeni proje almamayı esas kabul ediyor". Oysa aynı günlerde yapılan Yüksek Planlama Kurulu toplantılarından basına çıkanlar farklı. Basına göre, kurulda agrılığın koyan Ulaştırma Bakanı Pakdemirli, talep ettiği yatırım bütçüğünün % 84'ü olan 3,5 trilyonu alıyor. Milli Eğitim Bakanı Güzel, istediği 1 trilyonun 618 miliyari (%62) ile yetinmek zorunda kahyordur. Sağlık Bakanı Akaralı ise, 525 milyarlık mütevazi yatırım talebinin 216 milyarına (% 41'inc) razi ediliyor. (Cumhuriyet, 10.2.1988 ve Hürriyet, 9.2.1988).

Sağlık hizmeti: Yardım mı, hak mı?

216 milyarlık yatırım ongörüsünün bize anımsatığı benzer bir rakam var. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nda (SYDTF) 1986'dan itibaren toplanan kaynaklar, 1987 sonunda bu tutarı aşıyor. Yalnızca 1988'de ise bu fonda 296,5 milyar TL kaynak toplanması öngörlüyor! Sadaka sistemi ile düzenli sağlık harcamaları arasında bir yer değiştirmeye mi? Bu kadar basit değil. Değil, çünkü SYDTF salt sağlık alanına yönelik olarak kurulan ve çalışan bir bağış-işane fonu değil. Bu fonun kaynaklarının önemli bir bölümünün politik amaçlı olarak, oy açılığı ugurunda kullanıldığı; ayrıca "hayır" amaçlarının çok geniş bir yelpazeyi kapsadığı biliniyor. Buna rağmen, fonun kaynaklarına gözdenklenen arasında yeni sağlık yasasını ve yeni kurulan Sağlık Hizmetlerini Geliştirme ve Destekleme Fonu'nu (SHGDF) sayabiliyor. Bu hesaba, fonların 1987 müsbed bakiyeleri ile 1988 gelirlerinin % 30'una el koyan 1988 bütçesi dahil değil. Son bir rakip de, orta öğretimi paraht yapıp sonra ödeme gücü olmayan öğrencilere SYDTF'den veya yeni kurulması düşünülen eğitim fonundan yardım yap-

mayı amaçlayan taze Milli Eğitim Bakanı olacak gibi.

Biz biraz sağlık yasası ve fonu üzerinde duralım. 15.5.1987'de çıkarılan Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu'nun, Türkiye'nin gördüğü en ileri sağlık düzenlemesi olan 1961 yılının 224 sayılı "Sosyalleştirme Yasası"nın ardından kaldırmasından başka özellikleri de var. Yeni yasanın en önemli özelliği, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesinde getirdiği tedrici özelleştirme mantığı: Sağlık hizmetlerinin finansmanı, yeni bir fon yaratılarak ciddi bir iyileştirme de sağlanmadan, gene halkın sırtından karşılanırmaya çalışılacak.

1 Ocak 1988'den itibaren bütün hükümlerle yürürlüğe girmesi beklenen yeni sağlık yasası bugüne kadar uygulanabilmiş değil. "Sağlık işletmesi" modelinin yaygın olarak oluşturulabilmesi yeni kaynaklar gerektiriyor; oysa bütçeden sağlığa ayrılan kaynaklar azlığı. SHGDF Fonu'nun kaynakları ise büyük ölçüde sağlık işletmelerinin yaygın olarak faaliyete geçmeye bağlanmış. Yani tam bir açmaz durumu var. Üstelik Fonun gelirleri arasında sayılan "bütçeye konutacak ödenekler" kalemi bugün tersine çevrilmiş durumda: Tüm fonların bütçeye kaynaklarının % 30'u oranında transfer yapılması kararlaştırılmış! Fonun diğer kaynakları kısaca sunulur: Sağlık işletmesi uygulamasına tabi olan sağlık kuruluşlarının yıllık müsbed bakiyelerinin % 20'sinden çok olmamak üzere tesbit edilecek pay; sosyal güvenlik kuruluşlarından herhangi birine tabi olmayanların ödeyecekleri veya adalarına sosyal yardım maksadıyla kurulmuş fon - SYDTF kastediliyor - ve kuruluşlar tarafından ödenecek sigorta primleri; sağlık işletmelerine tahsis edilen araç- gerek ile gayrimenkullerin kiralama ve kullanma bedelleri; hiç kullanılmayacak durumda olan ve iade edilen araç ve gereçlerin satış bedelleri; bağış ve yardımlar...

Desveti tedricen toplumun genel sağlık örgütlenmesinin dışına çıkarmayı ve sağlık hizmetlerini tam anlamıyla metaastırmayı hedefleyen yeni yasal düzenlemelerin içine düşen kısır döngü nedeniyle uygulanamaması yem arayışları gündeme getirebilir. Bunlar bir yan dan SHGDF'ne yeni kaynaklar bulmak -bu arada bağış/hayır sistemini daha da özendirmek- öte yandan uzun dönem hedefi olan "özel sağlık sigortası"nı daha erkenden Türkiye'nin gündeminde sokmak olabilir. Nitekim, meslekten sigortacılık olan yeni sağlık bakanının bu alandaki girişim öncelikini kimse kaptırmak istemeyeceğini işaretleri ahmaya başladı bile.

▼ Lüks işgüdük
ameliyat. Patnos Devlet
Hastanesi'nde elektrikler
kesilince, jeneratör de
olmamınca ameliyat böyü
yapıldı. Bütçede sağlığa
ayırılan pay yüzde 2,5
olursa lüks işgüdük bile "lüks"
olabilir.

TIP EĞİTİMİNDE DURUM HİÇ İÇ AÇICI DEĞİL

Bir an önce çok sayıda hekim yetiştirmeye politikası
tip fakültelerinde eğitim düzeyini düşürmüştür.

Türkiye henüz az gelişmiş ülke konumundadır. Dilersek gelismeğe olduğunu söyleyebiliriz. Yurdumuzun sosyal ve ekonomik çok ciddi sorunlarla yüz yüze olduğu tartışma götürmez. Bu sorunların çözümü çok çetin engellerin aşılmasını gerektiriyor. Yazık ki yakın bir gelecekte gelişmiş ülkelerle ulaşmamız değil, yaklaştırmamız bile söz konusu olamaz. Ne yapalı ki toplumların sağlık düzeyini belirleyen başlıca ermen de o toplumun sosyal ve ekonomik durumu oluyor. Ancak yurdumuzda okur yazar oranı, milli gelir, hekim ve yatak sayısı gibi verilere bakarak, sağlık düzeyimizin sosyo-ekonomik gelişimliğimizin de gerisinde kaldığını söyleyebiliriz. Örneğin bebek ölümterinin bizdeki kadar yüksek olduğu ülkeler, milli geliri bizden çok daha düşük olanlar arasındadır.

Bu pek de iç açıcı olmayan girişten sonra yurdumuzdaki tip eğitimi gözden geçirmeye başlayabiliriz.

Sağlık hizmetlerinin amacı kısaca, topluma koruyucu ve iyileştirici hizmetleri传送maktadır. Bu tamılamaya uygun düşecek düzeydeki sağlığa ulaşmak gelişmiş ülkeler için bile henüz bir utopya saymalıdır.

Sağlık hizmetleri "insan sağlığına zarar veren faktörlerin yok edilmesi, toplumun bunalımlardan korunması, hastalıkların erken tarihe tedavi edilmesi, bedensel ruhsal yetenekleri azaltmış olanların gerek mesleki, gerekse sosyal yönden toplumun yeterli ve özgür bir üyesi haline getirilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma uygun bir hizmetin halka ulaşması, bir sağlık örgütlenmesi ile gerçekleştirilecektir.

Öğretim üyeleri
akademik kurullarda
eğitime ayıracak zamanı ve
heyecanı bulamamakta
içerinden geldiği gibi
ilkesiz bir eğitimi
sürdürümektedirler.

▼ Nasıl doktor
oluyorlar? Yılda 5500 tip
fakültesi mezunu yetişiyor.

Şebilir. İşte tip fakültelerinin yetiştireceği hekim bu örgütlenme içinde yer ve görev alacak öğrencilerden biridir. Sağlık hizmetinin halka传送urulmasında hekimin başrolü oynaması doğaldır. O aynı zamanda yöneticilik yapacak, karar veren ve uygulayan kişi olacaktır.

Nasıl bir eğitim?

Heim sağlık hizmeti ekibinde yer almaktan üzere nasıl yetiştirilecektir? Açıkta ki tip fakülteleri bu eğitim görevini yüklenen kurumlardır. Tip bilimi elbette evrenseldir, ancak tip biliminden ve onun uygulanmasından beklenen, ilkienden ülkeye, yörenen yöreye özellikler ve farklılıklar gösterilebilir. Örneğin bir toplumda enfeksiyon hastalıkları, salgın hastalıklar içinde gelen sorun olabilir. Ayrıca toplumların bölgesel, kültürel, geleneksel özelliklerine göre sağlık politikası ve sağlık örgütlenmeleri değişebilir. Tip fakültelerinden beklenen, bu örgütlenmede yer alacak pratisyen hekim yetiştirmek ise, onlar bu özelliklerle farklılıkların ve sağlık politikasının gerektirdiği hekimleri eğitmeyi amaçlayacaklardır.

Sağlık konusu ulkenin başlıca sağlık soruları ve buradaki öncelikler nelerdir? Koruyucu hekimlik hangi kurumlarla işbirliği yapılarak gerçekleştirilecektir ve nasıl bir örgütlenme modeli öngörülmektedir? Bu örgütlenme içinde ne kadar pratisyen heime, hangi dallarda ne kadar uzmana ihtiyaç duyulacaktır? Doğru olan, tip fakültelerindeki eğitimin bu önemli soruların yanıtları saptanarak düzenlenmesidir.

Türkiye'de yazık ki yıllardır belirli, tutarlı ve kalıcı bir sağlık politikası oluşturulmamıştır. 1961 Anayasası'nı izleyerek kabul edilen sosyallızyon yasası ve onun öngördüğü örgütlenme yurdumuz için iyi bir model olarak kabul edilmiş ancak öngördilen gelişme gerçekleştirememiştir, gerekli önlemler alınmadı, başka bir deyimle bu model yerine bir başkası konmadığı halde benimsenmemiştir. Sağlık Bakanlığı tip fakülteleri ile hiçbir zaman yararlı ve verimli bir işbirliği içine girememiştir. Bu nedenle tip fakültelerinden yetiştirmesi beklenen hekim modeli nedir, ne amaçla, ne nitelikle, hangi bilgi ve deneyimlerle donatılmış bir hekim isteniyor? Bütün bunlar belirsizdir. Tip fakültelerinden beklenen nedir sorusuna hemen her ilginin yanıtı "sık görülen hastalıkların tanısı ve tedavisi yapabilen,ları bir uzmanlığı gerektirmeyen her türlü hastalığa müdahale edebilen ve koruyucu hekimlik konusunda bilgili ve deneyimli genel pratisyen yetiştirmek şeklinde olacaktır" sunulur. Ancak sağlık bakanlığının pratisyen he-

kimi sağlık hizmetinin asıl ve onde gelen ögesi olanı, onu itibarlandırın, ona örgütlenmede öncelik veren bir politikası olmamıştır. Bu nedenle doğal sonucu olarak ülkede uzman sayısı artırmakta uzman/pratisyen oranı beklenen ya da doğru olanın tersine bir gelişim göstermektedir.

Yurdumuzda hiç kimse sayısal olarak ciddi bir hekim eksiksliği olduğunu, sağlık hizmetlerindeki aksamının başlıca doktor yetersizliğinden ileri geldiğini söyleyemez. Kaliteyi düşürme pahasına niçin yılda 5500 hekim yetiştirdiği sorusunu da yanıt yoktur. Türkiye'nin, niteliği ne olursa olsun bir an önce çok sayıda hekime ihtiyacı olduğunu savunmanın bir yanlışlık olduğunu, bir yanlışlığını defalarca açıklayan, söyleyen, yazan çok sayıda uzman kişi var. Yazık ki bu yanlışlı tip fakültelerimizdeki eğitim düzeyini düşürmiş tutarlı bir pratisyen hekim politikası geliştirilmemiş iken pratisyen hekim kalmak isteyen binlerce giderek on binlerce hekim az sayıda uzmanlık kadroları için savaşır olmuştur.

Eğitimin ülke çapında düzenlenmesi, planlanması, koordinasyon sağlanması gibi görevleri olan, olması gereken Yükseköğretim Kurumu'nun bu ters gelişmedeki rolünü anlamak da mümkün değildir.

Türkiye'de sağlık alanında, ne olduğunu ne yaptığını, niçin yaptığını anlamak olanaksız hale gelmiştir. Yukardaki soruların yanıtları bilinmeden tip fakültelerindeki eğitimi ele almak, eleştirmek, öneriler ve çözümler ileri sürmek anlamsız olacaktır.

YÖK'le gelen

YÖK uygulamasından önce bu sorular ve sorular elbette yok değildi. Ancak önemli bir farkla, eğitim sorunu gündeme geldi. Fakülte kurulları çok sıkılıkla hemen her toplantıda eğitim konusunu ele alıyordu. Umut verici gelişmeler vardı. İstanbul Tip Fakültesi'nde tip eğitimi araştırma enstitüsü kurulmuştu. Bugün tip fakültelerinde eğitim gündeminde olmuş gibidir. Birbirleri ile ilişkileri çok zayıf olan her bilim dalı kendi başına ve diğerlerinden kopuk eğitim vermektedir. Öğretim üyeleri ismen var olan akademik kurullarda eğitime ayıracak zamanı ve heyecanı bulamamakta, içlerinden geldiği gibi ilkesiz bir eğitimi sürdürmektedirler. Tip fakülteleri ve eğitim konusunda daha söylenecek pek çok şey var. Ama temel sorunun şu yukarıda çizmeye çalıştığımız tabloda şekillendirdiği sanıyorum. Yoksa tip fakültelerinin yer yer ağır sağlık hizmeti vermek durumunda oldukları buna zorlansalar bunun eğitimi engelleyen bir faktör olası olabileceğine deger ayrı bir konudur.

Özetle bugün yurdumuzda tip fakültelerinin ve tip eğitiminin bir an önce atlatılması gereken bir bunalım içinde olduğunu söylemek doğru bir şeydir.

Tip fakültesinde bugünkü eğitim durumu, düzeyi, niteliği, Türkiye'nin sayısal niteliksel gerçek hekim ihtiyacı ciddi bir şekilde ve geçikmeden, politik etkilerden uzak ve bağımsız olarak ele alınmalı ve doğru yol bululmalıdır.

Bugünkü durumun süreçlemesi Türk halkın sağlığı, hekimlik mesleği ve tip fakülteleri açısından gittikçe büyuyen sorunlar ve olumsuzluklar yaratacaktır.

SAVAŞ VE HEKİM SORUMLULUĞU

"Savaş" ve "iğkence" gibi insan kaynaklı felaketlerde aslolan önlemektir.

Hekimliğin işlevi "yaşatmak"tır. Oysa savaş, "ölüm"dür.

Savaş" ve "hekimlik" gibi birbiriley bağımsız iki kavramı yan yana getirmek, ulaşmaz bir çelişkiye yol açıyor. Oysa, "savaş hekimliği" diye bir hekimlik dahi bile var.

Sanırım 20-30 yıl önce, savaş ve hekim sorumluluğu deniliince, "savaş hekimliği" anlaşılmıştı. Filmlerde izliyoruz: Hekimler, savaş koşullarında olağanüstü bir çabaya çalışıyorlar; büyük özveri göstererek insanları ölümden kurtarmaya uğraşıyorlar. Ölümü yenebilenleri bekleyen kaçınılmaz son ise, yeniden savaşa katılmak... Başka bir deyişle, savaşta hekimler, insanları, birbirlerini yeniden öldürmeleri diye yaşama çabaşıyorlar. Oysa, "savaş" ve "iğkence" gibi "insan kaynaklı" felaketlerle savaşında, aslolan önlemektir.

Konumuz "savaşta hekim sorumluluğu" değil. Savaş sırasında hekim sorumluluğunu, "savaş hekimliği"ni çok aşan boyutları var. Zaten yukarıda sergilemeye çalıştığımız çelişkili durumlar, "savaş" ve "hekim" kavramlarının ulaşmazlığını ortaya koymaya yetiyor. Şimdi, "savaşta hekim"'i bir yana bırakarak, söz konusu ulaşmazlığı ele almak istiyoruz.

Hekimliğin işlevi **yaşatmak** hem de en sağlıklı bedensel, ruhsal ve toplumsal durumda **yaşamaktır**. Oysa **savaş, ölüm**dür.

Görülüdür gibi, hekimlik ve savaş kavramları, yaşam ve ölüm gibi, hep karşı karşıyadır; hep öyle olagelmıştır. Kimi hekimlerin savaşın yanında yer almazı, bu sonucu değiştirmez: Hekim, nesnel olarak, meslegen doğası gereği, savaş karşısıdır. Çünkü hekimlik mesleğinin konusu, insan sağlığı, insan yaşamı, insan türünün geleceğidir.

Çağdaş hekimlik kavramı, iste bu nedenledir ki, insanların geleceği, insan türünün sürmesi, savaşın önlenmesi, barış ve silahsızlanma gibi konularla bütünlüyor. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) genel kurullarında, nükleer savaş tehlikesine dikkat çekiliyor. Hekimler, savaşa karşı barış, çığınca silahlanmaya karşı dünya halklarının sağlığını geliştirecek hizmetleri savunuyor; nükleer savaş tehlikesine karşı örgütleniyorlar. Sovyet ve Amerikan hekimlerince kurulan "Nükleer Savaş, Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği"nin (International Physicians for the Prevention of Nuclear War) ABD'li Başkanı Prof. Dr. Bernard Lown, çağımızın en büyük tehlikesine söyle dikkat çekiyor: "İnsanlık ve nükleer silahlar birlikte var olamazlar. İkisinden biri yok olacaktır."

İnsan yaşamını koruyup geliştirmeyi amaç edinmiş hekimlik mesleğinin savaşa karşı tu-

tumu, nesnel bir olgudur. Günümüz dünyasında ise bu olgu, insan türünün yok olmasına önlemeye yönelik bir zorunlu görevde doğmuştur. Bundan dolayıdır ki, 1980 yılında kurulmuş olmasına karşın, bugün dünyadın en hızlı büyüyen hekim örgütü, "Nükleer Savaş, Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği"dir. Kısa adı IPPNW olan bu Birliği'nden 60 ülkedeki üye kuruluşları, toplam 170 bin hekimini kapsamakta ve dünya barış hareketine önemli bir güç katmaktadır.

Hekimlerin barış savaşlarında, son yılların kayda değer bir başka olayı da Dünya Sağlık Örgütü'nün 1983'teki 36. Genel Kurul Toplantısıdır. Bu toplantıda Dünya Sağlık Örgütü, insanlığın sağlığına ve esenliğine yönelik en büyük ve yakın tehlichenin "nükleer silahlar" olduğunu onaylamıştır. 36. Genel Kurul'un konuya ilişkin kararında, "2000 Yılında Herkese Sağlık" hedefine ulaşmada en önemli etmenin, dünya barışının korunması ve geliştirilmesi olduğuna dikkat çekerek, hekimlere bu alanda önemli görevler düşüğü açıklanmıştır. WHO'nun kararında ayrıca, nükleer savaş felaketiyle başa çıkabilecek hiçbir sistematik sağlık hizmeti hazırlığı yapılmayacağı vurgulanmıştır.

Bugün dünyamızda 58 milyar insanı (ya da her insan 12 kez) öldürecek kadar nükleer güç bulunmaktadır. Başka bir anlatımla, yeryüzündeki her insana 4 ton TNT düşmektedir. Dünyamız, dev bir nükleer silah deposu oldu. Bu depotun üzerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu, tehlichenin bilincinde bile değil. Nükleer tehlichenin bilincine varanların önemli bir bölümü ise kayıtsız -en azından tepkisiz- kahyor. Ancak, kayıtsızlardan

barış saflarına her gün yeni kazanımlar oluyor. Bu akımın önemli bir bölümünü ise hekimler oluşturuyor.

Son verilere göre, dünyadaki üç milyon hekimden yüzde 6'sı, savaşa karşı etkin bir tutum içindedir. Oran çok büyük olmamakla birlikte, barış hareketi içindeki hekimler, ağırlıklı konumdadır. Çeşilli ülkelerde savaşa ve nükleer tehlikeye karşı hekim örgütleri kurulmuştur. Bu örgütler, hem kendi ülkelerinde çalışmaktadır. IPPNW hareketi, bugün Kenya'dan İsviçre'ye, Arjantin'den Avustralya'ya dek uzanmaktadır.

Son yıllarda önemli bir gelişme de, uluslararası hekim birlüklerinin, barış savaşına giderken daha çok yer vermeye başlamış olmalıdır. Örneğin, Amerikan Tabipler Birliği, yayın organının bir sayısını, her yıl "nükleer savaş" konusuna ayırmaktır.

Ulkmizde "Çağdaş Hekimler" topluluğu içinden filizlenen antinükleer barış hareketi, büyük engellerden sonra çalışan, ürün veren bir Derneği (Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği) döndürüdü. Böylece, dünya ölçüğünde meslektaşlarının barış için gösterdiği duyarlılığı Türkiye hekimleri de yaşama geçirerek, uluslararası barış hareketinin parçası oldular.

Bugün savaşa karşı hekim sorumluluğu, bilimsel duyguları aşıyor. Bu sorumluluk, örgütlenmeyi ve uluslararası hareketle bütünlöşmeyi gerektiriyor. Çünkü barış istemi yüksellsallaşıkça somutlaşıyor; yaygınlaşıp ulusal sınırları aşıkça güçleniyor ve "şahinler"e bile barışçı adımlar atıyor.

* "Son Reçete" dergisi, Ocak 1988, Sayı: 2, s.12

▼ Hiroshima Kurbanları.
NUSHED bir daha nükleer
savaş olmasına için
çalışmak.

Eğitim konusunda vasiyetimdir-3

SEVMEYİ ÖĞRETMEK

Çocuklarının sürekli olarak, kendilerini ve sonra çevrelerini, ortamlarını, giderek başkalarını ve hatta dünyayı değiştirmeye isteği duymaları ve buna göre yetişmelerini istiyorum.

Nesin Vakfı çocukların kendilerini sevmelerini, kendilerini severek ve kendilerine değer vererek yetişmelerini istiyorum.

Gözlemlerime dayanarak, Türk insanının genelde yakın bir coğulukla birbirlerini sevmeklerini kahnsayıdım. Birbirimizi sevmememizin nedeni, kendimizi sevmemiş olmamızdır. İnsanın kendisini bile sevmeyince başkalarını sevmesi elbette olnaksızdır. Toplumsal koşullarımız, daha doğumumuzdan başlayarak bizi kendimizi sevdirmemeye alıstırır. Evimizde, ailemizde, çevremizde, okulumuzda, ailelerimizde, işimizde hep küçümsenerek, aşağılanarak kendimizi ve dolayısıyla da başkalarımı sevmemeyi doğal sayarız. Aşağılanması teki olarak usagılar, küçümsenmemize teki olarak kücümseriz ve böylece, kendimizi sevmedigimiz için başkalarını da sevmeyiz.

Nesin Vakfı'ndaki çocukların -hele on yaşıncı geçmiş olanların- eğitiminde öğretim en bütük zorluk, onlara kendilerini sevdirmek konusunda çikıyor. Yaşı büyüdükçe çocukların kendilerini sevmeye alıştırmak busbutun zorlaşıyor. (Burda söz konusu edilen hayvanı, içgüdüsel sevgi deildir. Çocukun duygusu ve çocuğa duylan içgüdüsel sevgi, insansal ve toplumsal sevgiye dönüştürülmedikçe çocuk için daha da zararlı bir bencilliğ oluyor.) Kendilerini

ve başkalarını sevmeyi öğrenmeli bu çocuklar, kendilerini sevmeklerinin bilincinde de degiller. Örneğin, yemeğin iyi yanını ve çocunu -yiyemeyip bırakılar ve atla bile- kendilerine almayı, vakıfın başka bir çocuğuna gereklili olan bisayarın gerekçisi olsa bile ille de kendilerine de verilmesini, herkese dağıtılan bisayen kendilerine en çokunun ve en iyisinin verilmesini istemelerini, bu içgüdüsel bencilliğimizi, kendilerini sevmek sunuyorlar.

Kendimizi sevmek, kendimizi en güzel, en yakışıklı olduğumuz için sevmek demek olan "Narcissisme" değildir. Doğal ve insancıl olarak insanın kendisini sevmesi, en güzel, en yakışıklı, en güçlü, en akıllı olduğu ya da tyle olduğumu sandığı için değil, kendisini salt kendisi olduğu için sevmesi demektir; tipki annemizi dünyamı en güzel, en iyi, en akıllı kadını olduğu için değil, bizim annemiz olduğu için sevmemiz gibi ve tipki yurdumuzu, dünyamı en güzel, en iyi, en hakimî yeri olduğu için değil, ama bizim ülkemiz olduğu için sevmemiz gerektiği gibi... Böyle bir sevgiyle kendini seven, bas-

kalarını da doğal olarak sever. Böyle bir sevgi salt ruhsal varlığımızı değil, fizik olarak da kendimizi, bedenimizi sevmemiz demektir. İnsanın kendimi sevip okşaması, kendine teşekkürdür. Nitelik acı, ağrı, size duyduğumuz zamanlar, o organizmımızı ayırmamadan ovnamız, okşamamız bilincsiz bir sevgi gösterisidir. "İster güzel, ister çirkin olsunlar, isterse sakat olsunlar, beni taşıdıklar, bana hizmet ettiler için bacaklarımı ve ayaklarımı teşekkür ederim." "Gözlerime güzel oldukları için değil, bana dünyayı gösterip tanıtıkları için teşekkür ederim."

Ancak kendisini seven kendisine değer verir ve kendisine değer veren başkalarına da değer verir. (Ülkemizde hiçbir zaman gündemden çıkmamış olan işkenin 12 Eylül 1980'den sonra en aşırılıklara varmış olması, neden Türk insanının işkeneden kurtulamamış olduğu üzerinde düşünülecek bir olaydır. Bir işkenecinin kendini sevmesi ve kendine değer vermesi olanaksızdır. Onların kendilerini sevmeleri narsistçe, hayvansı, içgüdüsel, bencille bir kendini sevmeydir. Tipki kemiği kapan köpeğin, ağızundan kapmasınlar diye, az önce oynattığı öteki köpeklerle hıtlaması gibi bencilce bir kendini sevmeydir.)

Çocuk sunu öğrenmelidir: Ben "bir şey" im, ama herhangi "bir şey" olmadığım gibi ben "her şey" de değilim.

Kendini sevmeyen, salt başkalarını sevmemekle de kalmıyor, hayvanları, bitkileri, çiçekleri, bütün canlıları ve bütün doğayı da sevmiyor. Ötedenberi bildiğim bu gerçeği, Nesin Vakfı'ndaki işçiler ve çocuklar üzerindeki deneyimlerinden sonra daha iyi öğrendim. Nesin Vakfı'nda öğretim sıkıntılarından biri de, sevgisiz yetişmiş ve sevmek öğretilememiş, on yaşından sonra Vakfa gelmiş çocukların kendilerini, başkalarını ve doğayı sevdirmek için harcadığım çabaların pek de verimli olmamıştır. (Her çocuğa ayrı yuvalarda tavanlar, ayrı kumeslerde çiçek tavuklar, güvercinler, muhabbet kuşları, hatta papagan verdim. Bu hayvanların bakım sorumluluğunu onlara bıraktım. Daha büyük çocuklara, Romanya'dan büyük paraya özel olarak getirttiğim mutfağındaki kemirgen kük hayvanlarını bakımları bıraktım. Kendi adlarını yemiş ağacı fidanları diktim. Aynı sakınlardaki çiçeklerin bakım sorumluluğunu onlara bıraktım.) Yazık ki, başarılı olduğumu söyleyemem. Bumin suçunu elbet salt çocuklara yüklemiyorum. Bu gözlemlerimle, sevgisiz yetişmiş ve sevmeyen çocukların sevmesini öğretmenin ne zor olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Şu başarısızlığımda açıkça söylemeliyim. Büyüleyen çocukların, hayvanların bakımını yapıyorlar, ama bunu sevgiyle değil, görev olarak yapıyorlar. Sevgisiz yapılan görevse angaryadır. Büttün burfara karşın, çocukların kendilerini ve başkalarını sevmeleri, kendilerine ve başkalarına değer vermeleri için, olanaklılarımız oranında ki pek azdır - elinden geleni yapıyorum. Örneğin kendilerine gelen mektupları atmamalarını söyleyorum. Bunları saklamaları için desyalar veriyorum. Eski defterlerin, yazılarını, resimlerini birer andaç olarak saklamalarını öğretiyorum. Çirkili bunlar, insanların kendine değer vermesinin başlangıcı ve küçük beşitleridir. Çocukluk andoşlarını saklayarak kendisini seven ve ken-

disine değer vererek yetişen insan, yıkıcı, savasçı, kavgacı, içkenceli olamaz ve kendini sevdığı ve kendine değer verdiği için de, başkalarını da sever ve onlara değer verir.

Nesin Vakfı çocukların, kendilerini başkalarından üstün ve başkaları kendilerinden aşağı görmeden, burnu büyülüklük etmeden, ama sahte alçak-gönüliliklere de düşmeden kendilerini seyrek başkalarını da sevmelerini, kendilerine değer vererek başkalarına da değer vermelerini istiyorum.

► Nesin Vakfı çocukların kendi aşagılık duygularını tanıyarak onu yenmelerini ve kendi aşagılık duygularından itici güç olarak yararlanmalarını istiyorum.

Aşagılık duygusu olmayan insan bulunabileceğini sanıyorum. Hic aşagılık duygusu olmadığını savlayan kimi insanlardı pek çok ve değişik aşagılık duyguları olduğunu gözlemedi. Ni var ki insan kendi aşagılık duygusunu ayırmamışının, ama birbirimizin aşagılık duygularını anlıyoruz; tipki kendi yüzümüzü görmeyip de birbirimizin yüzlerini gördüğümüz gibi. Yatılı okullarda yapılan bir saka vardır. Uyuyan iki çocuğun yüzlerini renk renk boyar arkadaşları. Bu iki çocuk uyannıca, kendi yüzlerini görmeyip birbirlerinin boyalı yüzlerine bakarak alay ederler. Aşagılık duygusu da, insanın kendisinde görmeyip başkalarında gördüğü biseydir ve o denli belirgindir ki, herkes neden kendi aşagılık duygusunu ayırmamıştır diye birbirine şaşar.

Aşagılık duygusunu doğuran kaynaklar gibi, aşagılık duygusunun belirtileri de sonsuzdur. Yoksulluk, aşırı zenginlik, uzun ya da kısa boyuluk, kemelik, gevezelik, suskunluk, köylülük, taşraılık, aile durumu, fiziksel eksikslik ve aksaklılıklar, cinsel uyumsuzluk vb. gibi belirtileri görüldürüyor. Aşagılık duygusunun yönendirilerek ondan olunmuş bir itki gücü olarak yararlanabilecegi kansımdayım. İnsanın bunu başarabilmesi için:

Once kendi aşagılık duygusunu (ya da duygusunu) tanımak gibi zor bir işi başarması,

Aşagılık duygusunun nedenini saptaması,

Nedenini bildiği aşagılık duygusundan kurtulmak için ondan bir itki gücü olarak yararlanarak onu yenesi ve ondan yararlanmasının gerekir.

Vakfı çocuklarınla haftalık toplantılarında en çok konuşup tartıştığımız bir konu da aşagılık duygusudur. Bunu, somut örneklemeler içinde konuşuyoruz. Örneğin üç yıldan beri Nesin Vakfı'nın çocuğu olan bir delikanının, neden en gözle batan, en acı renkli ve değişik renklerde (kırmızı, sarı, mavi, kavunçi vb.) giyinerek, elinden gelse tavşuklarına benzemek istediğini, bunu şıklık sandığı, ille de okul arkadaşlarından ayrı bir giyim ve davranışta olmak istedğini, bunun nasıl bir aşagılık duygusunu olduğunu anlatmaya çalışıyorum.

Altı yıldan beri Nesin Vakfı'nda bulunan bir çocuğumun aşagılık duygusu da, hiçbirşeyi beğenmeyecek biçimde beliriyor. Örneğin, kızlara ve oğullara ayrı olmak üzere yaşarına göre dokuz bisiklet aldı. Bu bisikletlerin vakfa getirildiği gün, bu çocuğum büyük boy bisiklete söyle bir bap, sağlam ve iyi olmadığını, çabuk bozulacağını, he-

**Çocuk sunu öğrenmelidir:
Ben "bir şey"im, ama
herhangi "bir şey"
olmadığım gibi ben "her
şey" de değilim.**

men kırılaçım, daba bunlara benzer çok şeyler söyledi. Bu sözleri, tartışmamızın açılması için iyi bir dayanaktı.

— Bisiklete binmesini biliyor musun? dedim. Bilmiyordu. Bilmedigini biliyordum.

— Yaşamın boyunca hiç bisiklete bindin mi?

— Hayır.

Bilmedigini de biliyordum.

— Senin hiç bisikletin oldu mu?

— Hayır.

— Öylese bu bisikletin iyi olmadığını, çabuk kırılaçım nasıl anladım?

Sustu. Gece toplantılarında bu konu üzerinde konuşmuştur.

Altın bisiklet, yerli bisikletlerin en iyi ve en pahalısındır.

Çocuklarındaki aşağılık duygularının kaynağı genellikle çok yoksul çevrelerden gelmeleridir. İçlerinde bu aşağılık duygusunu yaşamamış olanlar, Nesin Vakfı çocuğu olduğunu bile izlemeye çalışıyorlar. Onlara, Nesin Vakfı çocuğu olmanın onur vermesi gerektiğini, hiç kimseyi sormadan kazanılmış paraya ve hiç kimseye borçlu olmadan yaşıklarını, sahip oldukları maddi ve manevi olanağı, çevrelerindeki arkadaşlarını sahip olmadığını anlatmaya çalışıyorum. Bu konuşmalarımızın büyük etkisi olduğunu, zamanla değişimlerinden anlıyorum.

Çocuklarımıza toplantılarında su gülübü bikaç kez anlatıtam:

“Bir kadın, kullanılmış eya satılan pazarda, altın yaldız çerçeveli yağlıboya bir eski paşa resmi görür. Resimdeki Osmanlı paşasının gözleri nişanlarla doludur. Bu resmi satın almak isterse de, parası bes yüz lira eksik çıktıından alamaz. Ertesi gün, satın almak için gitgitinde resmin satılmış olduğunu görür, üzültür. O gün bir arkadaşının evine konuk gittiginde bir de bakar ki, satın almadığı yağlı boya resim duvarda asılı. Evindeki,

— Bu kimin resmi? diye sorar.

Evindeki hanım da, konuklarının önünde kasla kasla,

Büyükkedemin resmidir efendim... der.

O zaman kadın,

— Çok yazık, der, dün çantamda beg yüz liram da olsaydı, bu resimdeki paşa hazırları benim büyükdedem olacaktı.”

Kendi yaşamından da örnekler vererek çocukların ilkin, kendi aşağılık duygularının ne olduğunu saptamalarını, yanı en zor işi yapmalarını, sonra da kendi aşağılık duygularını olumlu ve yaratıcı yönlendirerek ondan bir itki gücü olarak yaratılmalarını sahip veriyorum.

Bana kalısa her insan geçmişindeki ezilmiştir, cektiği acılarından, yoksulluk ve yoksunlıklarından, uğradığı baskılardan, eline fırsat ve olak gettiğinde intikam almak ister. Ornejin çok yoksul çekelerin, doyumsuzcasına çok zengin olmaya çalışması, geçmişlerinden intikam almaya çalışmalarından başka birsey değildir. Ben de çocukların, saptayacakları kendi aşağılık duygularının da itkiyle, geçmişlerindeki acılarından, ezilmişlerinden, yoksulluklarından intikam almalarını öğretmek istiyorum; ne var ki bu intikam, en olumlu, topluma en yararlı biçimde, iyilikler yapılarak da alınabilir. Bunu öğretmeye çalışıyorum. Ornejin, yetistikleri bu Nesin Vakfı da, gecmiş yaşamdan bir intikam alıp biçimidir. Düşmanlık, kötülik ederek değil, yardım ederek, iyilik yaparak intikam almak... Bu, intikam almanın en güzel ve en doygunu biçimidir.

► **Nesin Vakfı çocukların uygar insanlar olarak yetişmelerini istiyorum.**

Uyarlı, ancak pek çok nitelikleriyle tamamlanabilecek bir kavramdır. Ben uyarlığın niteliklerinden özellikle şu ikisi üzerinde duruyorum:

Tedirgin olabilemek: Çırın, kaha, bayağı, kötü, yanlış olan her şeyin, insanların beş duyununu, sahbeğini (zeyvini), sağduyusunu tedirgin etmesi, o insanın uyarlığını gösterir. (Pis koku, kuiak tar-

malayan sesler, uyumsuz renkler, gürültü, ığrençlikler, kabaklıklar, her türlü bayaglıklar, düzeylerde konuşmalar ve kaba davranışlar, kırı gordünler, yalın, demagoji vb.)

Vakıf çocuklarına hem kendi davranışlarından, hem ortamımızdaki olaylardan örnekler göstererek niçin uygar olmaları gerektiğini anlatmaya çalışıyorum. Uyarlılık, titizlik ve tetikte olmayı gerektirir ve aşırı tedirginlik de bu ileti endüstri ve bilgisayar çağında büyük kent yaşamının ruh hastalıkları biçimine de girebilir. Bu, her seyden tedirgin olmak kerteşine varabilir.

Uyarlığın bir niteliği de, uygar insanın uzak görüşü olmasa, geleceğe önceden yaşamamasıdır. Burunun ucunu bile görmeyen, gönüne gönümne yaşayan, yarınları ve uzak yarınları yaşamış gibi tatarayıp düşünmemeyen insan uygar olamaz. Bir insan, ne kerte uzağı (hatta ölümünden sonraki uzaga bile) taslayarak, düşünerek yaşarsa, o denli uygar kışır.

Vakıf çocuklarına günlük yaşamlarından da eleştireler getirerek tedirgin ve uzak görüşün olmalarını öğretmeye çalışıyorum.

Değişmek ve değiştirmek: İnsanın elinde olmadan (intenç dışı) her şey ve o her seyle birlikte en çok da insan değişir. Bırakma anlatmak içedim bu türlü doğal ve kendiliğinden bir değişim değildir. İstençli, bilincili bir değişimden söz ediyorum. Çocuklarının sürekli olarak, kendilerini ve surra çevrelerini, ortamlarını, giderek başkalarını ve hatta dünyayı (dunya) değiştirmeye isteyenlerini ve buna göre yetişmelerini istiyorum. Bu değişimin yanı sıra, tarihsel gelişim doğrultusunda olmalıdır. Tarihsel gelişimin tersine bir değişim, değişim değil dönüklik ve günümüzde ülkemizde dönükliğin değişim olarak gösterilmesi çok gezerli olmuştur. Çocukları ya da korkuları yüzünden dönüklik edenler, rafatça değişimden doğal bir gelişme olduğunu söyleyebilmektedirler. Değişim tarihsel gelişim doğrultusunda olup olmadığına belirleyici de bilimdir.

► **Nesin Vakfı çocukların tarihsel gelişim doğrultusunda, kendilerinden başlayarak, çevrelerini, ortamlarını, başkalarını ve dünyalarını değiştirmeye çabası içinde olmalarını ve böyle yetişirilmelerini istiyorum.**

Nesin Vakfı çocukların “korkudan korku” deyin sinircel korkudan (neurotic korku-neurotic korku) kurtulmalarını ve uzak yaşamalarını istiyorum. Bugünkü koşullarda yaşamızın en zorunlu olduğunu söyleyelim. Çünkü günümüz eğitim dizesi, daha ilkokuldan başlayarak Üniversiteye dek, korkutmanın başkasına dayanarak tek beşaltı, tek sesi, tek tip insanın yetişirmeye yönelik. Dayak hâli liseye dek okullarda bir eğitim aracı olarak kullanılmaktır ve çocukların dövülmesi doğal bir eğitim yöntemi olarak görülmektedir. Bu düzge, ailede, askerlikte, işte, yaşamın her alanında sürdürülüp, sürekli olarak korkudan korkan insanlar yetiştirilmektedir. (Anılarında çok geniş olarak anlatıcam olaylar arasında, çocukların gitgitine Catalca Lisesi yönetmeni ve kimin öğretmenleriyle arasında geçen çatışmaları da trafumdaçaktır. Burda kısaca degineymem, Lisenin müdürü müavininden biri çok haksız olarak (haklı zaten olmaz) çocukların birini odasına çekip ağır biçimde dövmüştür. Olayı bakınca sıkışet etik. Müfettişler geldi. Sonuç, müdürü müavininin çocuğu dövmemiği yoluyla da çırıltı dayaya kimse tamkılı etmemisti. İkinci eğitimi müdürü dc. dayağı belgeleyen hekim raporu olmadığı söylemişti. İşi uzatmak istememiştim için daha çok tizerinde durmadım. Ama dayak attığı halde dayak atmadım daya söyleyen ve bu yalanın başka öğretmenlerin de bildiği bir müdürü muavini, nasıl derdiklere gidebilir de. Öğrencilerine nasal ders anatabilir, onlara nasıhahak öğretebilir. Olay bu kadardı da kalmadı. Paçızesi günleri sahahı İstiklal Marşı okumasına, Nesin Vakfı'nın taşının onarılması yüzünden Nesin Vakfı çocuklar bir kez gecikince, o müdürü bü-

tün çocukların önünde Nesin Vakfı'nın çocukların özellikle İstiklal Marşı söylemeye göndermediğini söyleyebilmiştir. İşte bir, bu koşullar altında, Nesin Vakfı'nda korkudan korkmayan çocuklar yetiştirmeye çalışıyoruz. Kisaca deyindigim bu iki olay, anımda çok geniş olarak anlatacağım.)

Korkudan korkan insanların kendilerine güveni kalmaz. Koleşirler, usaklışlar ve üstelik kendilerini özgür ve efendi de sanırlar. Ben çocukların haksızlıklara başkaldırın, zorbaklıklara boyun eğmeyen, korkudan korkmayan, gerçekten özgür insanlar olarak yetişmelerini istiyorum.

Nesin Vakfı çocukların, yaşama anlina sevdikleri işi yapmalarını diliyorum. Türkiye gibi büyük tophumlarda insanların sevdikleri işi yapabilmeleri, hele yoksul kökenli olanlar için, çok seyrek görülebilen sanır. Nesin Vakfı, olağanları içinde her çocuğuna sevdığı işi yapmak üzere kendini yetiştireme fırsatını verebilecektir. Çünkü Nesin Vakfı'nu bugünkü olağanlıklar içinde bile sahib oldukları olanaklar, Türkiye ailelerinin ortalaması olağanının çok üstündedir. Bu bakımından Nesin Vakfı çocukları çok şanslıdır. Türkiye'de çok az aile çocuğuna, Nesin Vakfı çocukların bakıldığı gibi bakılabilir ve bu eğitim olağanını verebilmektedir. Buna karşın, Nesin Vakfı dışındaki koşullar yüzünden çocukların sevdikleri işi yapma şansına sahip olamayabilirler. Sevdikleri işi yapma fırsatı elde edemezlerse, o zaman, yaptıkları (yapmak zorunda kaldıkları) işi en iyi biçimde yapmaya çalışarak yaptıkları işi sevmeye çalışırlar, karımsarlığı düşmemelerini diliyorum.

Nesin Vakfı çocukların özgün düşün ve davranışları olsalar için çalışıyorum. Ama yapay ve zorlama örgütüklerim, insanı paradosklara ve çekiklere sürüklediğini de anlatmak istiyorum.

► **Nesin Vakfı çocukların zengin imgelemeleri olmasını, büyük düşmeler kurmasını istiyorum.**

Cocuk her gerçekliğin ve gerçekleştirilen işin başlangıcında imgeler vardır. Imgelemeyen bize gerçekleştirmeye; imgelenmeden gerçekleştirilenler oykulandırılarak benzettirilek üretlenen şeylerdir.

Kendimize söyle bir soru yöneltilim: Bilmde, saatte, yönetimde, teknikte ve başka bütün alanlarda dün yarıştırmıştır insanın büyük çofunuğu, yoksul ailelerin mi, varsa ailelerin mi çocukların bakıldığı sanır. Yanıt açık ve kesindir. Bu başarılı insanlar nerdeye hepsi yakını coğuluğu, yoksul aile çocukların hatta kimsezi ve bakımsız kal-

▼ Aziz Nesin çocukların yetişmelerini, büyük düşmeler kurmasını istiyorum.

mış çocukların. Bunun nedeni (nedenleri) üzerinde düşünmemiz gereklidir. Bence bu nedenlerin başında şunu gelir: Yoksul çocuklar, sahip olmadıkları, ama sahip olmak istedikleri şeyleri imgeleyerek, düşleyerek, tasarlayarak, kurgulayarak var ederler. Böylece onların imgelem ve duşen güçleri, her şeyleri ya da çok şeyleri olan zengin çocukların从中 çok daha üstün olur. Çocuklukta başlayan bu imgelem gücü yaşam boyunca artarak stür. Kendi yaşamından da biliyorum ki, yoksul çocukların sahibi olmak için özlemini çektileri şeylerin başında oyuncaklar gelir. Zengin, hatta orta tabaka ailelerinin çocukların oyuncakları doludur. Bu hazır oyuncaklarla, çocuğun zekâsının gelişeceği sanılır ve bu oyuncaklar da zekâ gelişmesi teknüğine göre hazırlanmıştır. Ama en mükemmel bir hazır oyuncak bile, yoksul bir çocuğun imgelediği oyuncak kadar mükemmel ve zekâ yetisi olamaz. Çünkü, her teknüğün amacı vardır, ama imgelem sınırlıdır.

Orta tabakadan tamdırı bir ailenin tek çocuğunun özel odası oyuncaklarla doluydu. Altı-yedi yaşındaki çocuğun her türlü oyuncaklıği vardı. Çocuğu artık oyuncakla sevindirmek olanakları, bigin annesinin söyle dediğini anımsıyorum:

—Artık oğlumuzu oyuncakla sevindirebilmemiz için ona gerçek bir uçak almanız gereklidir; oyuncak olarak alacak başka bir şey kalmadı.

Yoksul çocukların satın alınarak sahip oldukları oyuncakları olmasa da, onlar yine de oyuncaksız kalmazlar. İmgelem güçlerinin yardımıyla boş kibrit kutularından (tren örneğin), atılmış sigara paketlerinden, kopuk düğmelerden, yanık kibritlelerden, kullanılmış ilaç siselerinden ve kutularından, işe yaramayan ambalaj kutularından, çırıntılmış paket iplerinden, boş makaralarдан, kundan, taştan, topaktan, teneke kutulardan, torbalardan, plastiklerden, bez parçalarından, aksa gelen ve gelmeyecek her türlü atık nesnelerden, imgelemelerini işteker türü oyuncaklar yaparlar ve bu nesnelerin de yetmediği zaman salt imgelerle duşler kurarak örtüğün ucharlar, deniz diplerine, yer altlarına inerler. Oysa zengin çocukların hazır oyuncakları vardır ve bunlar işlevseldir: Kuruluncu giden arabalar, elektrikli trenler, uçan uçaklar, fırıldaklar, yürüyen kurbagalar ve fareler, yan yana dizilerek kurulan köprüler ve kulelerden oluşan yapılar, yatrınca gözlerini yuman bebekler, karnına basınca bağranan sarı saçlı bebekler ve daha neşeler... Her şey çocuğun elinin altında hazırlıdır. Hatta zekâ alıştırmları için sade eğitimsel yöntemlerle hazırlanmış oyuncaklar...

Bütün bu olanaklara sahip zengin çocukların göre, tarih boyunca hiçbir şeyi ya da çok az şeyi olan yoksul çocukların daha başarılı olmalarının nedenlerinin başında ben, yoksul çocukların daha çok imge ve duş kurabilmelerini görmekteyim. Bu imgeleri ve duşleri sonraları gerçekleştirme çabaları basarlı.

Nesin Vakfı'ndaki 4-11 yaş arasındaki çocukların üç büyük mukavva kutusu dolduran oyuncakları vardır. Bu kutular, yukarıda uraladığım işe yaramayan nesnelerle doludur. Kullanılmayıp çöplüğe atılması gereken, ama temiz şeyler (bitmiş tükemez kalemler, bozulmuş kalemler, vidalar, halılar, kimliyeli oyuncaklar ve oyuncak parçaları ve daha neşeler...) bu kutuların içindedir. Küçük çocukların, bu kutudaki şeylere sevinç içinde, kendi kendilerine oyndalar; ama arada bir, bunları paylaşmadıkları için de tartışırlar. Bunlarla oynamak çocukların büyük sevincidir. Vakıf çocukların, armagân olarak verilmiş pek çok pahalı oyuncakları da var. Bunları, çocukların oynarken bozacak, kıracak diye korkular. Oysa kutudakileri bozup kırmağa özgürdürler. Bir çocuğun oyuncağını kırmasının istemeden ne büyük sacımlık olduğunu hiç düşünündürüz mü? Küçük oğluma Almanya'dan armagân getirdiğim elektrikli treni, daha ilk günü bozduğunda ne kerte kızdığını şimdilik düşünüyorum da,

eli yaşamın aptallığına şaşır şaşır kalyorum. Çocuk, kürmedan, bozmadan, yapmasını nasıl öğrenecek? Karına basınca viyaklayan bebeğin, canlı olmadığı halde nasıl viyaklaşmasını merak etmeyeip de karını makasla delip içine bakmayan meraklı çocuk, size nasıl bir çocuktur? Ben, meraklı çocukların yetişirmek istemiyorum.

Üç kuru dolusu oyuncak zaman zaman artı işe yaramaz biçimde gelince, kalorifer kazanında yanmak üzere atılır, ama yerlerine yeni yine obeschim oyuncaklar konur.

Dört yaşındaki kızım Sema'nın anaokulundan gelir gelmez,

—Dede, oncaak!.. diye kutulara koşması benim mutluğumdu.

► Nesin Vakfı'nın küçük çocukların her zaman imge ve düş kurma olanağı sağlayacak oyuncakların verilmesini istiyorum.

Nesin Vakfı çocukların öğretmek istediğim çok yakın bisey var. Yaşam, bir savasımızdır. Bu savasında her canlı türümüz ayrı ayrı kendini savunma silahı vardır: Kimisinde boynuz, kimisinde pençe, kimisinde keskin dişler, kimisinin dikenleri, kimisinin hızlı koşması, kimisinin ortam koşuluna uyaranabilmesi... Tavşan ve domuz gibi düşman çok olduğu için yaşamda kalmazı zor olan hayvanların kendilerini korumaları da ancak çok üreme yoluyla olabilir. (Çok yoksul insanlarda da böyledir.) Hayvanların bu kendilerini koruma silahları ya da özellikleri, aynı zamanda çekicilikleridir de... İnsanın korunma silahı olan zekâ, her insanda fizik biçimlerde oluyor ve kullanılıyor. Kimi insan fizik gücünde, kimi insan çekiciliğinde, kimi insan zenginliğine güveniyor ve bunlarla kendini koruyor. Kimisi yakışıklı ya da güzeldir, kendini korumada bunları kullanır. Kimi insan soyuya, gülgü akrabalığıyla korunur. Sesi güzel, bir özel yeterliği olan insanlar vardır.

Soruyorum çocukların:

Bizler ki hepimiz yoksuluz, bizim kendimizi korumamız ve yaşam savaslığımızda yenilmememiz için neyizim var?

Kendi sorumu yanıtıyorum: Yoksulların korunma silahı ve çekicilik aracı tekdir: çalışmak... Bizi ancak çalışmak kurtarır.

Vakıf çocukların neden başkalarından daha çok çalışmalarını gerektirini, neden buna zorlukları olduğunu ve çalışmaktan başka hiçbir umarları olmadığını işte böyle anlatıyorum. Biz yoksulların varolabilmemiz, salt çalışmamızına bağlıdır. En güçlü savunma silahı ve en çekici aracı ve yöntem çalışmaktadır. Çalışmaktan başka her silahı kullanan yenilebilir, ama çalışan yenilmez. Biz yoksullar çalışma silahımızla, bütün oburlarını yemmişizdir, yemekteyiz ve her zaman da yeneceğiz.

Bir bilimsel bilgiye dayanarak değil, deneyimlerimden çıkardığım sonuçlara göre eğitim konusunda, Nesin Vakfı'nda da uygulanması istediğim väsiyetim bunlardır. Burda yazdıklarımı bütünüyle uygulayabildigimi söyleyemem. Olanaksızlıklar, hasta parasal güçlüğünlü, işçi ve işçilerin yetersiz ve tam yetenekli olmayı, kadrosuzluk gibi nedenler yüzünden eğitimdeki düşüncelerimi eksiksiz olarak uygulayamıyorum, ama bu yolda büyük çaba gösteriyorum elimden geldigince. Bu çabalarımın olumlu sonuçlarını, çocukların üzerinde sonuc olarak gördükçe mutlu oluyorum. Uç-beş yıl içinde sabırlı eğitimlerimiz sonunda çocukların nasıl olumlu değişimler gösterdiklerini, başarıları olduklarını görüyorum.

Başa su soru sorulabilir:

“Vasiyetindeki maddeler tam olarak uygulanırsa, Nesin Vakfı'nın çocukların sanksi seradayı gibi yetiştirilmeli olmaz mı ve gerçek yaşama uyarlanması zorluk cekmez mi?”

Eğer bilimsel anababanın belli çeneklere tizerindeki etkisi yüzde onu geçmez. Bunun dışında, çevrenin, mahallenin, okulun, öğretmenin, arkadaşla-

rinin, TV'nin vb. etkileri vardır.

Benimse sahígündə, vakıf çocukların üzerindeki etkimi, sanıyorum ki, yüzde yirmiden daha çoktur. Bunu, her seyden önce Nesin Vakfı'nın İstanbul'dan 60 ve Çatalca'dan da 4 km. uzaklıkta olmasına borçluyuz. Nesin Vakfı'nın çocukların, ne kırsal bölge, ne büyük kent çocukların, hem kırsal bölgenin, hem de büyük kentin kötülüklerinden olabildiğince uzak kalarak onların bütün nimetlerinden yararlanmaktadır. Her hafta cumartesi ve pazarcıları, Atatürk Kültür Merkezi'ndeki konserlere, özel ve ödenekli tiyatrolara, sergilere, konferanslara gitmektedirler. Ayrıca Nesin Vakfı'na gelen Türk ve yabancı ilâhlilerle, tâmmî kişilerle, uzmanlarla, Türk sanatçı, bilimci ve yazarlarıyla tanışmaktadır. Özgürce kullanabilecekleri 25 bin ciltlik bir kitaplığı vardır. Bunun dışında, tatil zamanında hayvan bakımı, bahçecilik, süt sağımı ve yapı işlerinde de çalışmaktadır. Yazık ki, yine olanaksızlıklarımız yüzünden daha dikiş, fotoğraf, resim, demircilik, marangozluk, cilt işleri gibi işlerimizi kuramadık. Salonu 300 kişilik bir tiyatromuz bitirilmek isterdir. Gelecek yıl, küçük çocukların piyano dersi almaya başlayacaktır. Bundan sonra her yıl büyük yaz tatiline beş çocuğum bir Avrupa kentine onbeş günlük geziye gönderecektir.

Görülüyorum ki çocukların, serada ve topluma yabanî olarak yetiştirmiyo. Yani çift standart, ikiyüzlü insanlar olmayaçlardır.

Bugüne dek ne ölçüde başarılı olduğumu soraçak olursanız, açıkça söyleyelim ki yanıtım benim için çok sevindirici olmayacağı, ama çok üzücü de değil. Mükemmel değilse bile mükemmel ve yakını bir sonuc alamayışımın nedeni, daha çok bizi olanaklarımıza eksikliğindendir.

Beş işçi (aydin işçi) arkadaşım, arada Nesin Vakfı'na gelip bizim eksiklerimizi yapar, onarırlar. Bu arkadaşlar benim çektiğim sıkıntılara oldukça yakındır. Gördükleri için, içlerinden biri bana sordu:

—Bu Vakıf kurdugunuz için şimdide dek hiç pişmanlı duyduğunuz oldu mu?

Bu benim için öyle önemli bir soruydu ki... Bunu önemini ancak ben bilebilirim.

Arada bir, Vakıf çocukların çok kızdırmış zamanlar,

—Bu Vakıf kurdugum için bin pişman oldum... diyerek bağırdığım olmuştur.

Gercekten pişman oldum mu?

Kimi anneler çocuklarınına kuzuna “Allah cezavensin!” diye ilerler. Bu içen içen midir? O anne çocuğunun cezalanmasını gerçekten ister mi? Çocuğunun yerine kendisinin cezalandırılmasına bin kez razıdır. İşte benim kızdırmış zaman çocukların, “Bu Vakıf kurdugum için bin pişmanım” deyişim de böyle bir sözdür.

Beni bu Vakıf'ta mutlu eden öyle güzel şeyler var ki, bu yeryüzünde daha büyük mutluluğun olabileceğiğini tasarlayamıyorum bile. Örneğin dört yıl önce salvarın gelmiş yoksul bir köylü kızının her ders yıl takdimname alması, okumasını beceremeyen bir öğrencim okuldan teşekkür belgesi getirmesi, çocukların bin kişilik üniversite kurslarında en önde olduğu, üniversitedeki öğrencimin başarısı ve dört yaşındaki kızının “Dedem benim...” diye sarılıp sarılıp, ellerimi, yanaklarımı öpmesi... Bu dünya da kaç insan böyle mutluluklara erişebilmiştir ki...

Gelecekte, benden sonra da, benim olmadığım zamanlarda da, Nesin Vakfı'nın şimdiki eksiklerini, olanaksızlıklarını, yetersizliklerini gidererek çok daha iyi bir eğitim kurumu olacagına, eğitim vasiyetimin Nesin Vakfı'nda eksiksiz uygulanacağına ve çok daha güzel, iyi işler yapılacağına bütün yûregimle inanıyorum.

ÖZAL SIFIRI TÜKETİRKEN

Saracoğlu, mucitler mucidi Kahveci, hatta Yusuf Özal bile "aman durmayalım" telaşı içinde Özal'ı sıkıştırıyorlardı.

Turgut Özal'ın ekonomi politikası için 24 Ocak'tan bu yana onu savunayanların söylemek istediler:

"Evet, Özal ekonomide tam başarılı sayılamaz. Bu doğru. Eleştirenlerle ve Özal muhaliflerine katılmama olağan yok. Enflasyonu durduramadı, yatırımlar gerek faiz ve gerekeğün artan döviz fiyatları nedeniyle zorlaştı ve hacim olarak da azaldı. Bankalar sanayicinin ensesine binmiş durumda. Ama ne olursa olsun kardeşim, çarklar hâlâ dönüyor ya!.. Dış ticaret çarkı işliyor. Transfer derdi yok. Hem de liberalleşme arttıkça bugünkü sıkıntılar da kalmayacak. Çok süük bir bunalım yok".

Oysa geçeri sonbahardan bu yana bunalım başlamıştı. Dövizlerin banka, Merkez Bankası ve Tahtakale* fiyatları arasında o kadar fark olmuştu ki, ihracatçı dövizini artık bankaya getirmez oldu. Durum buraya gelince bankalar kesimi de Tahtakale'ye transfer oldu. Artık onlar da ihracat dövizini pahaliya alıyor ve pahaliya satıyorlardı. Dışım için transfer yapacaklara yüzde 20'ye varan bir ek yük (komisyon adıyla) yükleyordular.

İç finansmanda da durum sıkışıktı. Belediye başkanları maaş veremedikleri için yardım istemeye Ankara'ya dökmüştür (Özal SHP'nin başına kakardı: "Eskişehir sizin belediyeleriniz maaşlarını bile zor öderdi personelinin"), yatırımlar boylu boyuna "yatıyor", Ziraat Bankası kredileri yavaşlatmıştı (hatta kesmişti). Nasreddin Hoca "kar helvasını ben buldum ama ben de beğenmedim" dedi ya, günümüzün hocası Özal da kendi yaptıklarını beğenmiyor, kızgınlıkla bir bankalara, bir vergi kaçaklarına, bir israfçı belediyelere yumruk salıyordu. Büttün kabahat onlardaydı. Yoksa ülkenin ekonomik durumu "çağ atlamıştı"...

II

Ama dünya TV stüdyosu değildi. "Çağ atlama" da öyle kolay değildi. Başbakanın "en yakın" çevresi bile tedirginleşmişti. Sa-

racoğlu, mucitler mucidi Kahveci, hatta kardeşi Yusuf Özal bile "aman durmayalım" telaşı içinde Özal'ı sıkıştırıyorlardı. Hatta, "bizim Ahmet'in arkadaşları" ufaktan "başlar misin, başlayalım mı?" feryatlarını salmaya başlamıştı.

Özal ve yakın çevresi toplandı. Bir kısmı "yeter derecede liberalleşmedik de oden. Liberalleşelim, konvertibiliteye geçelim, faiz serbest olsun. Her şey çözümlenir" diyorken başta Merkez Bankası Başkanı Saracoğlu "bu kadar liberalleşmenin sırası değil. Şimdi bu bunalım直径leri kapıldığımızdan oldu. Aklimızı başımıza,直径leri elimize toplayalım" diyor, aksi halde istifa edeceğini tehdidini savuyordu. Sonunda onun dediği oldu. "Gevşeyen bazı vidalar" sıkıştırdı.

En önemli konu döviz fiyatlarındaki hızı yükseltmekti. Bunu kontrol için:

1. Bankaların Tahtakale'ye rekabet edercesine döviz alım-satımı yaptığı iddiasıyla, kaynakları sıkıldı. Mevduat için Merkez Bankası'na yatırımları "münzam karşılıklar" artırdı. Yine aynı maksatla bankaların yüzde 20 komisyonla ithalatı finansmanına engel olmak için ithalat daha pahalılaştırıldı.

2. İc kaynakta kamu kesiminin uğradığı sıkıntıyı azaltmak için kamu kuruluşlarına ait bütün mevduatın sadece TC Merkez Bankası şubelerine ve binalar yoksa TC Ziraat Bankası şubelerine yatırılması zorunluluğu getirildi.

3. İhracatçıları döviz karşılıklarını erken getirmeye zorlamak için dövizleri erken getirenlere ek prim ve geç getirenlere ceza ödemesi getirdi.

4. Türk parasının değerinin artırılması için banka faizleri artırıldı. Böylece döviz yerine Türk para mevduatına para yatırılması atmayı ediniliyordu.

Aslında başbakan bu kararları açıklarken son derece sınırlıydı. Çünkü her şeyden önce propaganda ile herkesi uyuttuğu "konvertibilite", "faizlerin serbest bırakılması", "dişşahının kolaylaştırılması" gibi ilkelere geri dönüyordu. Övgü直径leri ilkelere sırtını dönerken kekeliyor, bir tümceyi yanlış okuyor ve helc "ihracat bedellerinin Merkez Bankası'na getirileceğini" söyleyip bu gafıyla ortaklı altıstır ediyordu (sonradan da iktisat dehası (!) Turgut Özal bunu süreç-i lisan olarak niteliyordu).

III

Aslında alınan önlemlerin eski deyimle bir

"krymet-i harbiye" si bulunduğu hatta Özal bile iddia edemez. Çünkü alınan her önlem, Özal ekonomisinin zayıf bir tarafını güçlendiriyor. Alalım faizleri artırma kararını. Faizler arınca her şeyi bırakalım, piyasada gezen 7 trilyon liralık hazine ve devlet bono ve tahvilleri ne olacaktı? Şimdi bunlar ödenmeden yenileri ile değiştiriliyor, ama faizler yükseltildikten sonra bonolar ellerinde tutan bankalar eski "ve daha düşük faizli!" bonolara razı olacak mı? Çoğu yeni ve daha yüksek faizle düzenlenmesi kesin bonolar almak için Merkez Bankası'na zorlamayacaklar mı? Diyelim devlet hazine bono ve tahvil faizini artırmadı. O vakit banka faizlerine heves edecek yurttaşlar onları alıp bir köşeye koymayacağına göre, devlet iç finansmanı sorununu nasıl çözecek?

İkinci olarak, ithalat teminatlarının yüzde 15'cı çıkartılması el alalım. İthalatçı dövizin bedelini ödüyor, yüzde 20 banka komisyonunu ödüyor; yüzde 7 (eski teminat) ödülüyorken bu toptan 127 birim odemeyi 135 birime çıkarmamın ithalatı yavaşlatacağımı sanmak, yanı yüzde 6'lık bir bindirmenin ithalatı yavaşlatacağımı sanmak, hiç de akla uygun bir şey olamaz. Dövizdeki günlük artışlar nedeniyle, bir an önce gereksinim duyduğu mali almak için dışalma hücum eden sanayici ve dışalımcı, % 6'lık -hatta ithalat gerçekleşince geri çekileceğine göre daha da düşük- bir ek külfetle caydıracağımı sananlar herhalde hesap kitaptan hiç anlamayan kişiler olsa gerektir.

Yani 4 Şubat kararlarının hiçbir etkinliği yoktur. Hükümet aynı yönde başka ödünlere verecektir -şimdiden vermiştir- ve Türk parasının değerini düşmekten koruyamayacaktır (koruyamamıştır). Evet ilk ödtün verilmiştir: Mevduat sertifikalarının yanı sıra hesapların 10 milyon lirayı geçmesi halinde faizlerin % 72'yi bulması kabul edildi (10 Şubat tarihli gazeteler).

Evet, Türk parası 4 Şubat kararlarının üzerinden bir hafta geçmeden yeniden ve eskiinden de hızlı düşmeye başladı.

Bu kararlar Özal için sonun başlangıcıdır. Hep böyle olur zaten. Asıl nedenler değil, yan nedenler üzerinde durulur. Bu nedenleri yok etmek için aşırı önlemler alırmı. Asıl nedenlere dokunulmadığı için, ikincil konularındaki aşırı gidişlerle ekonominin çöküşü hızlandırdı.

1969, 1980 ekonomi bunalımları da böyle gelişmişti. O yıllarda da bunalımı doğuran değil uzun evreli- kısa evreli önlemler bile alınmadığından, her düzenleme (!) adımı ile yemi bir bataga sapişanmıştır. Burada da asıl derlere -kamu kesiminin dengeli ve kalıcı finansmanına ve dövizlerin tırmamasına neden olan dış ticaret politikasına son vermeye- yanaşılmadığından, ülke aynı kadere itilmektedir. Yani ekonomik ve sosyal bunalıma adım adım girmektedir.

* Aslında "Tahtakale Piyasası" deyimi yanlışır. Döviz karaborsasında Tahtakale çok küçük bir oranı temsil eder. Asıl hacimli işlemler Tahtakale dışında yapılır. Büyük hacılı ihracat, işletme ithalat finansmanları Tahtakale ile ilgisi biçimde finanse edilir. Ama hep altılığı için döviz karaborsası yerine bu deyimi biz de kullanmaktayız.

1988'de Türkiye ekonomisi

UFUKTA BÜYÜK BUNALIM YOK

1988 yılına Türkiye ekonomisinin bunalımlı girdiği bir gerçek.

Ancak ekonomideki dengesizlik sadece enflasyon düzeyinin hızlanması şeklinde tezahür ediyor; ciddi bir döviz darboğazı ortalıkta gözüküyor.

nce referandum, bilahare 29 Kasım seçimleri tarafından canlandırılan bir siyasi ortamda, aydın kamuoyu ve sol muhalefet 1988'e ekonomide bunalım bekleniciler ile girdi. ANAP'ın önümüzdeki 5 yıllık iktidارının ne ölçüde başarılı olacağını belirleyeceğine düşünülen ekonomik uygulamalarının iyi anlaşılması açısından, 1988'in doğru analizi çok önem taşıyor.

1988 yılına Türkiye ekonomisinin bunalımlı girdiği bir gerçek. Ancak, bu kez karşımızda daha öncekilerden epey farklı bir yapı var. Ekonomideki dengesizlik sadece enflasyon hızının hızlanması şeklinde tezahür ediyor; Türkiye'de alışlagelen ikinci dengesizlik, yani

ciddi bir döviz darboğazı ortalıkta gözüküyor. Tam tersine, 1987'nin döviz dengesi açısından hiç de başarısız olmadığını, üstelik de bu başarının 1988'de sürecekne dair çok sayıda işaret var. 1988'i daha önceki bunalım yıllarından (1958, 1970 ve 1977-80 arası) ayırdeden bu husus, kulanılabilecek iktisat politikalara araçlarının nitelğini de değiştiriyor.

Ancak, buntara geçmeden önce, kısaca bunalımın nedenlerini belirtmeliyiz. 1986 başından itibaren, Özal Hükümeti seçim takvimini yapmış ve hızla bir seçim ekonomisini uygulamaya başladı. Daha önceki kısmi istikrar tedbirleri ve mikro düzenlemeler ile dengelerini bulma yoluna giren ekonomi, kamu harcamalarındaki büyük artımlar sonucu, krizmaya başladı. 1986'da petrol fiyatlarındaki ani düşüş, hukümetin ihtiyaci olan ek manevra alanını sağladı. Böylece, seçime son on yılın en yüksek büyümeye hızları ile gidebilme olanğını buldu. Ama, bu yapay bollugun geçici olduğunu, seçim sonrasında derhal istikrar arayışına geçme zorunluluğunu biliyorlardı.

Türkiye'nin alışık olduğu istikrar paketleri belirli bir bunalım iltisidine tekabül ediyor. İç talepte enflasyonla sonuçlanan bir can-

lanma derhal ödemeler bilançosuna yansıyor, bir süre sonra kitlenen dış ticaret ekonomik büyümeyi durma noktasına getirince IMF'nin klasik monetarist istikrar paketi devreye sokuluyordu. Bu paketin en belirgin özelliği, tı araca dayanmasıdır.

Bunlardan ilki döviz kurudur. Büyük oranlı devalüasyonlar yapılarak döviz kurunun, hem toplam efektif talebin (yani enflasyonist baskının) düşürülmesi hem de kitlenen dış ticaretin açılması işlevini görmesi sağlanıyordu.

İkinci faiz haddidir. Faizlerin beklenen enflasyonun üstüne yükseltmesi, tasarrufçum mevduatın kaçını tersine çeviriyor ve böylece ekonomideki talep fazla baskı hissetiliyor.

Üçüncü KIT fiyatlarından. Yapılan zamlar, kamu kesimi toplam finansman açığını (yani para basma ihtiyacı) kılıçltere antienflasyonist etki yapıyordu.

İlk gözlemimiz, 1988'de her üç aracın etkilerinin çok daha kısıtlı olduğunu. Dış ticaret hacmindeki gelişme ve dış açık oranındaki düşüş, devalüasyonun efektif talebi kişisel etkilerini neredeyse sıfırlamıştır. Hatta, bir yandan dış borç ödemeleri nedeniyle kamu kesimi açığına, diğer yandan dış ticaret açığını kapatarak rezervlere olan etkileri nedeniyle, sonuçta enflasyonu hızlandırmayı bile mümkün kılınır. Aynı şekilde, faiz haddi zaten 7 yıldır enflasyonun üstünde seyrettiğinden toparlanacak bir tasarruf hazırlığı kalmamıştır. KIT fiyatlarına ise, ekonominin dışa açılmış olması ihracat ya da ithalat için rekabet zorunluluğundan kaynaklanan sınırlar getirmiştir (son zamların kağıt gibi dış ticarete etkisi uz mallarda yoğunlaşması rastlanır değil).

ANAP hükümetinin açması bu şekilde ortaya çıkmalıdır. Enflasyonla mücadelede "dolaylı araçları" kullanabilecek olanları çok sınırlıdır; mutlaka "doğrudan araçları" tedbir getirmeli, yani ya kamu harcamalarını kısmıyla ya da vergileri artırmalıdır. İlk, kendisine oy veren büyük kitleye yönelik hizmetlerin azalması demektir. İkinci kendisini destekleyen orta ve yüksek gelir kategorilerinin tepkisi alacaktır. Bu durumda, ikinci Özal Hükümeti'nin enflasyonla sert bir mücadeleye gitmemeyeceğini öngormek kehanet olmayacağından.

Geleceğimiz ipotek altında

Kamuoyunun ilgisini çeken ikinci konu dış borçlardır. 1980 öncesinde, ajsı değerlendirilmiş

döviz kurları ve sınırsız korumacılık sayesinde, dünyanın en kapalı ekonomilerinden birine dönünen Türkiye ekonomisinin son 4 yılda hızla dışa açılmasının gerektirdiği yeniden yapılanma ülkenin kendi kaynaklarından karşılanmamış, adeta tümüyle dış borçlarla finanse edilmiştir. Böylece, geçmişte uygulanan yanlış iktisat politikalarının maliyeti sokakta insanın güncel yaşamına yansımamış, ancak geleceği ipotek altına almıştır. Kamuoyu, nedenini tam ifade edemese de, dış borç konusunda tedirginlik duymakta haklıdır, borçlanmanın bu tempoda devam edeceğini hissetmektedir. Her geçen gün Türkiye'nin ek dış borç bulma olağanızı azaltacaktır.

Bunun anlamı, ekonominin yıllık net borç ihtiyacının süratle sıfırlanmasıdır. Yani, bir yandan faizleri kendisi ödemeye başlayacak, öte yandan sadece geri ödediği kadar dış borçlarla toplam borcunu sabit tutacaktır. Özellikle vurgulanması gereken husus, kısa dönemde uluslararası finans çevrelerinin Türkiye'den borcunu azaltmasını beklemektedir. Hatta, borç toplamında küçük artışla bile müsamaha gösterebilirler.

Kredi itibarı

Özal Hükümeti bu gerçekin, yani çok özel koşullardan kaynaklanan bir kredi itibarı olduğunu farkındadır. Önümüzdeki dönemde temel uğraşlarından biri ödemeler bilançosunun cari kalemler dengesini sağlamaya yönelecektir. Bir yandan ihracat artışı sürdürerek politikalar uygulanacak, diğer yandan başta turizm olmak üzere hizmet gelirleri teşvik edilecektir. Hedef, 1990'lara dış borç/milli gelir oranı sabitlenmiş bir ekonomi ile girmektir. Dış konjunktürde olağanüstü olaylar olmasa, döviz dengesi açısından bu hedefe yaklaşabilirler.

Ancak, dış kaynak ihtiyacında döviz dengesi kadar önemli bir diğer sorun iş tasarrularının planlanan büyümeye hızları için yetersizliğidir. Tasarruf-yatırım dengesi iç kaynaklar bazında kurulmadığı takdirde, borçlanma zorunluluğu sürecek. Son 7 yılda gelir bölüşümündeki祉ulma ile sağlanabilecek iç tasarruf artışıının üst sınırına gelmemiştir. Bu konuya aşağıda açıklayacağım. Bu nedenle, dış borçlanmanın geleceği kısmen de iç tasarrufları artıracak yeni tedbirlere bağlıdır.

Sol muhalefetin hassasiyetle istenilen bir konu işi gelir bölüşümüdür. 12 Eylül 1981 ve birinci ANAP iktidarı, enflasyonu bilinci bir şekilde çalışan kişilerin maaş

ve ücretlerini düşürmekte bir araç olarak kullanmışlardır. Bunun yolu, maaş ve ücret artışlarının enflasyon hızının altında tutulması oldu. Bu yöntemle, çalışan kesimlerin reel satın alma gücü sürekli olarak erozyona uğradı ve azaldı. Böylece bir tasa iki kuş vurma'yı planlıyorlardı. Birincisi, fonksiyonel gelir bölüşümü açısından, ücretteki düşüş kârları yükselteğinden tasarruflar ve dolayısı ile yatırımlar artacaktı. Ikincisi, Türkiye'de ücret maliyetindeki düşüş hem yabancı sermaye girişilerini hem de dij ticarette rekabet gücünü yükseltecekti. İstatistiklerin gösterdiği gibi, reel ücret ve maaşları kısaltarak bu hedeflerine (kisimde olsa) ulaşlardır.

Ancak, 1988 yılından itibaren bu politikanın değişmesini bekleyebiliriz. 29 Kasım seçimleri ANAP'ın oy oranının kritik bir düzeye indiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, maaş ve ücretlerdeki reel düşüş, siyasi olarak tabanına vurmuştur. Üstelik, tasarruflar ve ihracat açısından bundan sonraki düşüşlerin etkisi marjinal kalacaktır. Bu nedenlerle,ümüzdeki dönemde, ikinci Özal Hükümeti maaş ve ücret artışlarını asgari enflasyonla aynı düzeyde, hatta belki de bir miktar üstünde tutmaya özen gösterecektir. Açık ya da ortak bir endekisleme (esel mobil) sisteme geçileceğini söyleyebiliriz.

Gelir bölüşümü açısından hiç olmazsa maaş ve ücretler kadur (belki de daha fazla) önemli bir diğer konu, temel altyapı ve sosyal hizmetlerdir. Sol muhalefet birinci Özal Hükümeti'nin bu alandaki faaliyetlerini değerlendirememiştir. Kırsal kesimler ve kentsel gecekondu bölgeleri açısından, elektrik, telefon, su, kanalizasyon, yol, okul, hastane gibi hız-

metlerin varlığı ya da yokluğu, kişisel harcanabilir gelirdeki küçük artış ya da azalışlarla karşılaştıramayacak kadar büyük refah değişikliklerine tekabül eder. ANAP, bir yan dan yerel idareleri güçlendirip kaynak kullanımında etkinliği artırırken diğer yandan da bu hizmetlerin yaygınlaştırılması yönünde önemli çaba göstermiştir. Aynı eğilimin bu dönemde de sürecekini, hatta sağlık ve milli eğitim gibi yeni alanlara sıçrayacağını beklemiyiz.

Bu iki boyut beraberce ele alınınca, 1988'den itibaren gelir bölüşümündeki bozulmanın duracağı sonucunu çıkartabiliriz. Dikkat edilirse, gelir bölüşümünün düzelleceğini söylemiyoruz; bozulmanın duracağını ifade ediyoruz. Tüm muhalefet stratejisini bozulan gelir bölüşümüne temellendiren bir sosyal demokrat hareketin kontrpiyede kalmaması için, bu gerçekleri çok iyi görmesi gerekmektedir.

Buna karşılık, 1986-87'de özellikle inşaat sektöründeki pâtlama sonucu istihdam hacmine göre artışı 1988'den itibaren yavaşlaması öngörmeliyidir. İşsizlik oranının yükselmesi ise, gelir bölüşümü açısından son derece olumsuz bir etki yapacaktır.

Üzümüzdeki yıllarda hükümetin AT'ye tam üyelik için gerekli dönenşümleri devreye sokması önem kazanmaktadır. Bunlar daha ziyade mikro düzeyde piyasalar ve rekabet koşullarını güçlendirici konularda yoğunlaşabilir. Konvertibilite, gümruk mevzuatında ras-yonelikçe gibi alanlarda faaliyet olacaktır. Ancak, hükümetin AT ile bütünlüğeyi koruyacak kapsamlı bir sanayi politikası tasarımı ve uygulaması beklenmemelidir.

Devalüasyon beklenebilir

Giderek, sayısal bazı tahminler yapmak istiyorum. Yukarıda belirttiğim gibi, enflasyonda tedrici bir düşüş bekliyorum. Bence, hükümet milli gelir içinde toplam kamu harcamalarının payını (yüzde olarak) sabit tutmaya çalışacaktır. Bu takdirde, artan milli gelirin giderek formel kesimde üretilmesi nedeniyle (ve vergi idaresine getirilecek düzenlemelerle) vergi tarifeleri ile fazla oynamadan zaman içinde kamu kesimi toplam finansman açığım düşmesini bekleyeceğim. 1987'de % 60 olan enflasyonun 1988'de % 40,andan sonra da her yıl % 5 düşerek 1992'de % 20 civarına inmesi anlamına gelir.

Bütüme hızı için 1988 beklentim % 6; 1989'da biraz düşmesini (% 5), 1992 seçimleri yaklaşıkça yükselmesini (% 8 olabilir) öngörüyorum. Türkiye ekonomisinin potansiyeline sahip bir ülke için ortalama % 7 civarında bir büyümeye hızı bana çok başarılı gelmiyor; başarı trend hızı % 9'lara, % 10'lara çıkartılmaktır. Bu hükümeten bunu beklemiyorum.

Döviz kuru tahminlerimi zorlaştıran bir unsur, doların mark ve yen karşısındaki parasitesindeki belirsizlikdir. Yukarıda dış borç konusunda söylenenler çerçevesinde, 1988-90 döneminde önemlice reel devalüasyon beklemiyorum. 1988 sonunda doları 1600 TL üzerinde öngörtüyorum. Enflasyon tahminim tutarsa, 1992 seçimlerine ANAP, dolar 5.500 TL olarak girecektir.

Dış ticarette, Özal'ın verdiği rakamlar gerçekçi gözükmemektedir. Dolar bazında yıllık % 15 civarında bir artış ile, 5 yılda Türkiye'nin ihracatı 2 katı yani takiben 20 milyar dolar olur. Dış borç konusunda bir kararlılık varsa, bu 22 milyara çıkabilir. Dış ticaret açığı 4 milyar dolarda tutulabilirse, cari işlemler dengeye gelebilir. Gene de, 2-3 milyar 1988'de olmak üzere, dış borçlarında dönem için (döviz mevduat hesapları hariç) 6-7 milyar dolarlık bir artış muhtemeldir.

Özettersck, Türkiye ekonomisi 1988 yılma büyük bir enflasyonist baskı ile girmiştir; fakat ufukta daha önce yaşadıklarımıza benzer bir bunalım yoktur. İkinci iktidar döneminde, ANAP hükümetinin bazı alanlarda (dış borçlar) işi daha zor bazı alanlarda (gelir bölüşümü ve dış ticaret) ise daha kolay olacaktır. Gücünü kendi toplum projesinin cazibeşi ve içerdiği ittifakların dinnumizini yerine ANAP'ın ekonomik başarısızlıklarında görev bir sol muhalefetin 1988 ve sonrası Türkiye ekonomisinde beklediklerini bulamayacağımız söyleyebiliriz.

Maaş ve ücretlerdeki reel düşüş siyasi olarak ANAP'ın tabanına vurmuştur. Önümüzdeki dönemde 2. Özal Hükümeti maaş ve ücret artışlarını asgari enflasyonla aynı düzeyde, hatta belki de bir miktar üstünde tutmaya özen gösterecektir.

FÜSTAV

17.1.1988

▲ Gelecekleri ipotek altında. Türkiye ekonomisinin yeniden yapılanması tâmâmına dış borçları finanse edildi, emekçiler ödemeyle bitiremeyecekler.

RAKAMLARLA İŞSİZLİK

Türkiye'deki yüksek işsizlik oranının anlamı, mevcut emek gücümüzle yaklaşık yüzde 16 daha fazla mal ve hizmet üretebilecekken bundan mahrum kalmamız demektir.

Bu kısa yazının amacı Türkiye'de işsizliğin boyutu ve gelişimini incelemektir. Yazının pratik amacı nedeniyle 1983-1987 dönemiyle yetinmiştir. İşsizlikle ilgili istatistikler Devlet Planlama Teşkilatı ile İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan sağlanabilir. Bu yazida da sonuçlara varılırken bu istatistiklerden yararlanacaktır. Varılan başlıca sonuçlar şunlardır.

(1) Tablo 1'de işgücü piyasası ile ilgili veriler yer almaktadır. Bu tablo yardımıyla, Türkiye'de 1983-1986 yılları arasında resmi işsiz sayısının 3 milyon, işsizlik oranının yüzde 16 dolayında olduğunu söyleyebiliriz. Bu, yüksek bir işsizlik oranıdır. Bunun anlamı, mevcut emek gücümüzle yaklaşık yüzde 16 daha fazla mal ve hizmet üretebilecekken bundan mahrum kalmamız demektir.

(2) Tablo 1'e göre, 1983-1985 yılları arasında sivil işgücü arzı yüzde 3 artarken, sivil işgücü talebi yüzde 2,4 artmıştır. Bunun sonucu olarak toplam işsizlik oranı yüzde 16,1'den yüzde 16,3'e yükselmıştır. 1986 yılında, 1985'e oranla sivil işgücü arzı yüzde 1,3 artarken, sivil işgücü talebi yüzde 2,1 artmış ve işsizlik oranı yüzde 16,3'ten yüzde 15,5'e düşmüştür. 1986'da gayri safi milli hasısanın artışı hızı yüzde 8 olduğunu göre, işsizlik oranının biraz düşmesi beklenebilir, fakat bu kadar önemli şekilde düşmesi beklenebilir mi? Bu sorunun yanıtı (4) ve (6) sekilde ortaya çıkacaktır.

(3) Tablo 1'de tarimsal işgücü fazlası da dikkati çeken bir seyir göstermektedir. 1983-1985 yılları arasında hiç kılmdamadan 665 bin olarak sabit kalan tarimsal işgücü fazlası, 1986'da birden 652 bine düşmektedir. 1986 yılında tarimsal işgücü fazlasındaki azalma yüzde 2'dir. Bereketli 1986 yılı, tarım dörtlü işgücü fazlasını yüzde 3,7 azaltırken, tarimsal işgücü fazlasını yüzde 2 azaltmıştır.

(4) Türk istatistiklerinde iş-

sizler, açık işsizler, tarım kesimindeki gizli işsizler, ümidi kırılmış iş arayan işsizler olmak üzere üç kategoride ele alınmaktadır. Açık işsizler, işsiz olup kendisine iş bulunması için resmi kurumlara (İş ve İşçi Bulma Kurumu'na) başvuranlardır. Tablo 2'den görüldüğü gibi İş ve İşçi Bulma Kurumu istatistiklerine göre açık işsiz sayısı zaman içinde sürekli artmaktadır. 1986'da bu artış yüzde 11,9'dur. Tablo 1'de toplam işsizlik oranından hareket edildiği ve farklı kategoride işsizlik oranları verildiği için açık işsizlerin oranı yüzde 5,2'den 5,6'ya yükselmektedir. 1986'da açıkça iş arayanların sayısı yüzde 11,9 artarken toplam işsizlik oranının nasıl olup da yüzde 16,3'ten 15,5'e düşüğünü daha da ilgi çekici bir soru hâlini almaktadır.

(5) Gizli işsiz, verimliliği sıfır olduğu, bir başka deyişle üretmeye hiçbir katkısı olmadığı halde çalışıyor görtünken kişidir. Bu ya tarım kesiminde olduğu gibi üretimde örgütlenme biçiminden ve iktisadi hesap yapma yetersizliğinden ya da kamu kesiminde adam kayı-

ma alışkanlığından kaynaklanabilir. Küba'da devrim yapıldığı zaman, devlet dairelerinde filen çalışanların hiç tanımıadığı, fakat bordrolara göre çalışıyor gözükken ve ayağında maas alan binlerce devlet memuru ortaya çıkmıştı. Türkiye'de tarım kesiminde gizli işsizlik oranı yüzde 3,6 dolayındadır, ve 1986'da yüzde 3,6'dan yüzde 3,5'e düşmüştür. Bu mümkün değildir. Fakat gizli işsizlerin yalnız tarım kesiminde aranması yanlışır.

(6) Ümidi kırılmış iş arayanlar da Tablo 1'e göre sağlanacak bir kategoridir. Toplam işsizlerin yaklaşık yüzde 45'ini oluşturmaktadır. Bunların sayısı 1985'te 1 milyon 352 bin iken bu rakam 1986'da 1 milyon 189 bine düşmüştür. Bir başka deyişle 1985'te ümidi kırılmış iş arayanların yüzde 12,1'i 1986'da iş bulmuştur. Açıka iş arayıp iş bulamayanların sayısı yüzde 11,9 artarken, iş arayanların sayısı iş bularak yüzde 12,1 azalırsa, bundan şu iki sonuçtan birine varılabilir: (a) Ümidi kırılmış ve iş aramamaktadır, (b) DPT, yazdığı rakamların ne anlama geldiği-

TABLO 1

İŞGÜCÜ PİYASASI (15+ YAŞ)

(Bin kişi)

	1983	1984	1985	1986
Sivil işgücü arzı	17.773,0	18.016,0	18.259,0	18.512,0
Sivil işgücü talebi	15.577,0	15.776,2	15.955,1	16.284,0
Tarimsal işgücü fazlası	2.196,3	2.239,8	2.313,9	2.228,0
Tarimsal işgücü fazlası	665,0	665,0	685,0	652,0
Yurtıcı toplam işgücü fazlası	2.861,0	2.904,8	2.978,9	2.880,0
Yurtıcı toplam işgücü fazlası oranı	16,1	16,1	16,3	15,5
Yurtıcı toplam işgücü fazlası oranı (tarimdaki gizli işsizler hariç)	12,4	12,4	12,6	12,0
Açık işsizler oranı	5,3	4,7	5,2	5,6
Tarimdaki gizli işsizler oranı	3,7	3,6	3,6	3,5
Ümidi kırılmış iş arayanlar oranı	7,1	7,7	7,4	6,4

TABLO 2

İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNA BAŞVURANLAR

	1982	1983	1984	1985	1986	Değişim(%) 1986/1985
Başvuru sayısı	639.142	648.837	683.717	512.590	580.109	13,2
Açık işler	188.946	200.472	214.415	170.002	275.235	61,9
İş ve yerleştirme mülakatları	151.278	158.042	178.018	157.690	258.848	64,1
Kamu Kesimi	50.222	58.217	88.931	71.464	171.053	139,4
Özel Kesim	101.056	90.825	89.081	86.226	87.795	1,8
Tarım Kesimi	78.361	74.284	74.059	78.095	83.492	6,9
Tarimsal Kesim	72.917	83.758	103.959	79.595	175.356	120,3
Yıl sonunda işsizler	487.864	490.795	505.699	966.195	1.081.306	11,9

ni bilmemektedir. Ama DPT'ye de hak vermek gerekiyor, çünkü toplam işsizlik oranı 1986'da yüzde 16,3'ten yüzde 15,5'e başka türlü düşürülemezdi!

(7) Özel kesime oranla, kamu kesiminde iş bulmak giderek kolaylaşmaktadır. Nitekim, Tablo 2'ye göre, İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalıyla iş bulanlar içinde kamu kesiminde iş bulanların payı 1982'de yüzde 33,2 iken, bu oran 1983'te yüzde 42,5, 1984'te yüzde 49,9, 1985'te yüzde 45,3, 1986'da yüzde 66,1'dir. Özel kesimi Özal Hükümeti, istihdam sorunu kamu kesiminde mi çözmeye çalışmaktadır?

(8) Zaman içinde, tarihi kesimine oranla tarımıda kesimde iş bulmak kolaylaşmaktadır. Nitekim, İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalıyla iş bulanlar içinde tarımıda kesimde iş bulanların payı 1982'de yüzde 48,2 iken, bu oran 1983'te yüzde 53, 1984'te yüzde 58,4, 1985'te yüzde 50,5 1986'da yüzde 67,7'dir.

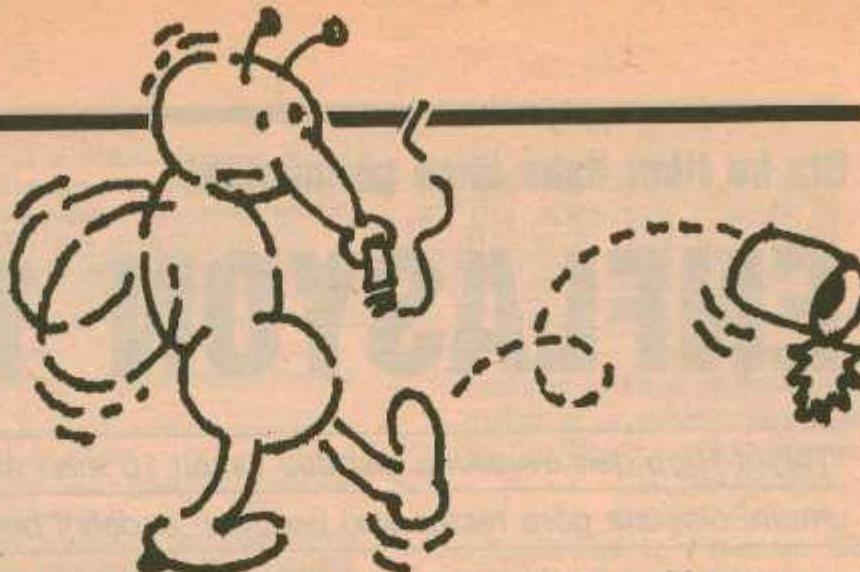
(9) Belli bir yılda işsiz olan kimse ya işsiz olarak ölü ya işsiz kalmak devam eder ya yurtdışında iş bulur ya yurtdışında iş bulur. İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla yurtdışına gönderilen işçilerin sayısı zaman içinde mutlak olarak azaldığı gibi, toplam iş bulanlara oranla da azalmaktadır. Nitekim, bu kuruluş aracılığıyla yurtdışına gönderilen işçilerimizin sayısı 1983'te 52.470, 1984'te 48.815, 1985'te 47.353, 1986'da 35.608'dir. Yurtdışına gönderilenlerin bu kurumun iş bulduğu toplam işçi sayısı içindeki pay: 1983'te yüzde 33,2, 1984'te yüzde 25,7, 1985'te yüzde 30, 1986'da yüzde 13,8'dir.

(10) İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı (açık) işsiz sayısı artarken bu kuruluşu iş aramak için başvuranların sayısı azalmaktadır. Nitekim 1984-1986 yılları arasında kayıtlı işsiz sayısı yüzde 113,8 artarken, iş bulmak için baş vuranların sayısı yüzde 15,2 azalmıştır. Baş vurmayanlar tarımıda gizli işsizlere mi katılımlıktır, yoksa ümidi kırılmış iş aramayanlar safına mı geçmektedir? DPT verilerine göre kesinlikle hayır. Çünkü DPT'ye göre bu iki kategoride de işsiz sayısı azalmaktadır. Nüfusun artış hızı mı düşmektedir? Ona da hayır. DPT, gizemli işçiler çevirmektedir.

(11) Açık işsiz sayısı 1987'de de artmıştır. Nitekim, bu yıla ait elimizde mevcut verilere göre, Ocak-Temmuz döneminde kayıtlı işsizlerin sayısı, 1986'nın aynı dönemine oranla yüzde 5,9 artmıştır. Buna karşılık 1987'nin Ocak-Temmuz döneminde, 1986'nın aynı dönemde oranla İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvuranların sayısında yüzde 12,2 azalma olmuştur.

(12) Açık işsizler en fazla 20-24 yaş grubunda toplanmaktadır. Nitekim, toplam açık işsizlerin 1985'te yüzde 40,6'sı, 1986'da yüzde 41,5'i bu yaş grubundada toplanmıştır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Türkiye'de işsizlik sorunu ne kadar ciddiyse, işsizlik istatistikleri o kadar gayri ciddidir. ■

Sivrisineklerle değil, bataklıkla uğraşmalı

Devlet Bakanı Sayın Cemil Çiçek'in 'İşsizlik bizden sonraki hükümetlerin de gündemde kalacaktır' sözü kapitalizmin, sermaye egemenliğinin çözümzsizlüğünü belgeleyen çarpıcı bir önektir.

Ekonominde Diyalog dergisinin bir araştırmasında, 25 yılda nüfusun 23 milyon artmasına karşın sadece 3 milyon 600 bin kişiye iş olağlığı sağlıdıgı belirtiliyordu. 20 milyona yakın insanların durumu meydanda.

İçinde bulunduğumuz koşullarda, işsizliğin çözümlenebilmesi için çeşitli yollar önerilmesine, değişik iktidarlarca çeşitli uygulamaların gerçekleştirilmeye çalışılmasına rağmen işsizlik çığ gibi büyümektedir ve büyümeye devam edecektir.

- Çalışma süresi düşürülmediğçe,
- Emeklilik süresi azaltılmadıkça,
- Fazla mesai azaltılmadıkça, giderek kaldırılmadıkça,
- İş Yasası'ndan 13. ve 17. maddeler çıkartıldı,
- Yatırımlar artırılarak yeni iş olanakları yaratıldı,
- Eşit işe eşit ücret uygulaması gerçekleştirildi,
- Eve iş verme uygulaması kaldırıldı,
- Çıraklılar ve öğrenci işçilerin çalışma süreleri ve çalışma koşulları denetim altına alındı, ücretleri artırıldı,
- İşsizlik sigortası (İşverenlerden primlerle oluşan) uyu anmadıkça vb.

sorunun çözümü yolunda adımlar atılabilmesi mümkün değildir.

İşsizlik hem sosyal hem de bireysel yönde ciddi sorunlar yaratmaktadır ve çalışma yaşamındaki insanların en başta gelen endişesi olmaktadır. Bu endişe salt işsizleri kuşatmakla kalınamakta, her an işsiz kalma kaygusu, çalışan insanın da huzur ve güvenini sarsmaktadır. Dolayısıyla işsizlik olgusu işsizler ile birlikte çalışan insanları da olumsuz yönde etkilemektedir.

İşsizlik işsiz kalan kişiyi tembelliğe ve bağıbozuğa alıstırılmaktır, nitelik kaybına yol açmaktadır, bu durum üretimde çalışan işçinin disiplin ve alışkanlıklarını da zedelendirmektedir.

İş bulmaktan umut kesenlerde giderek artan oranla intiharlarla, çıldırmalarla rastlanmaktadır, aileler parçalanmaktadır, cinayetler meydana gelmektedir.

İş bulabilemek çabası bireyciliği koruyarak, bunun sonucu toplumsal sorunlara duyarlı, içine ka-

panık, köşeyi dönmek için kumar ve şans oyunlarında umut arayan asosyal insan tipleri oluşmaktadır.

İş bulmak için "torpil" mekanızmasına başvurmak zorunda bırakılan insanımız psikolojik yoldan ezilmekte, kişilik kaybına uğramaktadır.

İşsizlikten en çok da gençlerimiz etkilenmektedir, toplam işsizler içinde genç işsiz oranında ülkemiz % 62,4 ile dünyada ilk 3 arasında yer almaktadır. Bu durum gençlerimizi yarından güvensiz bir duruma getirmekte, kendilerine ve topluma yabancılaştırmaktadır. Evlenme çağında gençlerimiz evlenmemekte, büyük aileler halinde yaşamak zorunda bırakılmaktır, geleceklerine ilişkin hiçbir karar kendileri verememektedirler.

Çeşitli organlarını (böbrek vb.) satışa çıkararak işsizlere çocuğu satışı çıkarılanlar eklenmekte, ahlaki değerler korkunç bir hızla yıkıma uğramaktadır, fuhuş yaygınlaşmaktadır.

İnsanımızın dehil yarınlarından, bugünden bile emin değildirler.

İş bulmayanlarının durumu böyle de, çalışanlar, işi olanlar iyi durumda mı?

Onlar da sözleşmeli personel dayatması, işten çıkarılma tehdidi ve uygulamalarıyla sendikalarından kopartılmak istenmektedirler.

İş güvencesi olmaması ve ücretlerin azlığı nedeniyle, büyük coğulluğu yetersiz çalışma koşullarında günde 10-12 saat çalışmaya zorlukla bırakılmaktır, yeterli beslenemedikleri, dinlenemedikleri için iş kazalarına uğramakta, sakat kalmakta, ölmektedirler.

Çıraklı, öğrenci işçiler çok düşük ücretlerle hiçbir iş güvencesi olmadan "öğretiyoruz" aldatmaca-şılı sömürülmekte, sendikal olamadıkları için gerektiği sendikal işçilerle karşı kullanılmaktır, böylece işyerlerindeki tüm çalışanların birliktebine darbe vurulmaktadır.

Kısapıcı toplumsal ve psikolojik açıdan bunalımlı bir toplum oluşturmaktır ve ekonomik kriz onu her yönden etkilemektedir.

Yukarıda saymaya çalıştığımız işsizliğin sonuçları gibi gözükse de aslında işsizlik kendi başına bir sorun değil sonuçtur. Ekonomik toplumsal koşulların yarattığı bir sonuçtur.

Çözüm ise, deyim yerindeyse sivrisineklerle değil bataklıkla uğraşmaktan geçmektedir. ■

T

Biz bu filmi daha önce görmüştük!

ENFLASYON 1928

"*Hayat Harb'den evvelkine nisbetle vasati 16 misli artmıştır. Hayatın bu pahalılığının umumi oluşuna göre tekrar eski bolluğun avdetini beklemek mümkün değildir.*"

Bana Anadolu yarımadasında son 300 yılda yaşayan fanilerin, "bi-lâti-fî fi' teâlâ" en ya-kından tarâdıkları şeyin ne olduğu sorusunda, cevabım tereddutsuz ENFLASYON olur. Ger-cekten de, XVI. yüzyıldan itibaren bu toprak-larda yaşayan insanlar, sahlananından aya-ğını sürüyenine, sikke taşışından zülf ak-çesine, talep enflasyonundan, maliyet enflas-yonuna ve fiyat ayarlamasına kadar pek çe-sitli adlar altında enflasyonun her türlüünü yaşımişlardır.

▼ Resimli Ay dergisi, 60 yıl önce hayat pahalılığından yakınan makale yayınlandı. O günden bugüne fazla değişiklik yok gibi.

Ne ki, bir şeyi bizzat yaşamış olmak, o şe-yi bilmek, öğrenmek anlamına gelmeyebiliyor. Gelmeyecekler ki, insanlar aynı deneyimi yeniden yaşamaya katlanabiliyorlar.

Oyle ya da böyle, ister enflasyon diyelim, isterse hayat pahalılığı, Anadolu insanların gündeminden bir türlü çıkmayan bir şeydir enflasyon.

Yeni dünyanın keşfyle baş gösteren fiyat devriminin Anadolu'yu nasıl kasıp kavurduğunu bugün iktisat tarihçileri bize anlatıyorlar. Çok uzağa gitmeye gerek yok. Cumhuriyet'ten sonra yaşanan dört büyük enflasyon ve bunları izleyen 1946, 1958, 1970 ve 1980 devletasyonlarının öyküsünü ve trajik sonuçlarını artık bilmeyen kalmadı. Son günlerde de sözü en çok edilen şey yine enflasyon. Sanki yeni bir şemsi gibi...

Aşağıda çevrimiyazısını okuyacağınız makale, tam 60 yıl öncesinden. Dönemin iterici, demokrat Resimli Ay dergisinden. Sabiha ve Zekeriya Sertel'erin dergisi Resimli Ay, bir zamanların "putları kırın" dergisi olarak 1924 yılının Şubat ayında yayın hayatına atıldı. Mehmet Rauf, İbnül Refik Ahmet Nuri, Reşat Nuri, Yusuf Ziya, Ercüment Ekrem, Selim Sirri, Mahmut Yesar, Yakup Kadri ve daha sonra Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Vâlid Nurettin, Sadri Ertem gibi yazarların kalemlerinin bir dergiydi Resimli Ay. Zekeriya Sertel'i İstiklal Mahkemesi'ne götüren dergiyi aynı zamanda, Bir ara, Sevimli Ay adı altında da yayımlanmıştı. 1925 yılında yeniden Resimli Ay adı altında yayımlanmaya başladı.

1928 yılında Resimli Ay'ın yazı kadrosuna Nazım Hikmet de musahih (düzeltilen) olarak katılmıştı.

İste bu Resimli Ay dergisinin Nisan 1928 sayısında yer alan bir yazının adı ginen söyleydi: "Hayat Pahalılığı Hakkında Mecmuamızın Teşkilatı".

Yazının dilden dokunmadan aktarıyoruz. Bu yazının okuduğunuzda, yazarının iktisat ilmin-den anlayan biri olmalıdır) günümüzdeki ki-mi iktisatçılar gibi oldukça naïve olduğunu düşünebilirsiniz!

Bir süredir, büyük küçük, genç ihtiyyar, alım-cahîl herkesin yoğun bir şekilde mesgul olduğu enflasyon ya da nam-i diğer hayat pahalılığı konusunun, 60 yıl önce, o güne göre solcu, bugünden bakılınca demokrat bir dergide nasıl ele alındığını izlemek de kendi ba-sına ilginç olsa gerek...

Hayat pahalılığı hakkında mecmuamızın teşkilatı

Tetkikatımıza göre Harb'den beri hayat vasati olarak on altı misli artmıştır. En ziyade pahalılışan şeyler mükeyyifat (keyif veren şeyler) ve melbusattır (giyilecek şeyler). En az ortalık şey de vesait-i nakliyye (ulaşım araçları) fiyatlarından. Hayat pahalılığı zaruri bir şeydir. Hayat ucuzlamayacaktır. Çünkü sebepleri devamlı ve beynelmilemdir.

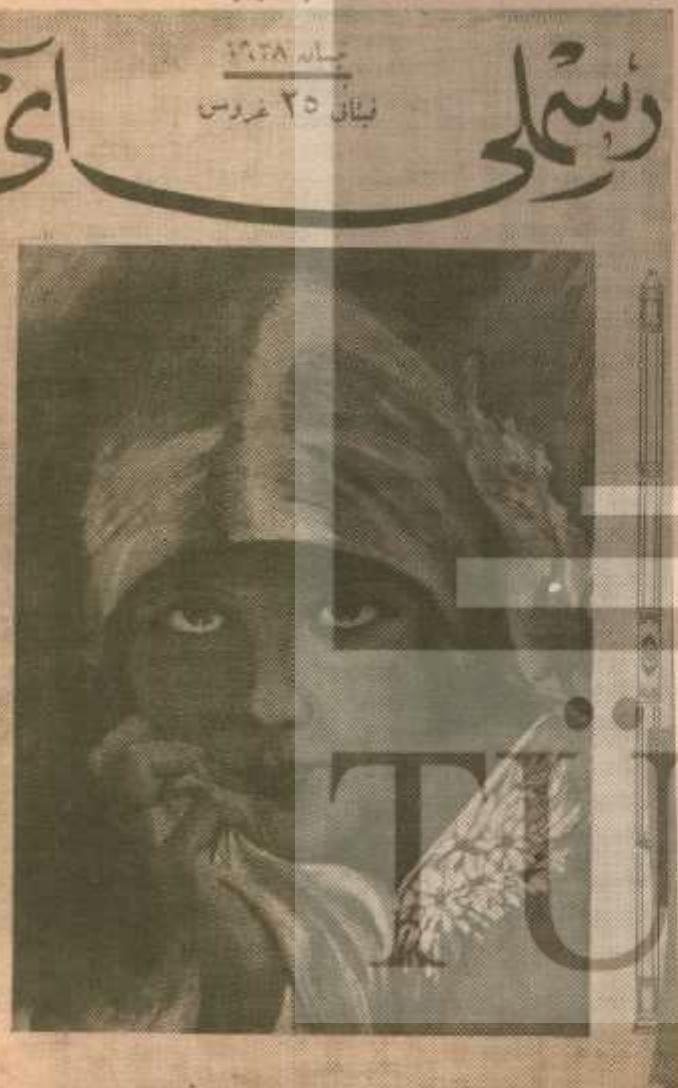
Bugün memleketimizi, yalmaz memleketimizi değil, bütün dünyayı düşündürmen meseleler arasında, hiç şüphesiz, en önemlerinden birisi hayat pahalılığıdır. Bu mesele, ahalisi dünyada en zengin olan Amerika'da bile hayatı bir ehemmiyet arz etmektedir. Dünya iktisadiyatında mühim birer mevkî işgal eden Amerika, Ingiltere, Almanya ve Fransa bu meseleyi kemâl-i ciddiyetle takip etmekte, memleketlerinin en büyük iktisatçılarını toplayarak tetkik ettiirmektedir. Hükümetimizce teşkil olunan iktisat Meclis-i Alisi'nin başlıca meşgalelerinden birisi de bu meseleyi tetkik etmektedir.

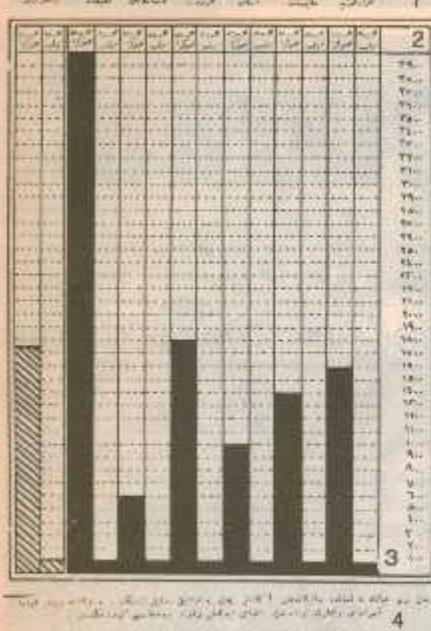
Hayat pahalılığı nedir?

Hayat pahalılığı, gelirin masrafa güç tekabül etmesi veya edememesi demektir. Tarife vuzuh vermek için gelirin ve masrafın ne olduğunu tetkik edelim. Gelir, insanın kendi servetinin işletilmesine veya sâyâne (emeğine) mukabil aldığı para, masraf ise, ihtiyaçlarının tutturucu mukabil verdiği para demektir. Gelir masraftan fazla olduğu zaman mürefeh, masrafa baş başa tekabül ettiği zaman vasıt, masraftan az olduğu zaman ise stokin bir hayat geçiriliyor demektir. Gelirin masrafa tekabül edememesi umumî olduğu zaman da hayat pahalılığı vardır denilir.

Hayat pahalılığının sebepleri

Hayat pahalılığı mevzuu, bir veya birkaç memlekete münhasır bir şey değildir. Vesait-i nakliye ve muhaberelerin bütün dünyayı bir kül haline getirdiği asrımızda her "iktisadi" hadise gibi bu da beynelmile bir hadisedir. Binacnaçılık, hayat pahalılığını vücuda getiren yalnız su veya bu memleketteki vaziyetlerden ziade beynelmile chemîniyeti haiz va-kalardır. Yalnız, hayat pahalılığı bir memlekette o memlekete has bazı arızalar sebebiyle daha fazla veya daha az olabilir. Hayat pa-

1. Sağıdan sola doğru: Mevad-i Giduiyye, melbusat, mesken, mahrukut, vesait-i nakliye, mükeyyifat, vusta-i umumi (genel ortalama). 2. Sağdan sola doğru: Harbden evvel, harbden sonra... 3. Aşağıdan yukarı doğru rakamlar: 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 1100, 1200, 1300, 1400, 1500, 1600, 1700, 1800, 1900, 2000, 2100, 2200, 2300, 2400, 2500, 2600, 2700, 2800, 2900, 3000, 3100, 3200, 3300, 3400, 3500, 3600, 3700, 3800, 3900. 4. Sağdan sola doğru: Harbden beri hayatın ne nisbette pahalılığını anınamak için bu grafik tatkîf ediniz. Bu grafik Duyan-U Umumiye, Şehremâneti ve Ticaret Odası'ndan İktibas edilmiş rakamların bil' vasatısını göstermektedir.

pahalığının beynelmilel avâmili (öğeleri) söyle telhis (özel) olunabilir:

- Fert ve cemiyet ihtiyaçlarının çoğalması.
- Nüfusu kesif memleketlerde arazinin kıymetlenmesi ve kuvve-i inbâtiyyesini (verim gücü) kaybetmesi.
- Dünya nüfusunun artması ve iyi tezki edememesi.
- Para sisteminin yeni terakkiyat ile aynı sırâtre inkişaf edememesi.
- Istihsalın umumi bir sistem halinde teskil olunamaması.
- Mutavassitlerin (aracılardan) çoğalması ve fazla kâr istemesi.
- Münakâlatın (ulaşım) kifayet edememesi ve pahalılıması.
- Gümruk resimlerinin fiyatlar üzerine inzîmamı (eklenmesi).
- İktisadi mücadelelerin eşyanın hakiki kıymetini aşağılatması.
- Arz ile talep ve istihsal ile istihlâk (üretim ile tüketim) münasebetlerinin iyi idare olunamaması.
- Harplerin istihsal anasır ve vasıtalarını işgal ve mahvetmesi.
- Sayıyîn kıymetsizlenmesi.
- Vergilerin gelir azaltması.

Bu sebeplerin izâhi iktisatçılara ait olup mecmua ve makalemizin hududu haricinde dir.

Memleketimize mahsus hususî sebepler

Bütün dünyada hayat pahalığını vücuda getiren yukarıda sebepler bilvasita veya bilâ-vasita memleketimizde hayat pahalığını meydana getirmiştir. Yalnız, şu nazar-ı dikkati

celbeder ki memleketimiz birçok Avrupa memleketlerinden daha pahalıdır. Buna da bir takim hususi amiller sebep olmaktadır. Bu amiller de başlica şunlardır:

1. Havaic-i zaruriyye (zorunlu gereksinimler) eyasından mühim bir kısmının memleket dahilinde kâfi miktarda veya hiç istihsal olunamaması.

2. Paramızın kıymetinin istikrar kesbedememesi.

3. Bazı havâic-i zaruriyye eyasının inhâs (*tekel*) altına alınması.

4. Kara ve deniz nakliye vasıtalarının nedreti (*az bulunması*).

5. Tahmil ve tahliye, gümruk ambarları ve antrepolar muamelâtında selâmet bulunmaması yüzünden sigorta şirketlerinin ithâfât esyâsi üzerinde fâhiş sigorta ücretleri istemeleleri ve aynı muamelelerde battâet (*ağır davranış*) sebebiyle malların ithâlat tacirlerine pahalıya mal olması.

6. Sâyîn kıymet-i hakâkiyesinin dûn (*asağı*) olması sebebiyle ücretin de dûn olması.

7. Ferdinand, cemiyetin ve belediyelerin yapması lazımlı gelen birçok işlerin hükümete yükletilmesi dolayısıyla vergilerin artması.

8. Memleketin tabii servetlerinin lâyihiyle inkişaf ettirilememesi.

İste bu hususî sebepler dolayısıyla ki memleketimizdeki hayat sair memleketlerdeki nisbeten daha pahalıdır. İktisat Meclisi Ali'îz de bu amilleri tetkîk etmek ve izâlesi (*giderilmesi*) çârelere aramakla meşguldür.

İstanbul'da hayat ne kadar pahalılaşmıştır?

Dere ettiğimiz grafik şehrimizdeki hayat pahalılığı derecesini göstermektedir. İstanbul gibi bir şeherde yaşayan bir insanın ihtiyacını grafikte görüldüğü üzere, söyle tasnif olunabilir:

- Mevad-i giduiyye (*gida maddeleri*)
- Melbusat
- Mesken
- Mahrukut (*yakacak*)
- Vesait-i nakliye
- Mükeyyifat

Umumi bir vasatî itibariyle mevad-i giduiyye yüzde 1600, yanı 16 misli, melbusat yüzde 1300-13 misli, mesken yüzde 1000, on misli, mahrukut yüzde 1800 yanı 18 misli, vesait-i nakliye yüzde 600 yanı altı misli, mükeyyifat yüzde 400 yanı dört misli pahalılanmıştır. Pahalılık derecesi su sırasıyla takip edmektedir: Mükeyyifat, mahrukut, mevad-i giduiyye, melbusat, mesken, vesait-i nakliye, en pahali olan mükeyyifat, mütebakisi ise aşağı yukarı mütevâzin (*birbirine uygun*) bir nisbet ve muvâzene arz etmektedir.

Vesait-i nakliyeyen nisbeten az pahalılığının sebepleri, bu vesaitin bollanması, ücretlerin hükümetin doğrudan doğrulara kontrol altına bulunması, işsizlik dolayısıyla işçilerin az ücretle çalışması ve vesait-i nakliyeden istifade eden zhalının çoğalmasıdır.

İste bu sebepler dolayısıyla ki hayat Harb'den evvelkine nisbetle vasatî 16 misli artmıştır. Hayatın bu pahalılığının umumi olusuna göre tekrar eski bollugun avdetini beklemek mümkün değildir. Hayat günden güne pahalılaşacak, ihtiyaç ve sâyîn kıymeti nisbetinde pahalılık da artacaktır.

düşmana inat

Kâğıda, malzemeye zam üzerine zam getiriliyor.

İsteniyor ki, kitap yayınlanmasın, ilerici ve demokrat yayınevleri teker teker kapansın.

İste bunun için diyoruz ki,

DÜŞMANA İNAT

BİR KİTAP DAHA...

Yaynevlerimiz, 1 Haziran 1988 tarihine kadar, yaynevne doğrudan gelerek ya da ederince posta pulu göndererek, yüzde ellî indirimle kitap edinme olağanlığını sağlıyor. Her okur, istediği kitapların üst fiyatlarının yarısı kadar para ödeyerek kitaplara alabilecektir.

Bu kampanyamıza sizler de,

BİR KİTAP DAHA, dierek katılır, katılır ki, cabalarınızla yeniden bir kitap daha basılabilisin, okunabilisin.

HAYDİ...

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

YARIN YAYINLARI

Varolan kitaplarımız:

- Kim Korkar Matematikten, N. Tepedelenliçli, 1260 lira
- Aşimov Açıkhör, 2625 lira
- Nükleer Tehlike, Haluk Gerger, 1680 lira
- Edebiyat Bang Özgürük, Azz Çâlîslâr, 3360 lira
- Sanat Edebiyat Üstüne, Nâzım Hikmet, 4200 lira
- Edebiyat Bilimi 1, Pospelov, 2500 lira
- Topluluk ve Birey 2, Petrovski, 1890 lira
- İrk ve İrişlik Düşüncesi, Alâeddin Şenel, 1890 lira
- Güney Afrika Cumhuriyeti, Gürhan Uçkan, 3150 lira
- El Salvador'da Devrim, 1470 lira
- Yenilenme ve Kadro Politikası, Mihail Gorbaçov, 1260 lira
- Nükleer Silahszâmanma ve Barış, Gorbaçov, 945 lira
- Ekim ve Perestroika, Devrim Sürüyor, Gorbaçov, 1350 lira
- Ekonominin Kökü Yenilenmesi, Gorbaçov 1350 lira
- Felsefe Nedir? 2100 lira
- Kapitalizm Nedir? 2310 lira
- Palmiro Togliatti, Yaşamı: Savaşımı, 3360 lira
- Görülmüştür, 1680 lira
- İçerden Dışarıya Sevgilerie, 1470 lira
- Günlerimiz, Yağmur Atası, 735 lira
- Yolculuk, Şükûr Erbaş, 735 lira
- Yine de Güllümsayerek, Nihat Behram 2625 lira
- Dingin ve Kuşkusuz, Kemal Durmaz 735 lira
- Güneyde Söylesiler, Marta Traba, roman, 2520 lira
- İki Oyun, Gorki-Schneider, İlyâzîr, 1580 lira
- Steinberg, karikatür, 1575 lira

İsterne ve hâvale adresi: Asmalıçeşme sk. 14/2, Binbirdirek, İstanbul. Not: Ödemeli istekte bulunmayınız, toplu istekleriniz için ederî posta hâvalesiyle gönderiniz, yayınevlerimize bildiriniz.

bir kitap daha

Sesimiz "tok" çıkmalı

Türkiye solu "beyaz bir kâğıt" değil, oldukça dolu bir düzeydir. "Aklına gelen" her şeyi bu kâğıda yazmak isteyenler,onda yazılı olanların çoğunu silmek durumunda kalabilirler.

"Yeni" olan her şey kendini, dayanaklı gereklisi de açıklamaya mecbur hisseder. TİP ve TKP adına yapılan ortak açıklamada "Sosyalist Parti"nin "kuruluşu olumlu bir gelişmeye olarak" niteleniyor, bu "yenilik" hatta "yepyeni". yaklaşımın gereklisi olarak da sunular söyleyeniyor. "Sol içi yeni bir politik kültürün oluşması" herhangi bir politik çizginin dışlanmasıyla bağımsız. Herhangi bir sol partinin politik düşünce ve güncel politikasının, programının değerlendirilme bicimci de bu anlamda yeni bir sol politik kültürün oluşmasına katkıda bulunduğu ölçüde olumlu bir politik anlam kazanır. (Söz, 4 Şubat 1988)

Büyük gibi, "Sosyalist Parti" Doğu Perinçek ekibince kuruldu. Bu parti ortodoks Maoçul ideolojinin devamı olduğunu hiçbir zaman saklamadı. Bu nedenle solun tamamı tarafından tecrit edildi. Bu partinin kuruluşundan uzak duranlar "gerekçelerini" açıklayıp sol kamuoyunu ikti etmekte zorluk çekmediler. Kiminin böyle bir gereklilik açıklamaya ihtiyacı bile yoktu; kiminin ikasel nedenleri vardı; ahlaki gerekçeler gösterenler de oldu. Türkiye solun tamamı tarafından yalnız bırakılmış bir ekibin partilesmesi "yeni bir sol politik kültür" yaratması adına "olumlu bir gelişme" olarak açıklanınca, solun tamamının yabancı olduğu bu "yeni politik kültür" ister istemez ilgilendirir. Kuşku da...

"Yeni politik kültür" kavramı, "Yeni Düşünce Tarzı" denilen ve esas itibarıyla insanlığın tamamını ilgilendiren sorunlara ortak bir yaklaşım bulmayı amaçlayan genel bir perspektif-

ten doğmaktadır. Dünya solunun ve her ülkede solun, barış, demokrasi, sosyal gelişme, insani kültür vb. gibi, ortak yaklaşım açısından bulabileceğimiz sorunlar mevcuttur ve bunun için, "Üstüptan ibaret olmayan" çabalara ihtiyaç vardır ve elbette burada işçi sınıfı devrimcilerine düşen görevler de bulunmaktadır.

Kıvramın hiçbir "kusuru" yoktur da, "bize benzemesi" ihtimali mevcuttur. Henüz yerlerince belirlenmemiş bir kavram olmakla zaten "Öretken fikri gayretleri" gerektirmektedir. Hazır ve her derde deva bir reçete olmadığından ötürü de, "yeni politik kültür" kavramını, her somut durum ve her farklı ilişki için zenginleştirme zorunluluğu vardır. Böyle bir politik kültürün oluşması, elbet en başta Marksizm'in yaraticı çabalaryyla, ama bu arada kuşkusuz sol güçlerin de Marksizm'e karşı tutumlarındaki olumlu değişimlerle mümkün olacaktır.

Habuki, solun tecrit ettiği bir gurubun "legal partileşmesinin" olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesi, "yeni bir sol politik kültürün" oluşmasına katkı sağlamak yerine, olsa olsa bu kültürün oluşmasını engellemeye matuf bir yaklaşım tarzı olabilir. Çünkü burada, tam da işte "Yeni Düşünce Tarzı"nın doğrudan bir ortak sol tutum ortaya çıkmıştır. Solun bu tutumuna kaynaklık eden şey, onun geçmişteki mücadelelerinin oluşturduğu ortak değerlerden başkası değildir. "Yeni bir sol politik kültür", elbette bu ve benzeri ortak bakış açılarının çoğalması ve çoğalmasıyla oluşacaktır. Perinçek ve ekibinin dışlanması, solun gereksiz bir önyargısından değil kendi kişiliğine sahip çıkmasındandır.

TİP ve TKP tarafından yapılan değerlendirmeye solun bu ortak yaklaşımını olumsuzlamaktadır. Bunun, "yeni bir sol politik kültür" e olan ihtiyacın belirtilmesine sebep teskil eden durumu yeterince anlaşılmamış olmaktan ileri geldiği söylenebilir. Bu yaklaşım tarzı, sınırsız kavramlarla ifade edilemeyecek ve edilemeyecek de olsanın "global sorunlar" alamıyla sınırlı bir olguyu, sınıfsallaşma belirten ideoloji alamına taşımaktadır. Bunun Marksizm adına yapılması, yapılsa bile argümanlarını Marksizm'de bulma mümkün değildir.

"Yeni bir sol politik kültür" belde de en çok ihtiyacı olan, Türkiye soludur. Bu nedenle, önemli bir sorunu "bir üslup sorunu" yoluyla, "yeni bir sol politik kültür" içinde kendi gerçek kimliğini gizlemeye çalışan, ama ideolojik konumunu da yeri geldikçe ifade etmekten kaçınmayan Perinçek ekibi zaten bunu yapmaktadır.

Hiçbir yeni düşünce üretmeden, sadece eşyanın adını değiştirmekle "yenilik" olur. Bir ve aynı oluya, "olumsuz" yanından değil de "olumlu" yanından bakarak farklı bir sonuca varılamaz.

"Yeni Düşünce Tarzı" ve "yeni bir sol politik kültür", yaratacağı tek yanlı bir etkile kendini gerçekleştireceği varsayılan amaç değil, kapsamı içine giren herkesin tutumuna bağlı olarak gerçek kazanma şansı olan bir yaklaşım açısından. Marksizm'in buradaki rolü "başka bir perspektife" yönelik değildir; kendi perspektifini "durulatabamasıdır"; çünkü osasen Marksizm tarafından tarif edilen tarihsel gelişime perspektif, değil sadece solun, bütün insanlığın hem ideal hem de zorunlu olan perspektifidir. "Sol" ve "yeni politik kültür", Marksizm'den kendi özünü açığa vurmasını, öteki sol güçlerden de bunun farkına varmalarını beklemektedir. Tarihin işçi sınıfına "mission" olarak yüklediği ve onun da bugün insanlığa "dayattığı" evrensel çözüm karşısında gerilimi durmak-başka çaresi bulunmadığı için teknik sermaye güçlerinin hakkıdır, ama onun dışında her kim bu çözüme karşı konumdaysa, gereksiz ve kendi çıkarına olmayan bir gerilim yaratmaktadır. "Yeni Düşünce Tarzı" bu gerilimi yaratma stratejisidir; "yeni bir sol politik kültür" de, bu strateji içinde solun rolünün belirlenmesi olarak yorumlandığında sonunu, değer ve kavramlar kaos yaratmadan ortaya koymak mümkün olacaktır.

"Yeni" olan her şey aynı zamanda "eski" dir de. "Yeni bir sol politik kültür", önerildiği platformda "yeşilinden sanısına" solun diğer bütün tonları tarafından ihtiyatlı bir kabul göründüse, herkesin onda "yenilik" olanı görmesinden ama, "eski" olannı yaşadığını da farketmesinden dir. Bu sol politik kültürün somutlu üzerinde anlaşmayı oluşturabileceği unutulmamalıdır. Hoşgör, açılış, sabır, hümürizm, anlayış vb. gibi kategoriler ve kavramlar bu konudan dışlanmalıdır.

Türkiye solu "beyaz bir kâğıt" değil, oldukça dolu bir düzeydir. Aceleyle ve "aklına gelen" her şeyi bu kâğıda yazmak isteyenler, onda yazılı olanların "peç çoğunu" silmek durumunda kalabilirler.

Süphesiz insanlık ve aynı anlamlada olmak üzere işçi sınıfı ağır görevleri yüz yüzedir. Herkes bir şeyler öneriyor bu sorunların çözümüne, ama sesi tok çikan, somutu yaşayan sosyalizm olan Marksizm'den başkası değil. Türkiye'de ise bu ses, susturma, sfılandırma, tahrif çabalanna karşı daha da tok yükseltilmelidir.

MUSTAFA SÖNMEZ

TÜRKİYEDE HOLDİNGLER

GÖZLEM YAYINCILIK

Mustafa Sönmez, KIRK HARAMİLER, Türkiye'de Holdingler, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, Ekim 1987.

Mustafa Sönmez'i önce tekeli kapitalizmi teşrif etmesine yarıldığı deşeri kitabı için, sonra da kitapta hikayesi edilenleri en iyi anlatan başlığı "Kirk Haramiler"'i bulduğu için kutlamak gerekiyor.

Sönmez önsözünde şöyle diyor:

"Kirk haramiler sadece masallarda mı kaldı? Hayır.

Kilik kıyafetleri, silahları, yöntemleri değişse de kirk haramiler bugün de var. Uzaklara bakmaya gerek yok: Kirk haramiler her kapitalist toplumda olduğu gibi Türkiye'de de var. Büyük holdingler direğinde adamların sesmeye grupları Türkiye'nin kirk haramiler..."

Kirk haramiler kitabının iki ayırmı var. Birinci ayırmı, "Çeşitli Boyutlarıyla Tekelci Sermayenin Yapısı" adını taşıyor. Birinci ayırmı, birinci bölümde kuşbakışıyla sayıları椭 cıvarında olan sermaye grupları gözden geçiriliyor. Bu grupların, sanayi, bankacılık, ihracat, inşaat, gemicilik, kara ulaşımı alanlarındaki egemenlikleri anlatılıyor. İkinci bölümde tekelciliğin boyutları irdeleniyor ve hangi sektörde hangi tekellerin bulunduğu araştırılıyor. Kitabın üçüncü bölümü Türkiye'nin sermaye gruplarının çok uluslararası tekellerle nasıl içe içe girdiğini gösteriyor. Dördüncü bölümde holdinglerin yurt dışı şirketleri anlatılıyor. Kitabın en önemli bölümünden biri olan beşinci bölüm ise holdinglere yapılan devlet desteğini gözler önüne seriyor. Sönmez bu bölümün başlangıç satırlarında şunları yazmış:

"Her geçen gün daha da devleşen holdinglerin 'dün'ü ve 'bugün'ünde devletin şemsiyesi, koruyuculuğu, desteği var. 'Yarın' da böyle olacak. Kapitalizmin doğası bu. Çünkü kapitalist devletin asıl işlevi emeği sermayeye somurulduğu dönemin yeniden üretim koşullarını sağlamak, sermaye biriminin sürmesinin koşullarını yerine getirmek."

Satırlar iterledikçe devletin ilk birikimlerini sağlamada, ucuz girdi üretmede sermaye gruplarına nasıl destek olduğunu öğreniyoruz. Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin ortaklııyla, devlet harcamalarıyla sermayeye olanak yaratmak, TC devletinin asıl görevinden biri olmuş, hep. Ve nihayet 12 Eylül sonrasının gözde yatırım alanı olan savaş sanayisinin

holdinglere nasıl tatlı kârlar sağladığını görüyoruz.

Sönmez'in kitabı'nın ikinci ayırmı "Kirk Haramiler" in portrelerine aynılması.

Türkiye kapitalizmini yakından tanımak için yapılması gerekenlerden biri de bu kitabı okumak. ■

Pref. Dr. Korkut Boratav TÜRKİYE İKTİSAT TARİHİ 1908-1985 Gerçek Yayımları, 1988, 158 sayfa

Korkut Boratav, 1908-1985 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik yapılanmasını ve bu yapılanmaya etki eden faktörleri 8 dönenme ayrıralarla incelemiştir. Dönemlen belirterken kesin farklılıklar ve temel değişimeler olmamakla birlikte döneme damgasını vuran önemli ekonomik değişimleri göz önüne almış.

Birinci bölümde o dönemin sanayi tesisleri sayılabilir fabrikaların dokümünü yaparak başlamış. Buradan yola çıkararak Osmanlı Devleti'nin yarı sömürge yapısı ve bunun yarattığı derin bağımlılık, bunun bazı yasal düzenlemelerle aşılmasına çalışılması, ancak hem bunların derine nüfuz etmiş olması hem de dönemin tümünün kesintisiz bir dizi isyan ve savaşlarla dolu olması oluşturulmaya çalışılan ulusal nitelikli bir kapitalizmi imkansız kılmıştır.

Siyasal bir devrim olarak değerlendirildiği 1923 yılına başayan ikinci döneminin, bir önceki dönemde bir süreklilik içerdigini belirtten Boratav, devlet desteğiyle yerli sermayedarların güçlendirilme çalışmalarını, bu dönemde darmasını vuran kurumları (İzmir İktisat Kongresi, İş Bankası, aşar vergisinin kaldırılması, Lozan Antlaşması) ve bunların etkilerini inceleyerek dönemi, "açık ekonomi koşullarında yeniden inşa" diye tanımlıyor.

1930'lara başlayan 3. dönemde korumacılığın ve devletçiliğin hakim olduğunu, 1929 bunalımını ve bunun dış ticaretimiz üzerindeki etkilerini açıklayan Boratav, 1940-45 savaşlarının ekonomik gelişmeleri kesintiye uğratmasını, bu dönemde yapılan çeşitli düzenlemelerin (Varlık ve Toprak Mahsulüri Vergilerinin çıkarılması) boşluğu kapatma çalışmalarının sonucu olduğunu anlatıyor.

Savaş döneminde palazlanan ticaret burjuvazisinin ekonomik yapıdaki etkileri ve uluslararası kapitalizmin savaş sonrası kurulan üst organizasyonuna üye olunmasa incelenen 5. dönemin ana özellikleri. Bunu takip eden 6. dönem devlet sektörünün özel sektörde destek niteliginin ön plana çıkarıldığı bir dönem olmuştur.

1962 yılında başlayan dönenin en belirgin özelliği, ekonomi politikasının planlama tabanına oturtulması ve 5 yıllık planlarla ekonomının devletçi bir yapıya sokulması. Bölümde popülist bölüşüm politikalarının işçiler, köylüler ve sermaye sahipleri üzerindeki etkileri inceleniyor. 1977-79 arasında dış ticaret göstergelerinin şiddetle bozulması, IMF'nin Türkiye ekonomisine müdahaleleri inceleniyor.

Son olarak 1980-85 döneminde, dönenin hazırlayan, 24 Ocak kararlarının aldığı ve uygulandığı koşular çeşitli yönleriyle inceleniyor.

Her bölümde ekonomik büyümeye, sanayileşme ve dış ticaret göstergelerinin değerlendirilmesi, sektörlerin birbirlerine göre durumu ve önceki dönemlerle oranlanması, bölüşüm ve gelir dağılımı değişimlerinin incelenerek yorumlanması, kitabı, her yönden yararlanılacak bir el kitabı haline getiriyor. ■

Gençlik Dünyası

AYLIK GENÇLİK GAZETESİ MART'88

5.SAYI ÇIKTI!

FİYATI: 500 TL.

İsteme Adresi : Divanyolu Cad. İlk Sok. Ali Faik Han 6/3 Sultanahmet-İstanbul

Abone Koşulları : Yurtçi Yıllık: 5000 TL.
Yurtdışı Yıllık: 25 DM.

Banka Hesap No: 038430-5 Yapı Kredi Cemberlitaş Şubesi

SON REÇETEYE ABONE OL ABONE BUL

Nükleer bir savaş önlenemezse,
insanlık en son salgını görmüş olacaktır.
"Son Reçete" miz,

nükleer silahsız bir dünya
kurulması içindir.

NUKLEER SAVAŞIN ÖNLENMESİ İÇİN
HEKİMLER DERNEĞİ (NOSED)

Yüksek Abone Ücreti : 1.000 TL
Banka Hesap No : Ziraat Bankası Nö: 30440/3
Adres: Necatibey Cad. 27/11 06540 ANKARA

BU KİTABI

M. TÜRKER SOYATA

YOK ASLINDA BİR BİRİNİZDEN FARKINIZ

TÜRKİYE'DE 'ALATURKAMERİKAN'
PARTİLER POLİTİKLACE AR
VE İKTİDAKİ AR

YOK BİRLİĞİZDEN
FARKIMIZ
ANADOLU
MASSİVİZİ
PARTİSİ 9-92

ÜÇÜR YAYINLARI

MUTLAKA OKUYUNUZ

VER PA VERSO PAZARLAMA

V YAYINLARI
TEORİ YAYINLARI
KUZEY YAYINLARI
BİREY VE TOPLUM YAYINLARI'nın
BÜTÜN KİTAPLARI

VERSO PAZARLAMA
KONUR SOKAK 13/7 KIZILAY-ANKARA
125 68 95 - 118 56 74

DEMOKRASİ İÇİN DAYANIŞMA ÇAĞRISI

Biz aşağıda imzaları bulunan yurttAŞlar, yurdumuzu uygar dünya önünde kücÜltÜcÜ ve çağın gerisine dÜşÜrÜcÜ insanlık dÜŞi işlemelerin uygulanması dolayısıyla, devletin sorumlu ve yetkili kişilerini uyarmayı kaçınılmaz bir yurttAŞlık ve yurtseverlik görevi saymaktayız.

Ötedenberi ülkemizde varolan işkence, özellikle 12 Eylül 1980'den sonra kurumlaştırılmış ve bu yüz kızartıcı kurum günümüze dek de sistemi bir biçimde şiddet arttırlarak sürdürmüştür. İşkence ile yapılan sorgulamalara dayamılarak, suçsuz insanların yargılanmalarının ve mahkum edilmelerinin örnekleri pek çoktur. Böyle mahkumluklar adlı hata değil, işkenceciler yüzünden işlenmiş birer adlı cinayettir. Bugün işkence görenlerin fizik ve psikolojik tedavileri için Kopenhag'da kurulmuş olan hastanede (rehabilitasyon merkezinde) tedavi görmekte olanların pek çoğu Türklerdir.

Başbakan Turgut Özal, Büyük Millet Meclisi kürsüsünden "her türlü işkencenin karşısındayız" derken ve kendi iktidarları döneminde işkence yupılmamış olduğunu söyleyen, bu sözleri dinleyenler arasında gerek muhalefet partilerinden ve gerek kendi iktidar partisinden milletvekilleri bile seçimlerden önce işkence görmüş oldukları bildirmektedirler. Bugün Türkiye'de ayrıcalıkların konutları dışında nerdeyse her evden bir yurttAŞ işkenceden geçtiğimizdir.

İskencenin basına yansyan yeni kurbanları TKP ve TIP genel sekreterleri Haydar Kutlu ile Nihat Sargin olmuştur. Bunlara yapılan işkence herkesin ve gazetecilerin önünde, gözleri bağlanarak polis arabalarına bindirilmeyle başlamıştır. Her ikisi de ağır işkence altında sorgulandıklarını basına ve kamuya duyurmuşlar ve avukatları da yapılan işkence nedeniyle gerekli yerlere başvurmuşlardır.

İskence, salt Haydar Kutlu ve Nihat Sargin'a yapılmış olduğu için değil, hangi dünya görüşünden olursak olağın bir yurttAŞ olarak hepimizi ilgilendirmektedir.

Kendi istekleriyle yurtlarına dönmuş iki insana yaptığı anlaşları işkencenin ana amacının, Türk halkına siyasal özgürlükleri ve örgütlenmeyi yasaklı TCK 140-141-142 ve 163. maddelerinin kaldırılması isteklerini sindirme çabasından kaynaklandığı apaçık ortadadır.

Bütün bu nedenlerle, biz aşağıda imzaları bulunan yurttAŞlar;

- 1- Ülkemizde insanlık dÜŞi bütün uygulamalara en küçük bir kuşku bırakılmadan son verilmesini,
- 2- Anayasa ve bütün yasalardaki (TCK 140-141-142-163 maddeleri gibi) antodemokratik, insan haklarını ve özgürlüklerini kısıtlayıcı maddelerin kaldırılmasını,
- 3- İnsan haklarına aykırılığın son örneği, sözü edilen TKP genel sekreteri Haydar Kutlu ve TIP genel sekreteri Nihat Sargin'a yapılan işkence olgusununinandırıcı biçimde üstüne gidilmesini, işkencecilerin işkence edilmeden bulunarak yargılanmalarını istiyoruz.

Bu konularda ortak çaba göstermek ve tam demokratik Türkiye'yi yaratmak için sosyo-politik bütün kurum ve kuruluşları ve demokrat bütün yurttAŞlarını dayanışmaya çağıryoruz.

Aziz Nesin

Demirtaş Ceyhun

Vedat Türkali

TÜSTAV